

215-річчю
Харківської
вищої
медичної
школи
присвячується





**КЕРІВНИКИ
ВИЩОЇ МЕДИЧНОЇ ШКОЛИ:
ХАРКІВСЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕДИЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ**

Харків
2020

Авторський колектив: Я.С. Белевцова, [В.В. Бобін], В.В. Бойко, [В.М. Васильченко], Л.Й. Гончаренко, А.Г. Гузь, А.М. Дашук, Л.О. Зайченко, В.М. Захаревич, [Л.Т. Киричек], І.В. Киричок, О.М. Ковальова, В.І. Коростій, І.Ю. Кузьміна, В.М. Лісовий, [В.М. Лупир], [Л.Т. Малая], [С.Ю. Масловський], Н.В. Павленко, Ж.М. Перцева, З.П. Петрова, В.Г. Самохвалов, Н.А. Сафаргаліна-Корнілова, В.О. Сипливий, Т.В. Солонець, [А.Я. Циганенко].

Редколегія: В.М. Лісовий, В.А. Капустник, Ж.М. Перцева

Укладачі: Ж.М. Перцева, І.В. Киричок, О.В. Семененко

Концепт-дизайн: В. Ск!п

Затверджено вченою радою ХНМУ
(протокол № 10 від 21.11.2019)

К38 Керівники вищої медичної школи: Харківський національний медичний університет / за заг. ред. В. М. Лісового, В. А. Капустника, Ж. М. Перцевої ; укладачі : Ж. М. Перцева, І. В. Киричок, О. В. Семененко ; Харківський національний медичний університет. – Харків : ХНМУ, 2020. – 180 с., фото.

До книги увійшли статті про життя та діяльність керівників однієї із найстаріших вищих медичних шкіл України – Харківського національного медичного університету, який розпочав свій славетний шлях у 1804 році як медичний факультет Імператорського Харківського університету (ІХУ) і, пройшовши всі етапи реорганізації, є сьогодні сучасним самостійним університетом. Це розповідь про 19 деканів медичного факультету ІХУ, 20 директорів і ректорів вже виокремленого Харківського медичного вишу та перелік вихованців і співробітників Харківської вищої медичної школи, що були у свій час керівниками медичних інститутів України та зарубіжжя.

Книга доповнена іменним та авторським покажчиками.

Матеріали будуть цікаві лікарям, історикам, краєзнавцям, а також всім, хто цікавиться історією медицини, вищої освіти та персоналіями.

ISBN 978-966-2094-44-2

УДК 378.6:61-057.17(477.54-25)ХНМУ(091/092)

© Харківський національний медичний університет, 2020

© Лісовий В.М., Капустник В.А., Перцева Ж.М., Киричок І.В., Семененко О.В., Белевцова Я.С., [Бобін В.В.], Бойко В.В., [Васильченко В.М.], Гончаренко Л.Й., Гузь А.Г., Дашук А.М., Зайченко Л.О., Захаревич В.М., [Киричек Л.Т.], Ковальова О.М., Коростій В.І., Кузьміна І.Ю., [Лупир В.М.], [Малая Л.Т.], [Масловський С.Ю.], Павленко Н.В., Петрова З.П., Самохвалов В.Г., Сафаргаліна-Корнілова Н.А., Сипливий В.О., Солонець Т.В., [Циганенко А.Я.], 2020

© «Майстерня Ск!п!в», дизайн, 2020

ЗМІСТ

Вступ	7
Список скорочень	8

Декани медичного факультету Імператорського Харківського університету..	11
Шумлянський Павло Михайлович (1805–1806, 1808–1812)	12
Корритарі Георгій Георгійович (1807)	15
Книгін Іван Дмитрович (1813, 1816–1826)	17
Дрейсіг Вільгельм Федорович (1813–1815)	20
Єллінський Микола Іванович (1827–1830)	22
Блюменталь Адріан Іванович (1831–1836)	24
Ган Фрідріх Іванович (1837–1857)	26
Альбрехт Федір Карлович (1858–1863).....	28
Демонсі Карл Олександрович (1864–1867)	30
Щелков Іван Петрович (1867–1870)	33
Зарубін Іван Кіндратович (1870–1889).....	36
Ковалевський Павло Іванович (1889–1894)	40
Бруєв Олександр Якович (1894–1897)	43
Кульчицький Микола Костянтинівич (1897–1900)	45
Попов Митрофан Олексійович (1901)	47
Ломиковський Михайло Михайлович (1901–1905)	49
Орлов Леонід Володимирович (1905–1908)	51
Кузнецов Олександр Харитонович (1908–1910).....	53
Пенський Юліан Романович (1910–1920)	55

Директори і ректори Жіночого медичного інституту Харківського медичного товариства, Харківської державної медичної академії, Харківського державного медичного інституту, Харківського державного медичного університету, Харківського національного медичного університету	61
Данилевський Василь Якович — директор Жіночого медичного інституту Харківського медичного товариства (1910–1912)	62
Попов Сергій Олександрович — директор Жіночого медичного інституту Харківського медичного товариства (1912–1919)	72
Гриньов Даміан Петрович — президент Харківської державної медичної академії (1920).....	75
Туркельтауб Лев Самуїлович — начальник Харківського державного медичного інституту (1921–1922)	81
Гусаков Григорій Васильович — начальник Харківського державного медичного інституту (1921–1922)	83

Коршун Степан Васильович — ректор Харківського державного медичного інституту (1922)	87
Кавалеров Іван Миколайович — ректор Харківського державного медичного інституту (1922–1923)	92
Штрум Ілля Якович — ректор Харківського державного медичного інституту (1923–1925)	98
Радченко Григорій Павлович — ректор Харківського державного медичного інституту (1925–1927)	100
Жук Олександр Петрович — ректор Харківського державного медичного інституту (1927–1929)	105
Ловля Дмитро Сергійович — директор Харківського державного медичного інституту (1929–1936), директор 1-го Харківського медичного інституту (1936–1937)	108
Ткаченко Степан Зіновійович — директор 2-го Харківського державного медичного інституту (1936–1940)	114
Гаспарян Ашот Михайлович — директор 1-го Харківського державного медичного інституту (1937–1944)	118
Шупик Платон Лукич — директор 2-го Харківського державного медичного інституту (1940–1944)	123
Трутеня Нестор Іванович — в.о. директора Харківського державного медичного інституту (1944–1945)	128
Шарлай Роман Іванович — директор Харківського державного медичного інституту (1945–1949)	133
Кононенко Іларіон Пилипович — директор Харківського державного медичного інституту (1949–1959)	138
Задорожний Борис Якимович — ректор Харківського державного медичного інституту (1959–1975)	142
Черненко Володимир Дмитрович — ректор Харківського державного медичного інституту (1975–1986)	146
Циганенко Анатолій Якович — ректор Харківського державного медичного інституту (1986–1994), Харківського державного медичного університету (1994–2005)	149
Лісовий Володимир Миколайович — ректор Харківського державного медичного університету (2005–2007), Харківського національного медичного університету (2007–2019)	156
Капустник Валерій Андрійович — ректор Харківського національного медичного університету (з 2019)	167
Вихованці та співробітники Харківської вищої медичної школи – керівники медичних інститутів України та зарубіжжя	172
Список авторів	175
Алфавітний покажчик імен.	177



ВСТУП

Харківській вищій медичній школі — 215 років! Нелегким, але славним був шлях її розвитку від медичного факультету Імператорського Харківського університету до Харківського національного медичного університету. Послідовно на цьому шляху ми бачимо нашу вищу школу і академію, і різноплановими медичними інститутами, і державним медичним університетом.

Діяльність медичної спільноти університету у різні часи її існування супроводжувалася керівництвом найбільш шанованих її представників від деканів факультету, президента академії, начальників і директорів інститутів до ректорів університету. Це були фахівці високого рівня, чудові лікарі, видатні науковці, чия діяльність є справжнім джерелом мудрості, життєвого досвіду, професійної майстерності, прикладом відданого служіння своїй справі. Кожен з них вклав частку своєї праці, свого життя у справу розбудови лікувальної, наукової та викладацької діяльності Харківського національного медичного університету на різних щаблях його існування і має право на нашу пам'ять і вдячність.

Пропонуємо вам, шановні читачі, ще раз вчитатися в життєписи цих видатних представників університетського загалу. В їх житті історія нашого університету.





Список скорочень

АМН України	Академія медичних наук України
АН УРСР	Академія наук Української Радянської Соціалістичної Республіки
БУНД	Всеобщий еврейский рабочий союз в Литве, Польше и России
ВАК	Вища атестаційна комісія
Виконком	Виконавчий комітет
ВНЗ	Вищий навчальний заклад
Воєнком	Воєнний комісар
ВУЦВК	Всеукраїнський центральний виконавчий комітет
Главуполномоченный	Главный уполномоченный
Головлікар	Головний лікар
Губздороввідділ	Губернський відділ охорони здоров'я
Губнаросвіта	Губернський відділ народної освіти
Губрадрпроф	Губернська рада профспілок
Губотдел	Губернский отдел
Евакопункт	Евакуаційний пункт
Есер	Соціаліст-революціонер
ЖМІ	Жіночий медичний інститут
Клінімістечко	Клінічне містечко
Комячейка	Комуністична ячейка
КМІ	Киргизський медичний інститут
Методкомісія	Методична комісія
Міськком	Міський комітет
МОЗ	Міністерство охорони здоров'я
МОПР	Международная организация помощи борцам революции
МХА	Медико-хірургічна академія
Наркомат охорони здоров'я	Народний комісаріат охорони здоров'я
Наркомат освіти	Народний комісаріат освіти
Нарком	Народний комісар
Наркомздоров'я	Народний комісаріат здоров'я
Наркомос	Народний комісаріат освіти
НДІ	Науково-дослідний інститут
НКВ	Науково-кваліфікаційний відділ
НКВС	Народний комісаріат внутрішніх справ
НКІС	Народний комісаріат іноземних справ

НКОЗ	Народний комісаріат охорони здоров'я
ННВО	Навчально-наукове виробниче об'єднання
Облвиконком	Обласний виконавчий комітет
Облздороввідділ	Обласний відділ охорони здоров'я
Окрвиконком	Окружний виконавчий комітет
Окрземвідділ	Окружний земельний відділ
Парткомитет	Партийный комитет
Партпропагандист	Партийный пропагандист
Політкомісар	Політичний комісар
Політуправління	Політичне управління
Профспілка	Професійна спілка
Радлікарня	Радянська лікарня
Райвійськкомат	Районний військовий комітет
РКВУЗ	Рада комісарів вищих учбових закладів
РСЧА	Робітничо-селянська Червона Армія
РРФСР	Російська Радянська Федеративна Соціалістична Республіка
РСФСР	Российская Советская Федеративная Социалистическая Республика
Робітфак	Робітничий факультет
СНІД	Синдром набутого імунного дефіциту
СРСР	Спілка Радянських Соціалістичних Республік
Стоматінститут	Стоматологічний інститут
УВО ОУН	Українська Військова Організація від Організації Українських Націоналістів
Укрголовпрофосвіта	Український головний комітет професійної освіти
Укрголовпрофос	Український головний комітет професійної освіти
УРСР	Українська Радянська Соціалістична Республіка
УГПФ	Український губернський комітет професійної освіти
ХДМУ	Харківський державний медичний університет
ХМІ	Харківський медичний інститут
ХМТ	Харківське медичне товариство
ХМО	Харьковское медицинское общество
ХНМТ	Харківське наукове медичне товариство
ХТЗ	Харківський тракторний завод
ЦК України	Центральний комітет України
ЦК КП(б)У	Центральний комітет Комуністичної партії більшовиків України



**ДЕКАНИ
МЕДИЧНОГО
ФАКУЛЬТЕТУ
ІМПЕРАТОРСЬКОГО
ХАРКІВСЬКОГО
УНІВЕРСИТЕТУ**



Фотопортрет
не зберігся

Шумлянський П.М. —
декан медичного факультету
Імператорського Харківського університету
(1805–1806, 1808–1812)

Шумлянський Павло Михайлович (1754–1824)

Шумлянський Павло Михайлович народився в 1754 році в с. Малі Будищі (тепер територія м. Полтави) у родині козака Полтавської сотні. Вчився в Києво-Могилянській Академії, де закінчив словесний та філософський класи, після чого служив у Київській духовній консисторії. В 1873 році він залишив службу та поступив до Петербурзької медичної школи при генеральному сухопутному госпіталі для вивчення лікарської науки. Закінчивши навчання і отримавши в 1779 році звання лікаря, Павло Михайлович служить лікарем артилерійського канонірського полку.

З 1784 року П.М. Шумлянського відряджено за рахунок Петербурзького виховного дому за кордон, де він у 1789 році у Страсбурзькому університеті захистив дисертацію на ступінь доктора медицини «De proxima toricae inflammationis causa» — «Про безпосередню причину місцевого запалення». Праця була перекладена німецькою мовою і ввійшла до збірки кращих творів з хірургії, виданих у Лейпцизі у 1794 році.

Після повернення з-за кордону П.М. Шумлянський працює у Петербурзькому військовому сухопутному госпіталі, де навчає осіб, призначених у клінічні палати. Потім його було призначено професором фармакології та хірургії в Кронштадтському училищі. У 1795 році Павла Михайловича переводять до Московської медико-хірургічної академії професором хірургії та медичної матерії. Крім того, за наказом державної медичної колегії, він виконує і обов'язки оператора.



Враховуючи працьовитість, організаційні та професійні здібності, високий рівень лікарських практичних навичок, у 1805 році П.М. Шумлянського переводять професором хірургії до Харківського університету, який щойно відкривався, де він очолив кафедру теоретичної (або умоглядної) хірургії і хірургічної патології (сьогодні — кафедра загальної хірургії № 2). Вона була однією з шести перших кафедр відділення лікарських, або медичних наук (далі медичний факультет).

У 1805–1817 роках професор П.М. Шумлянський неодноразово обирався деканом медичного факультету.

У 1814 році він стає першим керівником першої на медичному факультеті хірургічної клініки. Спочатку вона розташовувалась у флігелі університетського двору, мала лише 6 ліжок. Тут студентам викладали хірургію теоретичну, клінічну, оперативну і десмургію. Умоглядну хірургію читали по 4 години на тиждень, оперативну — по 3–4 години на тиждень. У 1819 році клініка була переведена за річку Лопань у старий дерев'яний будинок. Кількість хворих щорічно у клініці досягала 26, що за 5 років склало 130 хворих.

Неординарні педагогічні здібності П.М. Шумлянського викликали пошану серед студентів та професорського складу, його лекції користувались успіхом.

За спогадами сучасників, «П.М. Шумлянський был роста хорошего, довольно полон, наружность имел осанистую, из малороссиян, а потому когда шутил и острил, то шутки и остроты любил выражать на малороссийском языке. Его вступительная речь в диэтику с кафедры была прочитана на малороссийском языке со всеми остротами, шутками и с критическими взглядами на теорию диэтики... Эта его юмористическая лекция, по словам слышавших, как бы другой ни написал, не будет иметь той силы, какую придавал ей Павел Михайлович своим телодвижением и прибаутками. Студенты медицинского факультета, слышавшие его лекции,



Запрошення на урочисте відкриття Імператорського Харківського університету (1805)



отзываются о нем, что он был профессор очень хороший, излагал свой предмет незатейливо, просто, но существенно и отчетливо».

Вивчаючи різні системи медичної освіти, у тому числі й закордонні, П.М. Шумлянський розробив і подав у 1798 році до Медичної колегії свій проект реорганізації медичної освіти. Окремо треба відмітити, що він був одним з тих, хто тоді першим намагався читати лекції українською мовою.

Павло Михайлович поклав початок науковій роботі на медичному факультеті. Його роботи були присвячені різним питанням оперативної хірургії, попередження та лікування інфекційних хвороб, лікування вивихів, вивчення мінеральних вод Полтавської губернії.

За наказом міністерства і дорученням факультету П.М. Шумлянський разом з І.Д. Книгіним у 1814 році видав інструкцію щодо запобігання інфекційних хвороб «Краткое наставление, как предохранить себя от прилипчивых болезней простыми общепринятыми средствами».

За свої наукові праці та педагогічну діяльність проф. П.М. Шумлянський був обраний почесним членом Петербурзької медико-хірургічної Академії та членом «Общества соровнования врачебных и физических наук» при Московському університеті.

П.М. Шумлянський помер в Харкові у 1824 році.

В.О. Сипливий, А.Г. Гузь, Ж.М. Перцева



Хресний хід на честь відкриття університету (1805) з картини Вінтаєв Ю.М., Ковтун В.І., Погорєлов І.М., Чаус В.М. Народження університету. Триптих. Частина 2. «Хресна хода». (2004)



Фотопортрет
не зберігся

Коррітарі Г.Г. –
декан медичного факультету
Імператорського Харківського університету (1807)

Коррітарі Георгій Георгійович (1754–1824)

Доктор медицини, магістр окулістики, ординарний професор, завідувач кафедри лікарського речовинослов'я Харківського університету (1805–1810) Г.Г. Коррітарі народився у 1772 році в Карпоні (Угорщина) у слов'янській родині. В 1795–1798 роках слухав лекції з медицини, хірургії, хімії та фармації в Ієнському університеті у Гуфланда, Ладера, Старка і Батиса. Удосконалювався у Лейпцигу, Галлі, Берліні, Брунвіці, Ганновері, Вюрцбурзі, Бамберзі. За згодою професора Петера Франка у Відні читав лекції з терапії, тобто предмету, безумовно, близькому, особливо для того часу, до фармакології. У 1806 році він здобув у Пешті звання доктора медицини і магістра окулістики, але призначуване йому місце штатного професора не посів; того ж року його обрано ординарним професором кафедри лікарського речовинослов'я Харківського університету. В 1807 році він — декан медичного факультету і член училищного комітету.

Оскільки на цей час лікувальне відділення de facto не існувало, звичайно, і діяльність його була дуже обмеженою, але Рада університету, враховуючи освіту, яку набув Коррітарі, доручила йому упорядкувати університетську бібліотеку, а також виголосити першу публічну промову «De nexi studio medicinae cum studio philosophiae» — «Про з'єднання вивчення медицини та філософії». Ця промова свідчить не тільки про велику начитаність автора, але й про його потяг до важливих наукових узагальнень.



Святкування відкриття університету (1805) з картини Хмельницького О.А. «Відкриття Харківського університету у 1805 р». (1955)

Г. Коррітарі належав до помітних вчених університетської корпорації. В 1807 році він звертався до Ради професорів Харківського університету з пропозицією, в якій висловив своє бажання надавати благодійну допомогу офтальмологічним хворим, бо мав звання магістра окулістики.

Помер Георгій Георгійович Коррітарі в Харкові у 1810 році.

Л.Т. Киричек, Ж.М. Перцева



Стверджувальна грамота на створення Імператорського Харківського університету (1804)



*Книгін І.Д. —
декан медичного факультету
Імператорського Харківського університету (1813, 1816–1826)*

Книгін Іван Дмитрович (1773–1830)

Іван Дмитрович Книгін народився 7 вересня 1773 р. в родині священика с. Сергіївського, Орловської губернії. Середню освіту отримав в Орловській та Севській семінаріях. Саме в останній йому було присвоєно прізвище Книгін замість родового Булгаков «через причину, помічену в ньому, ще дитиною, гостроті розуму і надзвичайним бажанням до наук».

В 1792 році він протягом року навчався в Московському університеті на філологічному факультеті, а 13 жовтня 1793 року перейшов до Медико-хірургічного училища при Московському генеральному сухопутному шпиталі. В 1797 році він написав дисертацію на звання кандидата медицини «Uleus perforans ventriculi» («Перфоративна язва шлунку»), за яку отримав подяку медичної колегії. А в листопаді 1798 року, після закінчення училища, був удостоєний звання лікаря. Його залишено при Московському генеральному шпиталі, і в цьому ж році він почав службу у Кирасирському полку під командуванням генерал-майора П.І. Цорна.

У квітні 1799 року Книгіна за представленням проф. П.А. Загорського обрано ад'юнктом-професором анатомії та фізіології Санкт-Петербурзької медико-хірургічної академії. Тут під керівництвом П.А. Загорського Іван Дмитрович брав діяльну участь в організації кафедри та музею нормальної анатомії. Поряд з педагогічною та організаційною діяльністю на кафедрі вів і наукову роботу. У 1802 році він



захистив дисертацію на ступінь доктора медицини «De caloris oeconomia animali usu et praestantia» («Про тваринну економію, використання й перевагу теплоти»).

У 1803 році І.Д. Книгіна було відряджено за кордон для знайомства з ветеринарними училищами, з цією метою він побував у Берліні, Копенгагені, Відні, Парижі та Ліоні.

За кордоном І.Д. Книгін перебував 4 роки і, коли повернувся, був призначений головним лікарем Петербурзького гвардійського шпиталю. У листопаді 1807 року його призначено професором ветеринарної науки в Петербурзькому ветеринарному училищі, у 1808 році — професором зоотомії, порівняльної фізіології та «учения о скотских падежах» Санкт-Петербурзької медико-хірургічної академії. До 1811 року Книгін жив і працював в Санкт-Петербурзі, постійно виконуючі різні урядові доручення, пов'язані перш за все з розв'язанням актуальних медичних проблем.

На початку 1811 року Іван Дмитрович звернувся до конференції Медико-хірургічної академії з проханням дозволити йому переїзд до Харкова, щоб зайняти вільну кафедру в Харківському університеті. Рада Харківського університету обрала І.Д. Книгіна професором кафедри анатомії, фізіології, судової медицини та медичної поліції. Вже в серпні 1811 року він почав виконувати свої нові обов'язки. Лекції з анатомії І.Д. Книгін читав по підручнику П.А. Загорського, фізіологію викладав за скороченням Кронсбруха, медичну поліцію та судову медицину за особистими записками і тимчасово, замість проф. В.Ф. Дрейсіга після його смерті, викладав патологію, терапію та клінічні дослідження.

Препарати до лекцій виготовлялись у так званому анатомічному театрі. В цей період на кафедрі була введена обов'язкова робота на трупах. За часи Книгіна почав поповнюватись анатомічний музей, він з самого початку своєї діяльності неодноразово звертався до керівництва університету з приводу обладнання нового музею.

Як і в Санкт-Петербурзі, І.Д. Книгін виконував багато доручень: він був лікарем інституту шляхетних дівчат та казеннокоштных студентів у Харківській духовній колегії (без платні), протягом 18 років — деканом медичного факультету і членом Ради університету.

І.Д. Книгін — один з перших неіноземних професорів Харківського університету і перший його анатом. Разом з тим він вважається родоначальником фізіологічної науки в Україні, бо є автором першої наукової праці з фізіології «О дыхании», яку написав у 1813 році. Він перший висловив думку про те, що кисень в живому організмі переноситься до тканин кров'ю.

Іван Дмитрович був вимогливим і суворим педагогом. Він вимагав від студентів одночасно з теоретичними поясненнями демонструвати окремі органи. В одному з номерів «Северной пчелы» за 1831 рік про нього написано: «В последнее время образовались его (Книгина) трудами отличные медики и достойные про-

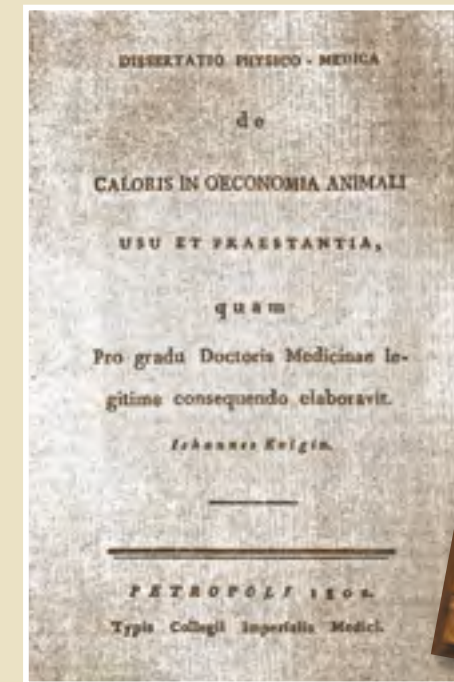


фессоры. Здесь он вскоре сыскал доверие и уважение от своих слушателей отличным способом преподавания уроков, кои посещаемы были и многими посторонними особами».

У 1825 році виповнилося 25-річчя служби І.Д. Книгіна, йому було надано звання заслуженого професора, але він ще працював. 31 серпня 1929 року університет вручив йому диплом на звання почесного члена Харківського університету. Він вже був почесним членом Санкт-Петербурзької медико-хірургічної академії та членом Московського фізико-медичного товариства. У 1830 році він помер в Харкові у віці 57 років.

Повага і любов харків'ян до І.Д. Книгіна яскраво виявилися у день його похорону. «Надобно было видеть, — пише кореспондент «Северной пчелы», — искреннее участие, с коим сопровождали его тело до кладбища жители всех сословий города Харькова, чтобы судить, до какой степени любим и уважаем был здесь И.Д. Книгин. При жизни часто скрываются, по различным обстоятельствам, наши чувства даже и к великим людям; смерть обнаруживает их — и достойному воздается достойная честь».

В.М. Луцур, В.В. Бобін, Ж.М. Перцева



Титульний лист дисертації І.Д.Книгіна (1802)



Воскова таблиця із зображенням людського мозку (1810)



*Дрейсіг В.Ф. —
декан медичного факультету
Імператорського Харківського університету (1813-1815)*

Дрейсіг Вільгельм Федорович (1770–1819)

В.Ф. Дрейсіг – син директора соляних заводів, уродженець Пруського міста Галле. Закінчив гімназію, у 1787 році поступив до університету в Галле на медичний факультет, де навчався філософії, математиці, історії, фізиці, хімії та особливо медичним наукам. Вдосконаливши себе в останніх, він займався практикою в університетській клініці та в інших лікарнях, а в 1793 році поїхав до Ерфурта, де витримав іспит для отримання посади екстраординарного професора і блискуче захистив дисертацію на звання доктора медицини під назвою «De ophthalmia neohatorum».

Воєнні обставини того часу були причиною, щоб він залишив Ерфурт і з дозволу лікарняного відділення Лейпцизького університету 6 років займався лікарською практикою в містах Кверфурт, Дрезден, Пірче, а потім 9 років був лікарем у фортеці Кенігштедт. Протягом 14 років ним були видані такі твори: «Ручная книга патологии хронических болезней», «Ручная книга врачебной диагностики», «Ручная книга врачебной клиники» та інші.

У 1805 році Вільгельма Федоровича Дрейсіга обрано Радою Харківського університету на кафедру загальної та спеціальної патології та терапії ординарним професором клініки, затверджено на цій посаді у 1807 році. Оскільки терапевтичної клініки, якою В.Ф. Дрейсіг повинен був керувати, ще не існувало, він почав займатися приватною практикою, користувався у Харкові великою популярністю, хоча пога-



но володів російською мовою. З відкриттям клініки у 1814 році він проводив там практичні заняття. Очевидно, що він був добрим спеціалістом, бо після його смерті сучасники казали, що університет довго ще не буде мати викладача його рівного.

Своїми душевними якостями та порядністю Вільгельм Федорович виділявся серед професорів університету. Він був діяльною людиною, брав активну участь у житті університету. Його неодноразово обирали членом комісій, деканом факультету, він був університетським лікарем, брав жваву участь у виборах професорів на нові кафедри.

В.Ф. Дрейсіг помер у 1819 році від нервової лихоманки (звичайної хвороби тодішнього Харкова). В некролозі було надруковано: «Він був медиком і якщо не здобув гучної слави своїм лікуванням, то придбав любов і незабутню пам'ять своєю добродушністю і безкорисливістю... якщо кому не зміг надати лікарської допомоги, то ретельністю й втіхою змушував забути про хвороби... Усі чиновники університету були присутні при його похованні, а медичні студенти не відходили з дому його протягом трьох останніх днів його життя».

Ж.М. Перцева



*Будинок,
де розташовувався
університет
(1805)*



*Будинок,
де розмістилися
перші клініки
(1814)*



*Єллінський М.І. —
декан медичного факультету
Імператорського Харківського університету (1827–1830)*

Єллінський Микола Іванович (1796–1834)

Завідувач кафедри хірургії Харківського університету, професор М.І. Єллінський народився в Україні в 1796 році, походить з дворян. З 1813 року вчився на медичному факультеті Харківського університету як казеннокоштний студент і в 1817 році закінчив його, набувши звання кандидата медицини. Згідно з особистим проханням та дозволом міністра народної освіти його в 1818 році направлено до Санкт-Петербурзької Медико-хірургічної академії для удосконалення в медичних науках, насамперед, в хірургії. Тут він працював під керівництвом проф. Геуша. Перебуванням у Санкт-Петербурзі Микола Іванович скористувався також для вивчення іноземних мов.

Після трирічного навчання М.І. Єллінський витримав лікарський іспит, став лікарем I ступеня, а потім, у 1820 році, склав іспит на ступінь медика-хірурга.

У тому ж році його було викликано до Харківського університету для викладання хірургії, у 1821 році затверджено на посаді ад'юнкта, а потім – і екстраординарного професора. З 1825 року він – ординарний професор, завідувач кафедри хірургії.

У 1829–1830 роках професор М.І. Єллінський був деканом медичного факультету, у 1830–1833 роках – ректором Харківського університету.

Лекції з теоретичної і оперативної хірургії Микола Іванович читав 4 години на тиждень, дотримуючись головних напрямків та ідей з керівництва Хіліуса, Е. Блазіуса, І.Ф. Буша та надбаного хірургічного досвіду. При ньому на кафедрі читались лекції з механургії, десмургії та акіургії.



Хірургічною клінікою проф. М.І. Єллінський завідував протягом 4 років. При ньому вона знов перебазувалась на територію університету, розширилась до 14 кімнат, кількість хворих збільшилась до 50 осіб на рік. Микола Іванович значно поліпшив викладання хірургії в Харківському університеті в цілому. Він перший залучив студентів до практичної роботи в хірургічній клініці, організував при клініці амбулаторний прийом хворих, створив хірургічний музей, власну бібліотеку спеціальної літератури, видав перший підручник з десмургії в двох томах, де висвітлив останні досягнення травматології того часу, зокрема детально описав застосування гіпсу при лікуванні переломів кісток.

Проф. М.І. Єллінський був талановитим лектором, який користувався великою популярністю серед населення України. У спогадах сучасників професора знаходимо: «Студенти відгукувалися про Єллінського як про відмінного знавця своєї справи і захоплювалися його лекціями. Молодий професор, який відрізнявся рідкісним даром слова, читав ясно, чітко і вмів надати особливого інтересу своєму предмету».

Історик Харківського університету професор Д.І. Багалій так характеризує М.І. Єллінського, коли він був ректором: «Це був вихованець Харківського університету, чудовий професор і клініцист, відданий науці, вчений і старанний, хоча хворобливий, розладнавший собі непосильними працями здоров'я ректор».

Багато сил і здоров'я віддав Микола Іванович медичному факультету, прагнув підняти викладання медицини на вищий рівень, що відповідав би сучасним вимогам. М.І. Єллінський помер зовсім молодим, у 1834 році, але з відчуттям виконаного обов'язку. Він писав: «... я один ніс на собі цю важку ношу і, якщо не помиляюся, не без користі для закладу, бо тільки з часу мого вступу стали виходити з Харківського університету лікарі з повною медичною освітою... Тепер, якщо не обманює мене загальний голос, хірургія знаходиться в Харківському університеті на тій сходинці, на якій стоїть в кращих вітчизняних закладах...».

В.О. Сипливий, А.Г. Гузь, Ж.М. Перцева



Вчена рада Імператорського Харківського університету (перша половина XIX ст.)



Блюменталь А.І. —
декан медичного факультету
Імператорського Харківського університету (1831–1836)

Блюменталь Адріан Іванович (1803–1845)

Адріан Іванович Блюменталь народився в 1803 році в Курляндії. У 1826 році закінчив Дерптський університет зі ступенем доктора медицини і отримав звання акушера. В 1827 році його було призначено одразу ординарним професором акушерства в Харківський університет.

В 1829 році за клопотанням проф. Блюменталю було відкрито першу акушерську клініку, яку він і очолював. Вона містилася в одній кімнаті університету з чотирма ліжками. Для роботи була запрошена міська повивальна бабця, придбано деякі інструменти та посібники.

Блюменталь читав теоретичне та практичне акушерство за керівництвом І. Йорга та Ф. Озіандера, а коли траплялася нагода, відвідував зі студентами клініку для практичних занять, тобто лікування породіль та немовлят, викладав дитячі хвороби за керівництвом Генке та Гартаннера, вів практичні вправи на фантомі, читав про гострі хвороби, запалення та сухоти.

У 1831 році Адріан Іванович був обраний деканом медичного факультету, обов'язки якого виконував до 1836 р. Вже на цій посаді він брав активну участь у деяких перетвореннях, що їх мав намір провести в університеті попечитель округу Ю.О. Головін. У 1828 році він виголосив актову промову «Про перфорацію черепа в акушерській практиці», у 1832 році написав посібник з акушерства



Свідоцтво про закінчення
університету (копія, 1836)



«Conspectus rei obstetricae, quem in usum praelectionum conscripsit» на 255 сторінках. Цей конспект був керівництвом для викладачів під час підготовки до лекцій.

У 1835 році А. І. Блюменталю було запрошено до Москви на посаду директора одного з казенних акушерських закладів.

Про професора Блюменталю прекрасно сказав його учень по Харківському університету видатний лейб-медик Ф.С. Цициурін, який приїхав у 1876 році до Москви на 50-річний ювілей свого колишнього вчителя: «А.І. Блюменталь был превосходным наставником и любимейшим нашим профессором. Отношения наши к нему были самые дружеские. Мы, студенты, почитали его как даровитого профессора, и обожали как гуманного и добрейшего человека, всегда готового помогать нам во всех наших нуждах и нравственною, и материальною поддержкой».

Помер А.І. Блюменталь в Москві у 1845 році.

Ж.М. Перцева



Кондуїтний список
своєкоштинних студентів
Імператорського
Харківського університету
(1839)



Ган Ф.І. —
декан медичного факультету
Імператорського Харківського університету (1837–1857)

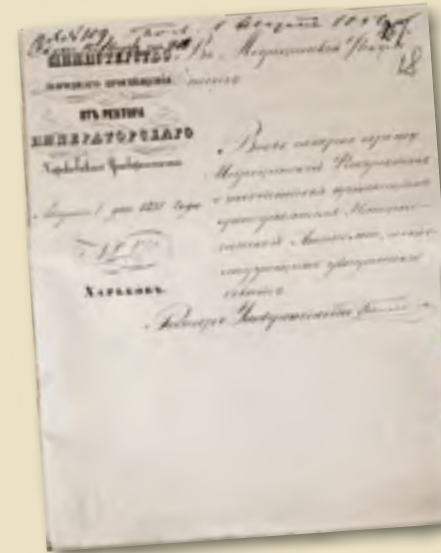
Ган Фрідріх Іванович (1799—1859)

Ган Фрідріх Іванович, лютеранського віросповідання, з податного стану, народився 22 липня (2 серпня) 1799 року. Навчався в Дерптському університеті з 1816 року, у 1819 році за роботу «Ueber das Wesen der Entzündung» отримав від університету срібну медаль, у 1822 році – ступінь доктора медицини і після окремого іспиту – звання акушера.

У 1831 році його запросили на посаду акушера в Харківську міську лікарську управу. Три роки потому, у 1834 році, Гана Ф.І. затверджено ординарним професором на кафедрі акушерства, жіночих і дитячих хвороб у Харківському університеті. Тоді ж його призначено завідувачем акушерської клініки.

У перший рік свого завідування новий професор звернувся з клопотанням про її розширення. За той час, що він був завідувачем кафедри, клініка двічі міняла своє помешкання, поки не зайняла 4 зручні кімнати на нижньому поверсі будинку університету, ще 2 були надані акушерці. З 1848 року почали вестися більш-менш докладні записи хворих. До 1859 року всіх хворих жінок перебувало в акушерській клініці до 300.

Лекції Гана Ф.І. за формою та змістом мало чим відрізнялися від лекцій проф. Блюменталю А.І., що йому передував. Він дотримувався Статуту, який вимагав, щоб кожний професор для підготовки лекцій користувався або своєю книгою та конспектами, або підручником відомого йому вченого, який повинно було представити на розгляд і схвалення факультету.



*Лист ректора до
медичного факультету
про необхідність знайти
викладача патологічної
анатомії (1851)*

*Колегія професорів медичного
факультету Харківського
університету (1851)*

Лекції з акушерства Ган читав студентам 4 курсу 5 годин на тиждень за керівництвом Блюменталю. Студентам 5 курсу в першому півріччі – курс жіночих хвороб 4 години на тиждень за Мозером, Йоргом, Руа, проводив заняття на фантомі по 2 години на тиждень і практичні заняття у клініці кожного дня по 1 годині. У другому півріччі він викладав п'ятикурсникам дитячі хвороби по 3 години на тиждень і кожного дня проводив учбові заняття з віспощення.

Науковій роботі Ган майже не приділяв уваги. За 28 років він написав лише одну роботу «О пятом периоде родов». Під його керівництвом на кафедрі виконано лише три роботи. Дві з них у 1841/42 академічному році написали студенти за темою – «De graviditate hugusque diagnosi», причому одна була удостоєна срібної медалі, а друга схваленого відгуку. Третя робота «О родильной горячке» написана лікарем Домбровським, якому за неї надали звання акушера. Жодна з цих праць не збереглася.

З 1837 по 1857 роки Ф.І. Ган був деканом медичного факультету.

І.Ю. Кузьміна, Ж.М. Перцева





Альбрехт Ф.К. —
декан медичного факультету
Імператорського Харківського університету (1800–1871)

Альбрехт Федір Карлович (1799—1859)

Ф.К. Альбрехт народився 1 січня 1800 року, вищу медичну освіту здобув в Дерптському університеті, де в 1825 році був удостоєний звання доктора медицини. Починав свою трудову діяльність повітовим лікарем у м. Юхнов, через два роки був призначений ординатором Одеської міської лікарні. Будучи ординатором, він брав діяльну участь в наданні допомоги пораненим солдатам у військовому госпіталі, а також у роботі з боротьби з чумною епідемією в Одесі, за що удостоївся нагородження орденом Святої Анни 3-го ступеня (1829) і діамантовим перстнем. У 1835 році він був прийнятий на посаду інспектора Одеської лікарської управи, де в тому ж році заснував благодійну лікарню.

У цей час в Харківському університеті звільнялася посада професора терапевтичної клініки, що тимчасово займав професор А. Блюменталь, який одночасно завідував і акушерської клінікою. Залишаючи Харків, він рекомендував для завідування терапевтичною клінікою запросити Ф.К. Альбрехта, на що попечитель округу граф Ю. Головкін дав свою згоду. Влітку 1837 року на факультеті відбулось балотування, яке виявилось незадовільним для нового керівника (виб. 2 кулі, невіб. — 13). Позначилося те, що нікому з членів ради він не був відомий своїми вченими працями, які повинні були б свідчити про його готовність зайняти професорську кафедру. І лише тоді, коли опікун довів до відома ради професорів позитивну думку одеських вчених про Альбрехта і представив його дисертацію, що отримала в раді факультету відгук «дуже добре», він був обраний професором на кафедрі терапії



та клініки. Обрання відбулося у липні 1838 року, у жовтні цього ж року Ф.К. Альбрехт приступив до роботи в клініці. За свідченням сучасників, саме він і почав займатися її облаштуванням.

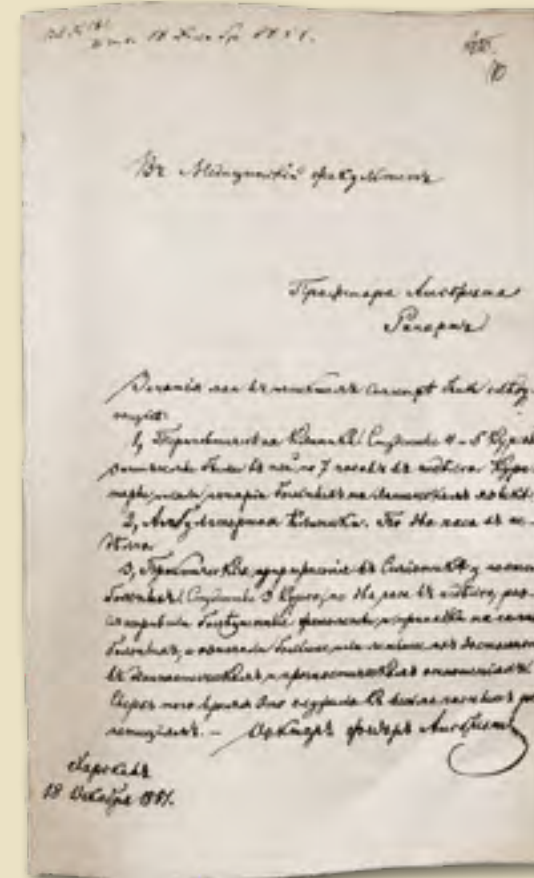
У Харкові Ф.К. Альбрехт, крім читання клінічних лекцій, викладав ще й семіотику, вів практичні заняття в клініці для студентів 3-го курсу, дві години на тиждень брав у присутності студентів амбулаторних хворих. За часи завідування професора Альбрехта вперше стали складатися історії хвороби, придбані нові книги, атласи, навчальні посібники, інструменти. Він доклав зусиль для поліпшення внутрішнього розпорядку в клініці, стежив за появою всього нового в клінічному викладанні. У 1844 році за дорученням ради був у відрядженні в Москві з метою вивчити й потім застосувати в Харківському університеті все нове, що знайде. Його перу належать вчені праці: «De peste orientali, tractatus» — «Трактат про східні хвороби» (1843), «Про цілющу силу Слов'янських мінеральних озер» (1846), «Популярне повчання про лікування холери» (1847), на щорічних урочистих зборах на честь відкриття

Харківського університету у січні 1859 року він виступив з актової промовою «De entero typho» — «Про черевний тиф».

В університетському співтоваристві цінували професійні якості професора Альбрехта. Про це свідчить те, що після обов'язкової 25-річної служби за клопотанням піклувальника навчального округу і ради професорів міністр народної освіти ще двічі продовжував йому на 5 років термін служби в університеті. Саме в цей період він обирався деканом медичного факультету. У серпні 1868 року статський радник Альбрехт був звільнений зі служби з затвердженням його в званні заслуженого професора.

Помер Ф.К. Альбрехт 31 березня 1871 року.

Ж.М. Перцева



Репорт професора Ф.К. Альбрехта
про виконану роботу (1851)



*Демонсі К.О. –
декан медичного факультету
Імператорського Харківського університету (1816–1867)*

Демонсі Карл Олександрович (1816–1867)

К.О. Демонсі народився в 1816 році. У 20 років він з відзнакою закінчив медичний факультет Казанського університету і був нагороджений золотою медаллю. З 1 листопада 1837 року він вступив на службу лікарем студентської лікарні Казанського університету. У лютому 1840 року Демонсі захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора медицини за темою «О распознавании и лечении кожных болезней», в цей час він обіймав посаду ад'юнкта при ординарному професорові хірургії і викладав студентам десмургію. Мабуть, Демонсі не влаштувався такий стан справ, тому що він подав прохання про відставку і виїхав за кордон, де протягом трьох років вивчав терапію, патологічну анатомію, судову медицину і судову поліцію. Знайомився він також і станом викладання медицини в клініках Берліна, Парижа та інших. Перебуваючи за кордоном, Демонсі займався і науковою роботою. Відомо, що за роботу «О гипертрофии сердца» він був обраний Паризьким анатомічним суспільством у члени-кореспонденти.

У 1844 році К.О. Демонсі повернувся з-за кордону і був призначений ад'юнктом на кафедру патологічної анатомії Харківського університету. За поданням медичного факультету наприкінці цього року він був обраний радою університету на кафедру спеціальної патології і терапії й затверджений у званні екстраординарного професора. Йому було доручено й читання патологічної анатомії. Умов для організації нормальної роботи не було, і Демонсі звернувся до факультету з проханням виділи-



ти йому приміщення для кабінету і надати набір інструментів для розтину мертвих тіл. З книги «Медицинский факультет Харьковского университета за первые сто лет его существования. 1805–1905» про цей період діяльності К.О. Демонсі відомо лише, що кабінету через постійну відсутність коштів він не отримав, а кошти на проведення робіт йому почав виділяти зі своїх асигнувань керівник кафедри нормальної анатомії професор П. Наранович.

Як викладач, він відрізнявся даром живого викладу й приваблював своїм читанням не тільки студентів, а й лікарів. Викладаючи патологію і терапію, він не вдавався до теоретичних подробиць, а намагався викласти предмет стисло й зрозуміло. Будь-яке теоретичне нововведення у терапії К.О. Демонсі приймав лише після підтвердження багаторічними дослідженнями. До викладання ставився сумлінно й не захоплювався практикою на шкоду занять.

У 1846 році К.О. Демонсі був затверджений у званні ординарного професора по кафедрі «частной патологии и терапии, при ней систематического и клинического изложения учения о нервных и душевных болезнях и о кожных сыпях». У 1847 році він подав прохання про переведення його до Москви. Міністр запросив раду університету про згоду на переведення, але медичний факультет відмовився відпустити професора з причини відсутності йому заміни.

К.О. Демонсі брав активну участь в роботі факультету, пов'язаної з наданням медичної допомоги населенню в періоди епідемій



*Свідоцтво про закінчення медичного факультету
Харківського університету, підписане деканом
К.О. Демонсі (1864)*



і війни. Так, влітку 1847 року він поїхав у відрядження в розташування війська Донського для спостереження за холерою, у 1848 й 1855 — обіймав посаду директора холерної лікарні, заснованої Харківським університетом. У період Кримської війни професори медичного факультету звернулися до ректора університету із заявою, що у разі влаштування в Харкові шпиталю на 2 000 осіб вони готові працювати і лікувати всіх хворих і поранених. Серед цих професорів був і Демонсі, який завідував терапевтичним відділенням військово-тимчасового шпиталю. Допомогали їм і студенти.

До 1852 року відноситься видання наукових праць К.О. Демонсі — «Синоптические таблицы кожных болезней» і «Клинические таблицы органических болезней сердца». У 1858 році «з найвищого дозволу» К.О. Демонсі відрядили на 6 місяців з науковою метою до Німеччини та Франції. Неодноразово він обирався до складу комісії з рецензування наукових праць претендентів на вакантні посади. Відомо, наприклад, що у 1862 році він був рецензентом робіт, поданих на кафедру фармакології, рецептури і загальної терапії.

Деканом медичного факультету він був обраний у 1863 році. Відомості про його діяльності як декана, на жаль, не збереглися.

Помер К.О. Демонсі в Харкові 10 листопада 1867 року від катару легень.

Ж.М. Перцева

Студенти медичного факультету Харківського університету на відпочинку (1864)



*Щелков І.П. —
декан медичного факультету
Імператорського Харківського університету (1867–1870)*

Щелков Іван Петрович (1833–1909)

Перший професор самостійної кафедри фізіології Харківського університету, ректор Харківського та Варшавського університетів народився 21 лютого (5 березня) 1833 року у Харкові в заможній купецькій сім'ї.

У 1850 році І.П. Щелков закінчив 2-у Харківську гімназію із золотою медаллю і вступив на медичний факультет Харківського університету. У 1855 році він закінчив курс лікарем з відзнакою і приступив до складання докторських іспитів. Службову діяльність він почав помічником ординатора при хірургічній клініці (1856–1857 рр.). У 1857 році відбувся захист його дисертації «Анатомическое и физиологическое описание мочевого аппарата позвоночных животных», яка була написана латинською мовою.

У 1858 році його послали на казенний кошт за кордон для підготовки до професури. Він працював у Відні, де слухав лекції професора Е.В. фон Брюкке з фізіології та професора К. Рокитанського з патологічної анатомії. У Празі займався мікроскопічними дослідженнями у Д.Ф. Лямбля, який став пізніше професором Харківського університету. У Берліні слухав лекції професора Р. Вірхова із загальної патології й займався фізіологічною хімією у Ф. Гоппе-Зейлера та фізіологією у Е.Г. Дюбуа-Реймона. Завершив своє наукове відрядження у Відні, де вдосконалювався з фізіології в лабораторії К. Людвіга.

У 1861 році І.П. Щелков повернувся до Харкова, де був обраний ад'юнктом по кафедрі фізіології та патології. Але через те, що посади ад'юнктів були скасовані і за-



мінені на доцентів, він був призначений асистентом терапевтичної клініки з дорученням викладати фізіологію.

У 1863 році І.П. Щелков був обраний ординарним професором кафедри фізіології та загальної патології. За свідченням професора В.Я. Данилевського, «наукове викладання фізіології в Харківському університеті вперше було встановлено І.П. Щелковим». Йому пощастило одержати спочатку півтори, а потім ще чотири кімнати для організації фізіологічного кабінету з лабораторією. Незважаючи на тісноту та незручність приміщення, на невеликі кошти лабораторії та її непристосованість, в ній, з самого початку її існування, велася жвава наукова діяльність як самого професора, так і лікарів та студентів. Серед його учнів, які займалися науковими дослідженнями у фізіологічній лабораторії, слід особливо відзначити майбутнього лауреата Нобелівської премії Іллію Ілліча Мечнікова та Василя Яковича Данилевського, який згодом став академіком АН УРСР.

Спеціальні експериментальні дослідження, що проводились у фізіологічній лабораторії І.П. Щелкова, одразу вплинули на викладання фізіології, яке стало послідовно науковим і демонстративним. Лекції стали супроводжуватися дослідями на тваринах та поясненнями методів фізіологічних досліджень. З 1886 року І.П. Щелков, крім систематичного курсу фізіології людини, почав безкоштовно читати спеціальний курс з методики фізіологічних дослідів, в який входили практичні заняття студентів із застосуванням цих методів. У 1889 році закінчилася викладацька діяльність І.П. Щелкова.

Його професорська діяльність дістала високу оцінку з боку його колег, і в 1867 р. він був обраний деканом медичного факультету. У 1881 році його обрали проректором Харківського університету. З 1884 по 1890 роки І.П. Щелков був ректором Харківського університету, у 1890–1894 роках — ректором Варшавського університету.

У 1894 році він залишив службу і переїхав до Криму в м. Судак, де займався декілька років метеорологічними спостереженнями й віддавався улюбленим заняттям музикою та археологією.

Помер Іван Петрович Щелков у 1909 році.

Наукові інтереси І.П. Щелкова були широкими й різнобічними. З його експериментальних робіт особливе наукове значення мають дослідження газів крові, що були оприлюднені у вигляді 4 статей у 1862 році. Він займався також дослідженнями в галузі біохімії й фізіології працюючих м'язів. Він провів ряд спостережень у лабораторних і клінічних умовах кількості гемоглобіну в крові із застосуванням нового на той час методу спектрофотометрії та підготував дві роботи (1887, 1888). Йому належать праці з проблем університетської освіти, а також з археології та історії Харківської губернії.

І.П. Щелков видав перший в Україні «Учебник физиологии» (у 3 випусках, 1871, 1874 рр.). Ним надруковані «Лекции по физиологии» (1879) та «Записки по физиологии» (1879, 1880).



Його учень, В.Я. Данилевський, у біографічному нарисі про І.П. Щелкова писав: «Чудовий лектор, І.П. справляв на нас, своїх слухачів, глибоке враження своєю плавною, серйозною мовою, суворою логічністю, критичним аналізом. Перед нами був не тільки лектор, що викладав науку, але й допитливий дослідник, що вчив нас — як треба науково мислити...».

І.І. Мечников писав про свого вчителя: «Говорячи про російських фізіологів, не можу не сказати кілька слів про мого вчителя професора І.П. Щелкова в Харкові... Викладання його мало цілком науковий характер і супроводжувалося майстерно поставленими дослідями. Щелков влаштував крихітну лабораторію, що була забезпечена необхідними приладами, і дав у ній притулок спочатку двом учням, серед яких — автора цих рядків. Там я зробив свою першу учнівську роботу з фізіології інфузорій».

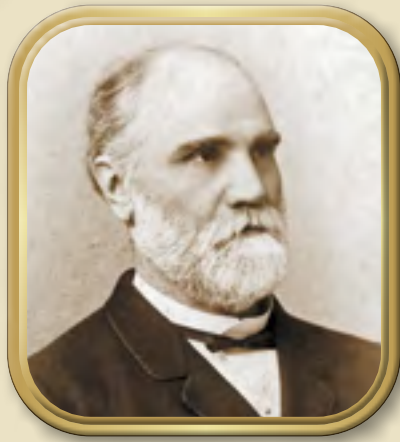
В.Г. Самохвалов, З.П. Петрова



І.І. Мечніков – учень І.П. Щелкова (1864)

Колаж з випускного альбому медичного факультету Харківського університету (в центрі фізіологічна лабораторія)





Зарубін І.К. —
декан медичного факультету
Імператорського Харківського університету (1870–1889)

Зарубін Іван Кіндратович (1835–1904)

Першим керівником кафедри госпітальної хірургії медичного факультету Харківського університету був професор теоретичної хірургії, відомий хірург, прекрасний педагог, видатний суспільний діяч, учень В.Ф. Грубе і М.І. Пирогова Іван Кіндратович Зарубін, який завідував кафедрою з 1877 по 1894 роки.

І.К. Зарубін народився у квітні 1835 року в селі Биконово Обоянського повіту Курської губернії, походження — із землеробів. Закінчивши Курську гімназію зі срібною медаллю, у 1853 році він був прийнятий на медичний факультет Харківського університету, по закінченні якого у 1858 році одержав звання лікаря з відзнакою і був залишений ординатором при хірургічній клініці професора П.А. Нарановича. В 1861 році представив у медичний факультет дисертацію «Об органическом восстановлении нижней губы» і після її захисту був відзначений ступенем доктора медицини. В цьому ж році він першим поставив питання про необхідність улаштування у Харкові амбулаторії «для приходящих больных», маючи на увазі медичну допомогу бідному населенню міста.

Після дворічного наукового відрядження за кордон, де він працював під керівництвом видатного хірурга М.І. Пирогова, І.К. Зарубін у 1863 р. повернувся до Харківського університету, був обраний екстраординарним, а потім — ординарним професором кафедри теоретичної хірургії, яку він очолював до 1884 року. Йому було доручено читати хірургічну патологію та офтальмологію.



Це був рік введення нового Статуту 1863 року, який вніс значні зміни до складу викладачів хірургічних кафедр. До кафедри теоретичної хірургії були приєднані офтальмологія з клінікою, вчення про сифілітичні хвороби і про хвороби сечостатевих органів. Треба відмітити, що проф. І.К. Зарубін перший в Україні почав читати курс урології. Зайнявши кафедру, Іван Кіндратович звернувся до факультету із пропозицією про асигнування йому коштів на створення експериментальної лабораторії, на що факультет дав свою згоду. Він також створив кабінет хірургічної патології.

Лекції з теоретичної хірургії проф. І.К. Зарубін читав по 4 години на тиждень. Одночасно він читав лекції з офтальмології, десмургії, венеричних хвороб, сечостатевих хвороб, курсу хвороб живота. Документи свідчать, що лекції проф. І.К. Зарубіна «відзначались надзвичайною ясністю і строгою науковістю, викладались при цьому простою мовою». В них студент знаходив саме ту теоретичну підготовку, яка давала йому можливість найкраще засвоювати лекції з клінічної хірургії, які читав чудовий хірург проф. В.Ф. Грубе.

У 1870 році І.К. Зарубін був обраний деканом медичного факультету, цю посаду він займав безперервно майже 20 років. Ставши деканом, І.К. Зарубін енергійно клопотав про заснування госпітальної хірургічної клініки у будь-якій місцевій лікарні і, незважаючи на різноманітні перешкоди, в 1877 році досягає бажаної мети. Залишаючись професором теоретичної хірургії, він одночасно призначається керівником кафедри госпітальної хірургії.

Організація цієї клініки та її діяльність протягом 1,5 років на базі барачного госпіталю та у стінах актового залу університету, безумовно, сприяла поліпшенню хірургічної допомоги пораненим, які надходили з фронту російсько-турецької війни, та хірургічної підготовки студентів останнього курсу. У звіті медичного факультету за 1877–1878 роки значиться, що професор І.К. Зарубін в імprovізованій клініці «проводил визитацию со студентами V курса по 6 часов в неделю». У звіті відмічалось також, що за поточний рік у бараках кількість хворих досягала 248, в урочистому залі — 132.

Харківська міська Дума тільки 12 травня 1878 року затвердила положення про госпітальні клініки (хірургічну та терапевтичну), які утворювались на базі Олександрівської лікарні, відкритої ще 1 жовтня 1869 року. Однак умови, на яких дозволялося організувати клініки з наданням можливості вести викладання хірургії та терапії на базі цієї лікарні, Харківський університет охарактеризував як «важкі».

У непристосованих приміщеннях, при відсутності достатніх коштів на придбання хірургічного інструментарію і оснащення, без аудиторії для читання лекцій, без перев'язочної та з вельми примітивною операційною почала свою роботу госпітальна хірургічна клініка на новій базі. Професор І.К. Зарубін з одним клінічним ординатором лікарем Небиковим приступив до проведення занять з п'ятикурсниками.



У 1882 році І.К. Зарубін був остаточно затверджений професором госпітальної хірургічної клініки. Це дозволило сконцентрувати зусилля на організації педагогічного процесу. У 1882–1883 навчальному році професором І.К. Зарубіним, крім звичайних клінічних занять, для студентів V курсу читались хвороби живота по 2 години на тиждень. Кількість хворих у стаціонарі збільшилась з 170 до 220 за рік, при клініці почав вестися амбулаторний прийом, придбана достатня кількість хірургічного інструментарію. У ці та наступні роки кількість студентів коливалась від 72 до 250.

Весною 1889 року у зв'язку з 30-річним терміном служби І.К. Зарубін одержав звання заслуженого професора і був призначений директором госпітальної хірургічної клініки довічно.

Професору І.К. Зарубіну належить понад 20 наукових праць, присвячених різним питанням хірургії: переломам основи черепа, відновленню нижньої губи, аневризмам безіменної артерії, торакоцентезу, гіпертрофії передміхурової залози, гіпоспадії, вогнестрільному пораненню колінного суглоба, проривній виразці підошви та ін. Його перу належать вітчизняні посібники з хірургії «Общая хирургическая патология» та «Специальная хирургическая патология». Ці посібники для студентів у вигляді літографічних лекцій вийшли у чотирьох виданнях.

Будучи відомим клініцистом-хірургом, прекрасним педагогом, І.К. Зарубін у той же час проводив велику громадську роботу. Багато років він перебував гласним Харківської міської Думи, працюючи в різних її комісіях, був головою ради Маріїнської жіночої гімназії, членом опікунської ради Олександрівської лікарні, багато часу присвячував роботі товариства Червоного Хреста, Харківського медичного товариства. Під час російсько-турецької війни І.К. Зарубін був обраний Харківським управлінням товариства Червоного Хреста головним лікарем барачного госпіталю для поранених, який він організував у Харкові на 220 ліжок, спостерігав за роботою приватних лазаретів, займався питаннями створення санітарних загонів (причому ці обов'язки він виконував протягом двох років, відмовившись від платні). У 1873 році за його ініціативою була відкрита медична секція Товариства дослідних наук.

Як людина І.К. Зарубін був одним з найсимпатичніших та найулюбленіших викладачів. Завжди спокійний, рівний, правдивий, він з особливою любов'ю та повагою ставився до своїх учнів.

Як професор і вчитель І.К. Зарубін з першого до останнього дня своєї діяльності стояв на висоті науки, а багаторічна діяльність клініциста-хірурга доводить його високу освіченість і спроможність ефективно нею користуватися.

*В.В. Бойко, В.О. Сипливий,
А.Й. Гончаренко, А.Г. Гузь, Т.В. Солонець*



*Святкова зала
університетської
церкви, де розміщувався
тимчасовий ипиталь
(1853)*

*Знімок О. Іваницького
з міста аварії царського потягу на станції Борки (1888)*





Ковалевський П.І. —
декан медичного факультету
Імператорського Харківського університету (1889–1894)

Ковалевський Павло Іванович (1849–1923)

Професор кафедри нервових і душевних хвороб, декан медичного факультету Харківського університету, відомий психіатр П.І. Ковалевський належав до плеяди російських лікарів-інтелігентів, що сформувалася в останній третині XIX століття.

Павло Іванович народився в містечку Петропавлівськ Павлоградського повіту Катеринославської губернії. За родинною традицією він навчався в духовному училищі, потім в Катеринославській семінарії. У 1869 році П.І. Ковалевський приїжджає до Харкова і вступає на медичний факультет університету, після закінчення якого його залишають на факультеті для підготовки докторської дисертації з психіатрії. Наукові дослідження він поєднує з великою практичною роботою ординатора відділення душевнохворих Харківської земської лікарні. У 1877 році він успішно захищає докторську дисертацію «Об изменении чувствительности кожи у меланхоликов» і одержує посаду доцента кафедри спеціальної патології і терапії медичного факультету Харківського університету.

У 1883 році П.І. Ковалевський став засновником і редактором журналу, що називався «Архив психиатрии, неврологии и судебной психопатологии». Назва видання відбила різнобічні прагнення редактора, який оголосив, що журнал «буде переслідувати вивчення ненормальностей у нервовому житті людини, хвороб, злочинів, умов їхнього розвитку і засобів до їх викорінювання». Крім «Архива



психіатрії, неврології і судової психопатології», він випускав «Журнал медицины и гигиены», «Русский медицинский вестник», «Вестник идиотии и эпилепсии», «Вестник душевных болезней». Протягом 15 років Павло Іванович був також співредактором європейського психіатричного журналу, що виходив у Німеччині. У 1889 році П.І. Ковалевський був призначений деканом медичного факультету Харківського університету, а в 1894 році — ректором університету у Варшаві. На жаль, важка хвороба, перенесена влітку 1896 року, змусила його залишити університет. Він оселився в Петербурзі, де вів курс судової психіатрії в університеті, продовжував видавати журнали, займався перекладами праць закордонних психіатрів, брав діяльну участь у роботі ряду громадських організацій (Інститут братів милосердя, Комітет Червоного Хреста та ін.). У 1920-х роках П.І. Ковалевський працював у психіатричному відділенні Миколаївського військового госпіталю — передової медичної установи того часу.

За свою піввікову лікарську діяльність П.І. Ковалевський написав понад 300 книг, брошур, журнальних статей з різних питань психіатрії, невропатології. У тому числі книги «Судебная психиатрия», «Судебно-психиатрический анализ», «Душевные болезни для врачей и юристов», «Гигиена и лечение душевных и нервных болезней».

Слід зазначити, що в широких колах російської інтелігенції досить високим був авторитет Ковалевського-історика. Такі його роботи, як «Народы Кавказа», «Завоевание Кавказа Россией», «История Малороссии», «История России с национальной точки зрения» викликали інтерес у читача, витримали не одне видання в дореволюційній Росії. Павло Іванович одним з перших став застосовувати історичний аналіз для розвитку практичної психіатрії. Відомі його «Психиатриче-



Титульний лист журналу «Архив психиатрии, неврологии и судебной психопатологии» (1892)



ские эскизы из истории», які на конкретних прикладах з життя Іоанна Грозного, Петра III, Магомета, Жанни Д'арк, Павла I, Наполеона та інших розкривають динаміку різних психічних станів, показують роль середовища і спадковості в генезі хвороб.

В.І. Коростій



Університетські клініки (1896)



Бруєв О.Я. —
декан медичного факультету
Імператорського Харківського університету (1894–1897)

Бруєв Олександр Якович (1827–1899)

Олександр Якович Бруєв, син людини при дворі графіні Протасової, народився в 1827 році, в 1861 році закінчив Санкт-Петербурзьку Медико-хірургічну академію і розпочав вивчення сифілісу в Максиміліанівській лікарні. Протягом 12 років (1863–1875) був лікарем і ординатором Хрестовоздвиженської громади сестер милосердя в Санкт-Петербурзі.

У 1863 році О.Я. Бруєв перебував у науковому відрядженні за кордоном, де займався у професорів Дж. Міллера і К.Й. Еберта нормальною гістологією. Після повернення в 1864 році захистив докторську дисертацію «Об эпителиальных ячейках, находящихся на водной оболочке зародышей кошек» (1864). У 1870 році знову виїхав за кордон для спеціального вивчення «нашкірних хвороб»; відвідав Відень, де протягом року займався у професорів Ф. Гебри, К.Л. Зігмунда, К. Лангера і К. Тольда. У наступному році працював у професора К.Й. Еберта в Цюріху.

Після повернення з наукового відрядження О.Я. Бруєв зайнявся практичним вивченням дерматології в Хрестовоздвиженській громаді сестер милосердя. Одним з результатів його наукової діяльності стала стаття «О кожных кровоизлияниях с очень сильным развитием и скорым исчезновением».

У 1872 році конференцією Медико-хірургічної академії він був удостоєний звання приват-доцента по кафедрі шкірних хвороб і допущений до читання лекцій та ведення практичних занять. У тому ж році О.Я. Бруєва було призначено ліка-



рем для відряджень з прикомандируванням до Клінічного військового госпіталю. З 1878 року він — старший лікар Астраханського козачого полку, а з 1882 року за власним бажанням його переведено молодшим лікарем Лейб-гвардії гренадерського полку і виконуючим посаду лікаря Головного штабу.

У 1885 року О.Я. Бруєв був призначений ординарним професором на шкірних і сифілітичних хвороб Імператорського Харківського університету нової кафедри, яка з університетського статуту 1884 року називалася кафедрою систематичного і клінічного вчення про шкірні і сифілітичні хвороби. Він був першим професором цієї кафедри і очолював її з жовтня 1885 по січень 1897 року.

О.Я. Бруєв провів значну роботу з організації лікувального та педагогічного процесу на кафедрі. Вже на початку грудня 1885 року він звертається до медичного факультету з проханням влаштувати при кафедрі кабінет, де можна було б проводити амбулаторний прийом. Ним було покладено початок створенню музею муляжів на кафедрі.

Олександр Якович Бруєв був компетентним і широко освіченим фахівцем, мав заслужений авторитет, про що свідчать призначення його головою випробувальних комісій при Київському Св. Володимира і Казанському університетах, а також затвердження деканом медичного факультету Імператорського Харківського університету (1894–1897). У 1897 році він змушений був подати у відставку у зв'язку з поганим станом здоров'я.

Помер О.Я. Бруєв 30 вересня 1899 року.

В.М. Лісовий, А.М. Дацук, Ж.М. Перцева, І.В. Киричок



Медаль за крашу студентську наукову роботу (введена у 1835 р.)

Харківський військовий шпиталь, де містилася кафедра шкірних хвороб (1895)



*Кульчицький М.К. —
декан медичного факультету
Імператорського Харківського університету (1897–1900)*

Кульчицький Микола Костянтинович (1856–1925)

Видатний вчений-гістолог, заслужений професор, доктор медицини, член-кореспондент ВМА в Петербурзі, почесний член товариства наукової медицини та гігієни при Харківському університеті, завідувач кафедри гістології з 1890 по 1911 рік, Микола Костянтинович Кульчицький народився в м. Кронштадті 16 (28) січня 1856 року у дворянській родині. Навчався в Тамбовській гімназії, яку закінчив у 1874 році. У цьому ж році він поступив на медичний факультет Харківського університету. Його студентська наукова праця «О строении поджелудочной железы» була визнана гідною золотої медалі. Після закінчення університету cum eximia laude у 1879 році його залишили стипендіатом для підготовки до професорського звання по кафедрі гістології. Дисертацію за темою «О строении телец Grandry» М.К. Кульчицький захистив у 1882 році. З цього часу до 1 січня 1885 року був прозектором на кафедрі гістології. З листопада 1883 року почав читати курс гістології та ембріології на посаді приват-доцента. З 1887 по 1888 роки він знаходився у науковому відрядженні в Росії і за кордоном. У 1889 році М.К. Кульчицький був призначений позаштатним екстраординарним професором зі збереженням посади прозектора, а у 1893 році йому було присвоєно звання ординарного професора. З 1897 по 1901 роки Микола Костянтинович був деканом медичного факультету. У 1898 році професор М.К. Кульчицький був обраний членом-кореспондентом Військово-медичної академії в С.-Петербурзі.

У період завідування професором М.К. Кульчицьким значно збільшилася матеріальна база кафедри. Було придбано до 70 мікроскопів, величезна кількість ін-



струменту та посуду; була звернена особлива увага на застосування мікрофотографії в гістології. Один з найвідоміших вчених свого часу проф. М.К. Кульчицький підняв на значну висоту наукову та викладацьку діяльність кафедри. Його наукові праці стосуються вивчення центральної нервової системи і нервових закінчень, а також травної системи. Досліджуючи особливості слизової оболонки кишечника та механізм всмоктування, М.К. Кульчицький перший виявив та описав ентерохромафінні клітини, що відносяться до ендокринного апарату травного тракту. Під його керівництвом на кафедрі виконано 15 наукових праць. М.К. Кульчицький багато уваги приділяв теорії мікроскопічної техніки, сам прекрасно володів методами гістологічних досліджень, його препарати були визнані гідними золотої медалі на Всеросійській виставці в Н. Новгороді. Великою увагою користувався його підручник «Учение о микроскопе и техника микроскопического исследования», який був виданий вперше у 1885 році, а потім багаторазово перевидавався. Крім того, М.К. Кульчицькому належить фундаментальний підручник «Основы гистологии животных и человека» (Харків, 1900), що витримав кілька видань, і посібник для практичних занять «Основы практической гистологии» для лікарів і студентів, частина I (1889) і частина II (1890).

Після виходу у відставку професор М.К. Кульчицький обіймав посаду попечителя Казанського учбового округу (1912–1914), попечителя Петроградського учбового округу (1914), сенатора, мав чин таємного радника. У 1916 р. він був призначений міністром освіти Росії. М.К. Кульчицький був нагороджений сімома російськими орденами і французьким орденом Почесного легіону. У 1920 р. він емігрував, протягом кількох років викладав в Оксфордському університеті. Помер 30 січня 1925 р.

С.Ю. Масловський, Л.А. Зайченко

Гістологічний корпус медичного факультету Харківського університету, зруйнований у 1943 р.



*Попов М.О. —
декан медичного факультету
Імператорського Харківського університету (1901)*

Попов Митрофан Олексійович (1843–1907)

М.О. Попов народився у Харкові 17 (29) листопада 1843 року у купецькій родині. Середню освіту отримав у 1-й харківській гімназії. На медичний факультет університету поступив у 1861 р. і в 1866 р. закінчив його з відзнакою. Відразу ж після закінчення навчання М.О. Попов вступив до Харківського медичного товариства, де влітку цього ж року приймав хворих, а восени виконував обов'язки дільничного лікаря Харкова під час великої епідемії холери.

У 1867 р. професор Д.Ф. Лямбль рекомендував залишити М.О. Попова стипендіатом на кафедрі патологічної анатомії, але в кінці цього року він був затверджений помічником прозектора на кафедрі нормальної анатомії.

У 1870 р. М.О. Попов витримав докторантський іспит, і у тому ж році професор І.К. Вагнер запропонував раді університету направити його у наукове відрядження за кордон на 2 роки. У відрядженні Митрофан Олексійович працював у професорів Лангера, Тольдта, Гіртля, Люшка, Рейхерта, в лабораторії професора Вірхова займався нормальною та патологічною гістологією. Крім цього він знайомився з анатомічними музеями у Бонні, Цюриху, Тюбінгені, Женеві, Паризі, Амстердамі, Лондоні, Брюселі.

Будучи у відрядженні, він закінчив роботу над докторською дисертацією за темою «Нервы желчного пузыря», яку захистив у 1872 р.

Повернувшись з-за кордону, М.О. Попов був обраний радою університету і затверджений попечителем округу прозектором нормальної анатомії у Харкові. З 1875 по 1885 р. він читав студентам першого курсу остеологію, а з 1885 р. — паралельний курс



анатомії як приват-доцент. У 1888 р. М.О. Попов був призначений екстраординарним, а в 1892 р. — ординарним професором. Він очолював кафедру анатомії до 1897 року.

Починаючи з робіт М.О. Попова, кафедра анатомії цілеспрямовано почала займатися вивченням периферичної нервової системи, розробляючи нові методи її дослідження. М.О. Попов опублікував більше 50 праць, присвячених будові нервової системи, проблемам остеології й, особливо, історії Харківського університету. Він підготував двох докторів наук — О.К. Белоусова (1889) і О.О. Попова (1900).

Велику увагу М.О. Попов приділяв навчальному процесу, а також удосконаленню техніки бальзамування та колекціям анатомічного музею.

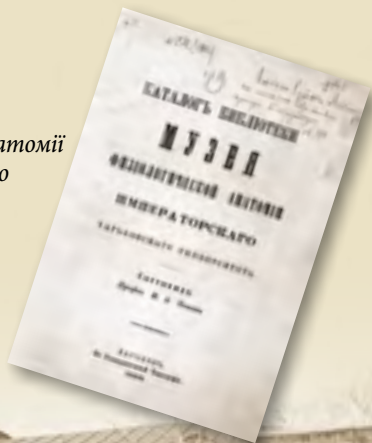
Він створив велику колекцію черепів людей різного віку, статі, різних рас. В його колекції були штучно деформовані черепа, які знайшли при розкопках на Херсонесі. Частина експонатів демонструвала аномалії в будові черепа, а також його патологію. Разом з І. К. Вагнером він переклав російською мовою фундаментальний підручник Я. Генле «Очерк анатомии человека» (текст і атлас).

М.О. Попов — активний учасник наукових засідань Харківського медичного товариства. На честь 30-річного ювілею діяльності вченого університетом був виданий науковий збірник «Сборник в память 30-летнего юбилея ученой и педагогической деятельности профессора М.А. Попова» (1897).



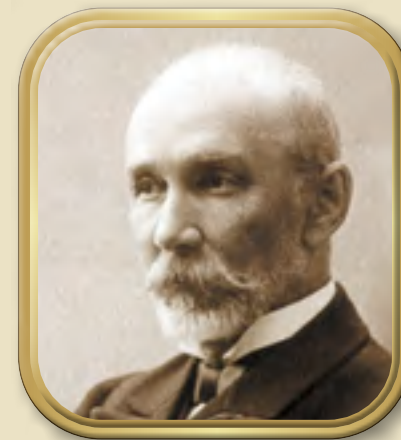
Жартівливий знімок зі скелетом (1893)

Каталог музею фізіологічної анатомії Імператорського Харківського університету (1896)



В.М. Луцир, В.В. Бобін

Будівля анатомічного театру (1898)



*Ломиковський М.М. —
декан медичного факультету
Імператорського Харківського університету (1901–1905)*

Ломиковський Михайло Михайлович (1849–?)

Доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри лікарської діагностики з пропедвтичною клінікою Михайло Михайлович Ломиковський, потомствений дворянин, уродженець Ізюмського повіту Харківської губернії, народився у 1849 році. У 1859 році для початкового навчання його віддали в приватний пансіон. Восени 1862 року Михайло Михайлович перейшов до 2-ї чоловічої гімназії, яку закінчив у 1867 році. В цьому ж році він вступив до Харківського університету на медичний факультет і закінчив його в грудні 1873 року зі званням лікаря з відзнакою. Залишився ординатором при факультетській терапевтичній клініці професора В.Г. Лашкевича.

У 1876 році М.М. Ломиковський витримав докторантський іспит, у 1877 році захистив дисертацію і отримав ступінь доктора медицини. У вересні 1878 року, прочитавши 2 пробні лекції, Ломиковський одержав звання приват-доцента з ларингопатології, а в 1883 році був обраний штатним доцентом. З введенням університетського статуту 1884 року посада штатного доцента була скасована, і він залишився за штатом з правом одержання штатного утримання протягом 2 років; в той же час за дорученням факультету Михайло Михайлович читав лікарську діагностику з пропедвтичною клінікою (нова кафедра, заснована університетським статутом 1884 року). У 1886 році на кафедру було об'явлено конкурс, і М.М. Ломиковський був обраний екстраординарним професором. Для спеціальної підготовки до занять з лікарської діагностики з пропедвтичною клінікою Ломиковський у 1878 і 1883 роках виїздив з науковою метою за кордон, де працював у клініках Віденського, Паризького і Бреславського



університетів. Головними предметами його спеціальних занять були: клініка внутрішніх хвороб, хвороби гортані (ларингопатологія), патологічна анатомія і сифіліс.

У 1891 році М.М. Ломиковський, за поданням головного упорядника власної Його Імператорської Величності канцелярії по закладах Імператриці Марії, був призначений лікарем-консультантом з внутрішніх хвороб при Харківському інституті шляхетних дівчат. В цьому ж році він був обраний Слов'янським міським управлінням на посаду директора Слов'янських мінеральних вод, де і залишався до 1893 року. У 1892 році він був затверджений у званні ординарного професора. У 1901 році Михайло Михайлович був призначений деканом медичного факультету на чотири роки, а з листопада 1903 року затверджений у званні заслуженого ординарного професора.

У 1915 р. М.М. Ломиковський був призначений останнім попечителем Казанського учбового округу. Йшла Перша світова війна. Йому на той час було вже 66 років. Положення його було досить тяжким, бо в Казані він жив один — вся родина залишилася у Харкові, і він турбувався за нею. Керівництво округом, діяльністю щодо підвищення навчально-виховної роботи в навчальних закладах для так званих іногородців, організація курсів для педагогічного складу шкіл тощо, переривалася його неодноразовими клопотаннями про чергову відпустку для поїздки до Харкова. У березні 1917 року Міністерство освіти відмовило йому і запропонувало написати клопотання про відставку, що він і зробив. Дані про останні роки життя Михайла Михайловича Ломиковського і дату його смерті невідомі.

О.М. Ковальова,
Н.А. Сафаргаліна-Корнілова



Білет для входу до Імператорського Харківського університету (1904)

Заняття з офтальмології веде П.М. Барабашев (1905)



Орлов Л.В. —
декан медичного факультету
Імператорського Харківського університету (1905–1908)

Орлов Леонід Володимирович (1855–1923)

Професор кафедри хірургічної патології Харківського університету Л.В. Орлов народився у 1855 році в родині урядовця в Тамбовській губернії. Вчився в Московському університеті на медичному факультеті, який закінчив у 1878 році. Після піврічної служби в армії, працював в Басманній лікарні м. Москви ординатором хірургічного відділення протягом 4,5 років, там пройшло його формування як хірурга.

У 1884 р. захистив дисертацію «О влиянии ванн на кожную перспирацию» на ступінь доктора медицини у Військово-медичній академії. З 1885 до 1889 роки працює асистентом хірургічного відділення клінічного інституту Великої Княгині Олени Павлівни під керівництвом великого хірурга, педагога Нестора Димитровича Монастирського (1847–1888). Від нього Л.В. Орлов наслідує почуття високої відповідальності, гуманізму, велику працездатність. У 1889 році Леонід Володимирович стає приват-доцентом, а у 1890 році переходить на кафедру хірургічної патології Військово-медичної академії, яку очолює М.С. Субботін (1848–1913), веде доцентські курси до 1894 р.

У 1894 році Л.В. Орлова обирають професором, завідувачем кафедри хірургічної патології (перейменована кафедра хірургічної патології з десмургією і механургією та вченням про вивихи і переломи) Харківського університету. Завдяки його працездатності, ентузіазму, широкій ерудиції, кафедра швидко змінюється на краще, клініка розширюється, центр занять переноситься у військовий госпіталь. Добре знайомий з бактеріологією, Леонід Володимирович відкриває велику бактеріологічну лабораторію, де проводять заняття, досліди як лікарі, так і студенти.



У 1895 році він у Харкові, а І.Ф. Сабанєєв в Одесі, першими в Україні (і в Росії) виконали операцію на судинах, був накладений шов на підколінну артерію. Сучасники характеризують проф. Л.В. Орлова як видатного діагноста, чудового хірурга і педагога, незамінного опонента при захисті дисертацій. Лекції він читав ясно, просто, науково, красиво, аудиторія завжди була повна студентами. На жаль, вони не були видані.

У 1889 році проф. Л.В. Орлов згідно з рішенням керівництва Харківського університету переходить на кафедру факультетської хірургічної клініки, стає її завідувачем після смерті проф. В.Ф. Грубе.

Проф. Л.В. Орлов з честю виправдовує виявлену довіру — через короткий час кафедра факультетської хірургічної клініки стає зразковою, як її характеризують після відвідувань вітчизняні і закордонні хірурги.

У 1910 році проф. Л.В. Орлова обирають завідувачем кафедри факультетської хірургії Жіночого медичного інституту (яка входить згодом (1920) до складу Харківського медичного інституту), нею він керує до кінця свого життя.

В Науковій бібліотеці ХНМУ можна знайти його роботи російською і німецькою мовами про хірургічне лікування ехінококу, радикальне лікування злоякісних пухлин яєчка, ектопатії сечовика, накладання швів при кишковій непрохідності, на серцевий м'яз, артерії та ін.

Зі спогадів сучасників, квартира проф. Л.В. Орлова походила на виставковий зал, де були колекції картин, гравюр, скульптур, підібрані з глибоким знанням і смаком.

Останній рік життя Леоніда Володимировича пройшов у муках, але він їх зустрів спокійно, з самовладанням, мужністю. Діагностувавши у себе гіпернефрому і визнавши операцію бесцільною, він мужньо дочекався свого кінця.

Помер Леонід Володимирович Орлов 24 квітня 1923 р.

В.О. Сипливий, А.Г. Гузь

Професор Л.В. Орлов перед операцією (1908)

Колекція книг Л.В. Орлова



Кузнецов О.Х. —
декан медичного факультету
Імператорського Харківського університету (1908–1910)

Кузнецов Олександр Харитонович (1838–1910)

Олександр Харитонович Кузнецов народився у Харкові в купецькій родині у 1838 році. Середню освіту здобув у 1-й Харківській гімназії, курс медичних наук пройшов у Харківському університеті, по закінченні якого у 1860 році працював послідовно на посадах лікаря та викладача медицини при Харківській семінарії, лікаря при Харківському духовному училищі й Харківському училищі дівчат духовного звання.

Вченого ступеня доктора медицини він удостоївся у 1868 році після захисту дисертації за темою «Материали для истории развития кожи». Викладацьку роботу в Харківському університеті Олександр Харитонович розпочав на кафедрі шкірних хвороб у званні приват-доцента. У 1871 році був обраний та затверджений штатним доцентом кафедри шкірних хвороб, а 1876 році — у званні екстраординарного професора по кафедрі спеціальної патології і терапії і далі, протягом 6 років, був завідувачем терапевтичного відділення госпітальної клініки з виконанням обов'язків клінічного викладача з предмету госпітальної терапевтичної клініки, звання ординарного професора О.Х. Кузнецов отримав у 1888 році. З 1884 до 1891 та з 1903 до 1910 роки Олександр Харитонович був завідувачем кафедри госпітальної терапії. У 1892 році йому за тридцятирічну службу була призначена повна пенсія з виключенням із числа штатних професорів, але він продовжував працювати в університеті. У 1894 році О. Х. Кузнецов був затверджений у званні заслуженого професора. У 1907 році був призначений деканом медичного факультету Харківського університету і залишався на цій посаді до самої смерті. Велику увагу він приділяв клінічній підготовці студентів



і широко практикував вечірні клінічні обходи, вважаючи, що тільки ретельне спостереження за хворими у поєднанні з паралельним випробуванням терапевтичних методів на тваринах може дати наукову основу клінічної медицини.

Вчені труди О.Х. Кузнецова в основному були присвячені вивченню захворювань шкіри («Применение карболовой кислоты при лечении хронических сыпей», 1870; «О подкожном вприскивании карболовой кислоты», 1876) та інфекційних хвороб («Заметки об оспопрививании», 1876; «О чуме и Ветлянской эпидемии», 1890; «Инфлюэнца» (спільно з доктором Германом, 1890).

Довіра та повага до нього з боку Ради університету виразилася у відрядженнях на наукові з'їзди — всеросійський бальнеологічний до Санкт-Петербурга (1898) та XIII міжнародний у Парижі (1899).

Окрім наукової, викладацької та лікувальної роботи в Олександрівській лікарні, професор О.Х. Кузнецов брав активну участь у громадському житті університету та міста. За дорученням факультету і Вченої Ради він брав участь у роботі багатьох комісій: з боротьби з епідемією дифтерії у 1881 році, з складання правил для факультетської клініки і для клінічних відділень військового шпиталю, з розробки нового положення про госпітальні клініки університету; очолював комісію з вивчення причин епідемії черевного тифу; був обраний членом організаційного комітету з відкриття жіночого медичного інституту. Протягом багатьох років Олександр Харитонович був членом Харківського медичного товариства, а з 1891 по 1905 роки — його головою. На цій посаді він багато уваги приділяв протиепідемічній роботі серед населення міста, відстоюючи профілактичний напрямок вітчизняної терапії. В останні роки життя працював лікарем-директором на слов'янських мінеральних водах.

Помер О.Х. Кузнецов 13 липня 1910 року від профузної носової кровотечі, що, очевидно, була обумовлена пухлиною печінки.

За висловом професора О.П. Браунштейна, Олександр Харитонович Кузнецов «все своє життя викладав молодим і старим лікарям найскладнішу, найделікатнішу та найбагатороднішу науку — лікарську етику. На цьому шляху протягом 50 років майже не мав суперників».

Л.Т. Малая

Викладачі медичного факультету – члени Харківського медичного товариства (1895, сидить 4-й праворуч проф. О.Х. Кузнецов)



*Пенський Ю.Р. —
декан медичного факультету
Імператорського Харківського університету (1910–1919)*

Пенський Юліан Романович (1859–1920)

Як відомо, харківська вища медична школа веде своє існування від медичного факультету Імператорського Харківського університету (1804–1920). За цей період його очолювало 19 деканів. Останнім з них був відомий свого часу хірург-клініцист Ю.Р. Пенський, 160-річчя якого ми відзначили у 2019 році.

Юліан Романович Пенський народився 3 березня 1859 року в м. Славута, Подільської губернії (нині Хмельницька область). Родом він був з численної і знатної старовинної польської родини, яка здавна жила на Волині. Батько його, прогресивно налаштована людина, взяв участь у польському січевому повстанні 1863 р., за що був засланий до Сибіру. Як склалося життя сім'ї Пенських надалі, нам невідомо, проте від самого Юлія Романовича ми дізнаємося про те, що середню освіту він здобув у Харкові, закінчивши спочатку прогімназію (1872–1876), а потім 3-ю Харківську гімназію (1880), і того ж року вступив на медичний факультет Харківського університету.

Навчаючись в університеті, який він у 1885 році закінчив з відзнакою, Ю.Р. Пенський, крім відвідування обов'язкових занять, працював у лабораторіях професорів А.І. Якобія (гігієна) і В.П. Крилова (патологічна анатомія). Позитивні відгуки професорів і відмінне навчання послужили підставою щоб залишити Ю.Р. Пенського в університеті, і в 1886 році за згодою піклувальника Харківського навчального округу М.П. Воронцова-Вельямінова він був визначений на службу позаштатним помічником прозектора на кафедрі оперативної хірургії з топогра-



фічною анатомією. Після закінчення університету, Ю.Р. Пенський продовжував займатися бактеріологією у лабораторії професора В.П. Крилова, а також дослідженнями злоякісних пухлин і пересадкою суглобових хрящів на тваринах. Основним напрямком його професійної діяльності була розробка питань хірургічного лікування захворювань печінки.

У 1893 році він надав до захисту роботу на здобуття ступеня доктора медицини за темою «Опыты пересадки (реплантации и трансплантации) суставных поверхностей эпифизов». Як пише Т.А. Колосов у праці «Кафедры хирургии в Харьковском университете», спочатку робота не була допущена до захисту, тому що професор О.І. Дудукалов і А.Г. Подрез визнали її незадовільною. Робота була передана на розгляд професорів В.Ф. Грубе і І.К. Зарубіна. «Ці авторитетні рецензенти також знайшли в ній багато темних місць, які не можна було зрозуміти з-за викладу, але визнали можливим допустити її до захисту». Таким чином, Юліан Романович захистився і був удостоєний ступеня доктора медицини. У цьому ж році він разом з хірургом М.М. Кузнецовим був відряджений на Пироговський з'їзд з доповідями «Про способи резекції печінки» і «Про штучний сечовий міхур, утворений з петлі тонких кишок». Так в історії хірургії з'явилися назви «шов Кузнецова–Пенського» і «голка Пенського–Кузнецова».

У 1894 р. Ю.Р. Пенський був одногосно обраний приват-доцентом по кафедрі оперативної хірургії і топографічної анатомії для читання приватного курсу «органи грудной та черевной порожнини». Цікаво згадати, що такий саме курс на кафедрі факультетської хірургії читав у цей час інший відомий приват-доцент – Н.П. Трінклер. На початку 1895 р. Юліан Романович прочитав вступну лекцію в присутності декана і членів медичного факультету на тему «Розвиток і значення анатомії в природознавстві, в медицині взагалі і в хірургії зокрема». У цей період він почав займатися виготовленням необхідних для навчального процесу сухих топографо-анатомічних препаратів людини за власним методом. У 1906 р. Ю.Р. Пенський зі своїми препаратами став учасником промислово-художньої виставки у Нижньому Новгороді і був удостоєний диплома «за їх ретельне і майстерне виготовлення». Справедливості заради треба сказати, що ще наприкінці століття він міг би стати учасником більш представницької виставки – Всесвітньої виставки в Парижі у 1900 р. У 1898 р. на вимогу медичного факультету він представив на його засідання сухі топографо-анатомічні препарати для порушення клопотання перед міністром народної освіти про субсидії для виготовлення препаратів для цієї виставки. Але клопотання ректора «не було задоволено через брак вільних коштів в міністерстві».

У 1905 р. Ю.Р. Пенський був призначений екстраординарним професором по кафедрі оперативної хірургії, в 1907 р. переведений на кафедру госпітальної хірургії, яку очолював до кінця життя. За свідченням сучасників, Ю.Р. Пенський користувався визнанням як вчений і як педагог. Він «володів великим педагогічним даром: його лекції були ретельно продумані, розроблені і легкодоступні слухачам. Студен-



ти слухали їх з інтересом, незважаючи на те, що анатомія і оперативна хірургія були досить сухими предметами».

У 1909 р. після смерті професора М. Соколова Юліан Романович став керувати кафедрою і очолив хірургічну клініку Харківського університету. У 1910 р. йому було присвоєно звання заслуженого професора. Продовжуючи свою активну професійну діяльність, Юліан Романович у 1912 р. взяв участь у XII з'їзді російських хірургів, де виступив з доповіддю «Про ранню операцію гострого апендициту», а в 1914 році разом з лікарем Трофімовим вперше на півдні Росії зробив перикардектомію з приводу спайкового перикардиту. У 1913 р. Рада Харківського університету відрядила його на XIII з'їзд натуралістів і лікарів до Тифлісу.

Ю.Р. Пенський був активним громадським діячем, перебуваючи секретарем медичної секції Товариства досвідчених наук, а згодом редактором Праць Товариства наукової медицини і гігієни, а також співробітником журналу «Вісник медицини», де «розміщував реферати оригінальних робіт з німецької та французької літератури». У 1914 р. він був обраний головою хірургічного товариства, в якому на 1 січня цього року налічувався 41 член. Секретарем цього товариства був Б. Шарецький, учень Юлія Романовича, що став згодом професором, широко відомим у медично-



Професор Ю.Р. Пенський (сидить в центрі) зі студентами в клініці (1911)

му світі. Визнання заслуг Ю.Р. Пенського, повага до його особистості проявилися у тому, що на одному із засідань товариства було прийнято рішення про заснування щорічної премії імені професора Ю.Р. Пенського у розмірі 100 рублів за науковий твір з хірургії. Тоді ж було вирішено видавати Праці для друкування оригінальних статей, рефератів і авторефератів, а також асигновано 150 руб. для заснування бібліотеки цього товариства.

Активну участь Ю.Р. Пенський брав у діяльності польських організацій в Харкові. Він виконував обов'язки секретаря римсько-католицького благодійного товариства. У 1899 р. на знак визнання його заслуг у діяльності цього товариства він був обраний його почесним членом.

Великим авторитетом користувався Ю.Р. Пенський у польського студентства. В. Томашевич, який працював у нього кілька місяців асистентом, писав згодом: «Професор Пенський був високим, добре складеним і красивим чоловіком. Веселий,



Студенти IV курсу медичного факультету Харківського університету з викладачами (1914, сидять зліва направо 4-й К.М. Георгієвський, 5-й Б.М. Хмельницький. Стоїть найперший праворуч студент І.Р. Брауде)

доступний, добродушний, чесний і трохи грубуватий, притягував до себе людей, які близько знали його». А М. Новак відзначав, що Пенський «був одним з найактивніших членів польської колонії і великим другом польської молоді, яка була впевнена, що у разі виникнення розбіжностей між польською молоддю та польської колонією у нього можна завжди просити посередництва і допомоги».

Ю.Р. Пенський був одним з найбільш відомих і багатих лікарів м. Харкова. По вул. Чернишевській, 39 він мав приватний хірургічний кабінет, в якому вів прийом двічі на тиждень, і був відомий перш за все як абдомінальний хірург. У нього був власний будинок в Харкові, під час канікул він відпочивав у Слов'яногорську. У 1914 р. Харківське польське товариство урочисто відзначило 25-річчя наукової і викладацької діяльності Ю.Р. Пенського. Промовці говорили про його величезний внесок у справу інтеграції польської громади в міське співтовариство.

У 1911 р. Ю.Р. Пенський одногосно був обраний деканом медичного факультету. У музеї історії ХНМУ експонується лист з балотування, який свідчить про те, що всі 15 виборчих куль були білими (виборчими, тобто за нього).

У важкі роки здійснював діяльність декана Ю.Р. Пенський. Перша світова війна, події Жовтневої революції, громадянської війни, що почалася, з її частими змінами влади – все довелося йому пережити разом з факультетом.

З лютого 1919 року була розпочата робота з реформування Харківського університету. У музеї історії ХНМУ зберігся документ, підписаний деканом Ю.Р. Пенським, яким він доводить до відома ради професорів звернення Наркома охорони здоров'я такого змісту: «Вследствие необходимости подвергнуть обсуждению вопрос о дальнейшем положении высшей медицинской школы Украинской Социалистической Советской Республики, прошу пригласить членов факультета на организуемое мной совещание в составе профессоров Медицинского факультета и женского медицинского института, которое назначается на пятницу 7 февраля в 2 часа дня в помещении Комиссариата Здравоохранения».

Того року Юліану Романовичу виповнилося 60 років, він збирався повернутися до Польщі. Але 20 квітня 1920 р. в ході підготовки до виїзду з ним трапився інсульт і він помер. Ховали його за рахунок факультету, про витрачання коштів, отриманих для цього, звітував секретар факультету професор Я.Я. Постоєв.

Починався новий етап в житті харківської вищої медичної школи.

Ж.М. Перцева



**ДИРЕКТОРИ І РЕКТОРИ
ЖІНОЧОГО МЕДИЧНОГО
ІНСТИТУТУ
ХАРКІВСЬКОГО МЕДИЧНОГО
ТОВАРИСТВА,
ХАРКІВСЬКОЇ ДЕРЖАВНОЇ
МЕДИЧНОЇ АКАДЕМІЇ,
ХАРКІВСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО
МЕДИЧНОГО ІНСТИТУТУ,
ХАРКІВСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО
МЕДИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ,
ХАРКІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
МЕДИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ**



*Данилевський В.Я. —
директор Жіночого медичного інституту
Харківського медичного товариства (1910–1912)*

Данилевський Василь Якович (1852–1939)

Директор Жіночого медичного інституту Харківського медичного товариства у 1910–1912 роках, видатний український фізіолог, академік АН УРСР, заслужений діяч науки УРСР, заслужений професор УРСР Василь Якович Данилевський народився 13 (25) січня 1852 року у Харкові в родині міщанина. Його батько, годинниковий майстер, що завдяки самоосвіті домігся різнобічних навичок та знань, дав синам вищу освіту.

В.Я. Данилевський навчався у Харківській, потім Казанській гімназії, яку закінчив у 1868 році із золотою медаллю. Того ж року став вільнослухачем фізико-математичного факультету Казанського університету, через рік перейшов на перший курс медичного факультету, продовжуючи слухати лекції на математичному відділенні. У 1870 році він переїхав до Харкова, де продовжив навчання на медичному факультеті університету, закінчив курс у 1874 році з відзнакою. У 1877 році Василь Якович одержав ступінь доктора медицини після захисту дисертації «Исследования по физиологии головного мозга». У 1878 році поїхав у дворічне наукове відрядження за кордон для удосконалення своїх знань. Працював у Вюрцбурзі у Фіка та в Лейпцизі у К. Людвіга, спілкування зі знаменитими вченими мало великий вплив на молодого науковця.

У 1879 році В.Я. Данилевський був обраний доцентом зоофізіології у Харківському ветеринарному інституті. У 1833 році його обрали екстраординарним професором кафедри зоології природничого відділення фізико-математичного факультету



Харківського університету. Невдовзі (у 1886 р.) він був переміщений на медичний факультет ординарним професором кафедри фізіології і став завідувачем фізіологічної лабораторії, на цих посадах працював до 1909 року. Рада Харківського університету у 1908 році присвоїла йому звання заслуженого професора.

У 1917 році відновилась його професорська діяльність на кафедрі фізіології у Харківському університеті (потім Харківському медичному інституті), яка продовжувалась до 1926 року.

За ініціативою В.Я. Данилевського у 1919 році Харківське медичне товариство організувало Органотерапевтичний інститут, директором якого він був обраний. У 1927 році зі значним розширенням була проведена реорганізація його в Український органотерапевтичний інститут (нині Інститут проблем ендокринної патології, який одержав у 2001 році ім'я його засновника В.Я. Данилевського). Першим директором інституту був призначений академік Данилевський, який незабаром залишив цю посаду і очолив науково-дослідний сектор інституту, керувати яким продовжував до кінця життя. Одержаний ним новий спосіб виготовлення рідких безбілкових органопрепаратів як лікувальних, так і профілактичних, та свій патент на цей спосіб з усіма його наступними удосконаленнями В.Я. Данилевський добровільно передав Українському органотерапевтичному інституту «для дальшої його реалізації в цілях найкращого охоронення народного здоров'я» (з телеграми вченого наркомун охорони здоров'я УРСР від 14.04.1930). Він був також серед ініціаторів створення і організаторів Українського інституту праці (1922).

В.Я. Данилевський є автором 217 наукових праць, серед яких кілька монографій та фундаментальний двотомний посібник «Физиология человека» (у 3-х книгах, 1913–1915). Його наукові роботи відмічені багатьма нагородами, у тому числі й міжнародними: премією ім. Монтьона від Паризької Академії наук (1889), премією ім. К. Бера від Петербурзької Академії наук (1894), ім. А. Хойнацького від Варшавського університету (1900), ім. П.М. Юшенова від Військово-медичної академії (1902), медаллю у пам'ять Марі Кінгслі від Інституту тропічної медицини у Ліверпулі (1907).

В.Я. Данилевський відкрив центри регуляції вегетативних процесів у головному мозку. Він провів перші в Росії досліди з реєстрації електричних явищ у головному мозку собаки (1876), які пізніше були покладені в основу електроенцефалографії. Він виступив піонером фізіологічного вивчення гіпнозу у тварин та людини. Сутність гіпнозу він вбачав у гальмуванні довільних рефлексів, яке підтримується діяльним станом переднього мозку (1881). В.Я. Данилевський є одним із основоположників фізіології праці. Він створив порівняльний та експериментальний напрямок у вивченні малярії. Йому належать широко відомі праці з вивчення паразитів крові птахів. Він першим показав, що гемоспоридії, що паразитують в еритроцитах, поширені у різних хребетних тварин. Птахи, що були заражені плазмодіями, виявилися зручною моделлю для експериментальних досліджень малярії та її хіміотерапії.

В.Я. Данилевський був видатним громадським діячем. Він брав активну участь у роботі Харківського медичного товариства, яке у 1900 році обрало його почесним



членом. Він багато зробив для створення Харківської громадської бібліотеки (нині Харківська державна наукова бібліотека ім. В.Г. Короленка), безкоштовних бібліотек на робітничих околицях Харкова, сільських бібліотек у Харківській губернії. Плідною була його діяльність у Харківському товаристві письменності, він був ініціатором, редактором і організатором видання «Народной энциклопедии научных и прикладных знаний». Був редактором і членом редакційних рад кількох журналів, у тому числі журналу «Врачебное дело», що виходив у Харкові. Разом з братом біохіміком Олександром Яковичем Данилевським він здійснив першу спробу видання фізіологічного журналу, у 1888 і 1891 роках за їх редакцією вийшли два томи «Физиологического сборника».

У квітні 1921 року вийшла постанова Раднаркому УРСР про всебічне забезпечення професора В.Я. Данилевського, яке повинно було створити умови для подальшого продовження його наукової діяльності. Педагог і вчений, він брав активну участь у діяльності Наукового комітету Наркомату освіти УРСР, Вченої ради Наркомату охорони здоров'я УРСР. У 1921 році він працював у Раді з розглядання проекту реформи медичної освіти, опублікував свій проект інституту для удосконалення лікарів.

У грудні 1924 року на урочистому вшануванні з приводу 50-річчя педагогічної, наукової та громадської діяльності професора було проголошено, що постановою колегії Наркомату освіти В.Я. Данилевський удостоєний звання заслуженого професора УРСР. У 1926 році його обрали дійсним членом Академії наук УРСР. Того ж року йому було надано звання заслуженого діяча науки УРСР.

Василю Яковичу як особі були притаманні надзвичайно привабливі риси. Прекрасно охарактеризував його у збірнику, присвяченому 60-річчю його діяльності, професор В.М. Коган-Ясний: «Василий Яковлевич Данилевский не только талантливый выдающийся ученый — он вообще богато одаренный человек: он прекрасный музыкант, игра на рояле — это лучший отдых его от тяжелой научной работы; он искусный организатор, редкий лектор, незаурядный публицист, писатель, владеющий красочным языком, богатыми, четкими, рельефными, резко запечатлевающимися образами и сравнениями, он философ-натуралист и, наконец, как венец всего — он человек».

Заслужений діяч науки Н.З. Уміков, вихованець медичного факультету Харківського університету, згадував: «Великою любов'ю всіх без винятку студентів користувався Василь Якович Данилевський. Він був прекрасним знавцем своєї справи, вмільним оратором і лектором. Коли він читав лекції на теми поза курсом, в аудиторію потрапити було неможливо».

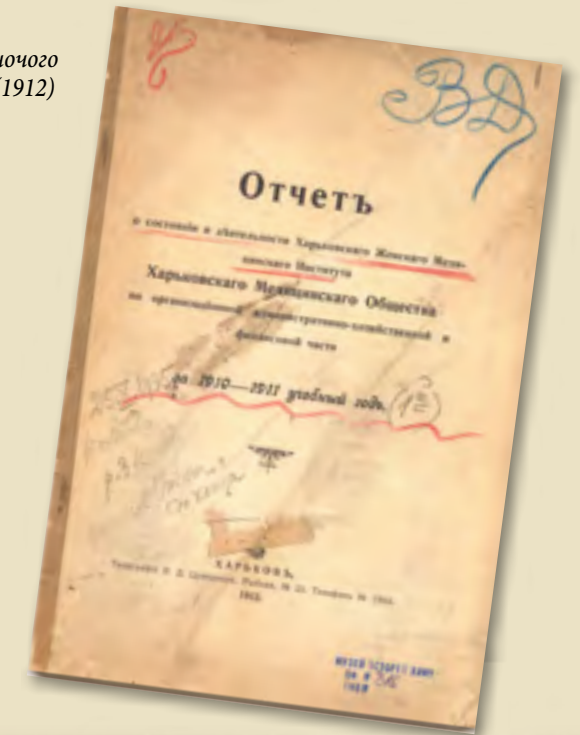
Помер Василь Якович Данилевський 25 лютого 1939 року у Харкові.

Особливе місце у біографії В.Я. Данилевського займає його діяльність зі створення у Харкові Жіночого медичного інституту.

Передісторія організації цього навчального закладу така. У 1905 році, коли жінки Росії одержали право вчитися в університетах, відбувся перший прийом жінок



Звіт про діяльність Жіночого медичного інституту (1912)



В.Я. Данилевський зі студентами і співробітниками кафедри фізіології ХМІ (1925)





вільнослухачками на медичний факультет Харківського університету. Прийом був повторений у 1906 та 1907 роках. Але вже у червні 1908 року циркуляром Міністерства народної освіти доступ жінок до університету був закритий. Рада професорів Харківського університету, відстоюючи право жінок на вищу освіту, звернулася за дозволом залишити вільнослухачок до закінчення курсу. Дозвіл було одержано, і жінки закінчили курс навчання.

У зв'язку з тим, що можливість одержання освіти в університеті для жінок була втрачена, енергійна й впливова пані Невіандт відкрила у 1908 році на своїх приватних жіночих курсах медичний факультет. Викладання там вели професори університету. Медичний факультет на курсах Н. Невіандт проіснував до 1910 року, коли наочно проявилися його недоліки: відсутність лабораторій і клінік, незадовільна постановка викладання, повна відсутність прав у слухачок, зловживання засновниці курсів, невиплата зароблених грошей професорам та ін.

Впевнившись у неможливості одержати повноцінну освіту на цих курсах, слухачки у травні 1910 року звернулися до Харківського медичного товариства з колективною заявою, що була скріплена 343 підписами, з проханням взяти на себе організацію вищої жіночої медичної освіти у Харкові.

8 травня 1910 року відбулося багатолюдне засідання ХМТ, яке привернуло до себе увагу міської громадськості. Після гарячого обговорення внесена правлінням пропозиція була прийнята одногосно. Харківське медичне товариство висловило бажання створити вищі жіночі медичні курси і негайно приступити до їх організації. У допомогу правлінню ХМТ була обрана організаційна комісія, до якої увійшли широко відомі енергійні професори і громадські діячі, у тому числі й В.Я. Данилевський. Комісія почала працювати над розробкою статуту і запропонувала назву нової вищої школи — Жіночий медичний інститут. Незабаром був створений організаційний комітет, куди увійшли, крім представників ХМТ, дами, що активно займалися громадською діяльністю, ректор університету, голова Губернської земської управи, міський голова, редактори харківських газет та інші. На засіданні 18 травня було обрано бюро комітету під головуванням професора Данилевського. Серед складних організаційних справ комітет повинен був провести переговори з пані Невіандт про умови передачі її курсів Медичному товариству. Переговори виявились значно більш клопітливою і неприємною справою, ніж вважалося спочатку. Хазяйка курсів всіляко зволікала з початком переговорів, скидаючись то на хворобу, то на зайнятість, поки, нарешті, не сповістила Медичне товариство, що пропозиція щодо передачі курсів для неї цілковито не припустима.

Тим часом організаційний комітет продовжував напружену роботу. Був підготовлений статут Жіночого медичного інституту і поданий до міністерства для затвердження. У пояснювальній записці до статуту зазначалося, що Медичне товариство визнає повну автономію за викладацькою колегією у науково-педагогічній сфері, а також що воно не буде здобувати прибуток зі свого нового закладу, і весь прибуток спрямує на покращання постановки викладання в інституті.



Для передачі міністру клопотання про відкриття Жіночого медичного інституту Харківське медичне товариство відрядило до Петербургу членів оргкомітету професорів В.Я. Данилевського і А.Д. Чирикова. Делегація повернулася до Харкова з радісною звісткою: міністр дав схвальну відповідь і запевнив, що з його боку перешкод не буде.

Одержавши сприятливу відповідь, члени організаційного комітету продовжували працювати з подвоєною енергією. Треба було підготувати необхідні приміщення. ХМТ запланувало побудову анатомічного театру з аудиторією на 300 місць, музей з кімнатами для занять. Будівництво вирішено було вести прискореними темпами, щоб до початку осені анатомічний театр був готовий. Для клінічних занять почали пристосовувати лікарню та амбулаторію ХМТ.

Однак не всі перепони були усунені. Медичне товариство зіткнулося з протидією попечителя навчального округу, який вважав, що в одному місті недопустимо мати два конкуруючих навчальних заклади. Знову прийшлося звертатися до Петербургу, після чого міністр підтвердив свою згоду на відкриття Жіночого медичного інституту, навіть при наявності двох однакових закладів. Проте міністр не погодився на повну автономію інституту і поставив вимогу внести зміни до статуту. ХМТ, бажаючи скоріше одержати затвердження статуту, змушено було погодитися на виправлення деяких положень.

Коли статут був затверджений, Медичне товариство розпочало підготовку навчальної бази, складання кошторису, запрошення викладачів тощо. Були орендовані третій і четвертий поверхи Північного банку по Сумській вулиці у будинку № 1, де передбачалося обладнати на кожному поверсі аудиторію і кілька навчальних лабораторій.

Нарешті 15 липня з Петербургу була одержана телеграма, яка сповістила, що Міністерство народної освіти дозволило Медичному товариству заснувати у Харкові Жіночий медичний інститут. Наступного дня губернатору було подано клопотання про дозвіл збирати пожертвування на організацію інституту, який і було одержано.

На посаду директора ЖМІ Медичним товариством був «обраний при гучних оплесках голова організаційного комітету проф. В.Я. Данилевський», як сповіщалося в газеті. За його обрання було подано 54 голоси, проти — 2. На чолі майбутнього Жіночого медичного інституту Харківське медичне товариство поставило відомого у Європі прогресивного вченого і видатного громадського діяча, яким зарекомендував себе В.Я. Данилевський. Про обрання повідомили Данилевського (він тоді у Петербурзі займався вирішенням проблем, пов'язаних з ЖМІ), у відповідь Василь Якович у телеграмі подякував Медичному товариству і висловив надію, що виправдає його довіру.

На початку серпня 1910 року з'явилася об'ява про прийом, в якій говорилося, що «Харківський жіночий медичний інститут має на меті надавати особам жіночої статі вищу медичну освіту в обсязі університетського курсу». Сповіщалося також, що з осені поточного року відкриваються 1-й і 2-й курси, а питання про відкриття



3-го курсу буде незабаром з'ясовано. Серед звичних для нас документів, які повинні були подавати абітурієнтки (метричне свідоцтво, атестат про закінчення 7 класів жіночої гімназії, автобіографія), були і такі, як «дозвіл від батьків чи попечителя для осіб до 21 року, а від замужніх — чоловіка на вступ до інституту» і «свідоцтво про благонадійність».

Комісія, яку виділило Медичне товариство для обрання на кафедри, займалася майном викладачів; серед перших був обраний на кафедру фізіології В.Я. Данилевський.

Слухачки колишніх курсів Невіандт, що перейшли на 3-й курс, зверталися до Медичного товариства і організаційного комітету з проханнями докласти максимум зусиль, щоб домогтися дозволу на відкриття 3-го курсу. Однак, рішення цього питання зустріло протидію з боку чиновників з міністерства і навчального округу.

Бажаючи, очевидно, вплинути на Міністерство, Медичне товариство почало приймати заяви на 3-й курс раніше, ніж одержало дозвіл на його відкриття. Кількість поданих заяв була вражаючою: до середини вересня на перший курс було подано 335 заяв, на другий — 204, на третій — 275.

В.Я. Данилевський знову вирушив до столиці, щоб прискорити рішення про відкриття 3-го курсу. Нарешті 6 жовтня від проф. Данилевського надійшла телеграма зі звісткою, що міністерство дало такий дозвіл.

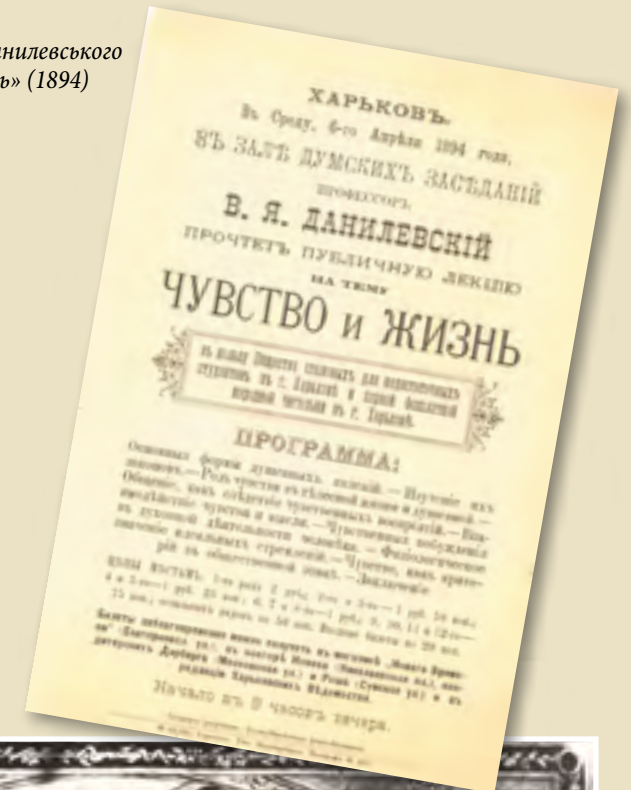
Зраділі третьокурсниці відправили до Петербургу телеграму: «Поздравляем глубокоуважаемого и дорогого Василия Яковлевича, шлем свое горячее спасибо за Ваши неустанные хлопоты, увенчавшиеся таким блестящим успехом, и желаем много лет видеть Вас во главе Вашего дорогого детища — медицинского института. — Благодарные слушательницы».

Численні підводні камені продовжували затримувати відкриття Жіночого медичного інституту. Якщо вже обраний на кафедру анатомії проф. Зоммер відмовлявся її очолити, то проф. Кульчицький, що продовжував себе вважати деканом курсів Невіандт, зволікав з прийняттям кафедри гістології у ЖМІ. Удар був нанесений і комісією, яку управління навчального округу призначило для визначення готовності приміщень ЖМІ. Комісія визнала їх не готовими і заборонила починати заняття. Знову Медичне товариство змушено було відправити своїх представників до Петербургу, які й домоглися призначення неупередженої комісії. Нова комісія, до якої увійшов і В.Я. Данилевський, після ретельного огляду, який продовжувався 8 годин, більшістю голосів (двоє проголосувало проти, серед них проф. Кульчицький) визнала, що всі приміщення придатні для нормальної роботи інституту, і дала дозвіл на початок занять.

31 жовтня 1910 року відбулася церковна служба у приміщенні інституту на Сумській вулиці, на яку були запрошені члени Медичного товариства, організаційного комітету, викладачі з родинами і слухачки. На 1 листопада 1910 року було призначено початок занять Жіночого медичного інституту ХМТ.



Афіша лекції В.Я. Данилевського «Чувство и жизнь» (1894)



Диплом міжнародного конгресу фізіологів (1889)





У дуже несприятливих умовах, при постійній протидії чиновників навчального округу і реакційних професорів, Медичне товариство менш ніж за 6 місяців змогло, завдяки самовідданій праці організаційного комітету, очолюваного проф. В.Я. Данилевським, провести колосальну роботу, включаючи будівництво і пристосування будівель, необхідних для відкриття одразу трьох курсів ЖМІ з кількістю слухачок на кожному курсі, яка вдвічі і втричі перевищувала кількість студентів медичного факультету університету.

У листопаді 1910 року керівник Міністерства народної освіти затвердив директором Жіночого медичного інституту В.Я. Данилевського. На засіданні викладачів ЖМІ помічником директора був обраний проф. А.Д. Чириков.

До середини листопада 1910 року усі кафедри ЖМІ були укомплектовані кваліфікованими викладачами, переважно професорами і приват-доцентами медичного і фізико-математичного факультетів Харківського університету.

У Жіночому медичному інституті під керівництвом директора В.Я. Данилевського була реалізована низка нововведень. Тут була створена самостійна кафедра бактеріології, якої не мав тоді університет. У січні 1912 року відкрилася клініка дитячих хвороб для незаразливих хворих, такої лікарні в Харкові ще не було. При клініці дитячих хвороб відкрилася амбулаторія з прийомом хворих з внутрішніми хворобами, хворобами вуха, горла і носа, а також очними хворобами.

Слід відмітити, що В.Я. Данилевський як директор ЖМІ дуже велику увагу приділяв удосконаленню навчального процесу і всієї медичної освіти. В його надрукованій доповіді Раді ЖМІ «По поводу устройства учебной части и управления в Женском медицинском институте», датованої травнем 1912 року, підкреслювалось, що «институт должен стремиться быть новатором в деле прогрессивного реформирования медицинского образования», оскільки «его нормы жизни и работы более свободны, подвижны, над ним не тяготеет непрерывный, стеснительный и мелочный контроль начальства». Він також вважав, що у зв'язку зі швидким розвитком медицини Рада інституту повинна через кожні п'ять років переглядати свої програми і навчальні плани. У 1912 році В.Я. Данилевський поставив питання про бажаність збільшити курс навчання на один рік, що обумовлювалось швидким розвитком медичних наук і зростанням вимог, які життя ставило перед лікарем.

Чимало було зроблено В.Я. Данилевським для початку навчання на четвертому, а потім і п'ятому курсах Жіночого медичного інституту, що висунуло вимоги створення власних клінік (наприклад, дитячих хвороб, акушерської та гінекологічної) і проведення складних переговорів про влаштування клінік у міських лікарнях.

Новий 1912–1913 навчальний рік почався для Жіночого медичного інституту з надзвичайно сумної події. Організатор і перший директор ЖМІ проф. В.Я. Данилевський подав заяву про звільнення його з посади директора і одночасно викладача фізіології.

Причиною такого рішення він назвав поганий стан свого здоров'я. Ми не знаємо, чи було нездоров'я єдиною причиною залишення В.Я. Данилевським посади



директора, але можна припустити, що дуже ймовірними могли бути й інші причини. Як прогресивна людина, він не завжди зустрічав підтримку ради і управління інституту, які у більшості склалися з поміркованих і консервативних викладачів. Крім того, як адміністратор він повинен був відчувати постійний тиск представників влади, які вимагали від директора нагляду за політичними поглядами студенток і повідомлень про це. Висувати такі припущення дозволяють згадки у названій вище доповіді В.Я. Данилевського про його конфлікти з правлінням і занадто велике місце, яке автор приділив громадським і політичним переконанням студенток, відмітивши, що їм властиві «висока вразливість і збудливість... з приводу політичних подій і агітацій».

Василію Яковичу, який перебував за кордоном на лікуванні, були надіслані телеграми від правління і ради інституту, а також від слухачок, що були засмучені його наміром залишити посаду директора, з наполегливими проханнями не залишати керівництво інститутом. Правління Медичного товариства надіслало В.Я. Данилевському телеграму, в якій говорилося: «Правление ХМО убедительнейше просит Вас не покидать любимого детища Общества института, для создания которого Вы положили столько труда и любви и которому теперь так необходимо Ваше незаменимое руководство».

Після посиленних прохань Василь Якович погодився залишитися на кафедрі, але від посади директора рішуче відмовився. Категорично відмовився він і від запланованого Медичним товариством вшанування на знак подяки за його заслуги в організації Жіночого медичного інституту і керівництві ним на важливому етапі становлення.

11 жовтня 1912 року відбулася перша у навчальному році лекція професора Данилевського з фізіології для слухачок 2-го курсу. У харківській газеті «Южный Край» про цю подію з'явилася замітка, з якої ми дізнаємося, що до початку лекції велика аудиторія ледве могла вмістити другокурсниць і багатьох слухачок старших курсів. Переповнена аудиторія зустріла лектора громом оплесків. Після закінчення лекцій слухачки висловили професору Данилевському подяку за те, що він повністю не покинув інститут, а залишився читати курс фізіології. Професора проводжали оплески, що довго не замовкали.

Хоча Василь Якович і відмовився від керівництва інститутом, вдячність, повага і любов студентської молоді до нього залишилися незмінними.

З.П. Петрова



Попов С.О. —
Директор Жіночого медичного інституту
Харківського медичного товариства (1912–1919)

Попов Сергій Олександрович (1850–?)

Доктор медицини, професор, завідувач кафедри фармакології Харківського університету (1895–1912) С.О. Попов народився в 1850 році в родині потомствених дворян Воронежської губернії. Середню освіту одержав у Воронежській гімназії. Після її закінчення вступив до Медико-хірургічної академії, закінчив її з відзнакою у 1872 році і був призначений молодшим лікарем на військову службу, яку проходив у різних полках і бригадах. В 1875 році був направлений в Санкт-Петербург до Медико-хірургічної академії для вивчення військово-польової хірургії, а в 1876 році відряджений до Миколаївського військового госпіталю. Перебуваючи в Санкт-Петербурзі, займався експериментальною роботою в фармакологічній лабораторії академії під керівництвом І.П. Павлова, де виконав дисертаційну роботу «Матеріали для фармакології пилокарпина», яку захистив в 1878 році і одержав ступінь доктора медицини.

З цього часу протягом 19 років працював на кафедрі фармакології Військово-медичної академії спочатку асистентом без платні, потім (1881 р.) штатним асистентом, а з 1884 року – приват-доцентом. З 1885 по 1892 рік включно за розпорядженням військового відомства С.О. Попов був відряджений до Кавказьких мінеральних вод, де працював лікарем у Железноводську, а потім – старшим лікарем всього курорту. У 1888 році його призначено діловиконавцем особливої комісії при головному військово-медичному управлінні з перегляду каталогів і військової фармакопеї. В кінці 1892 року С.О. Попова зараховано до запасу чинів військово-медичного відомства,



але він залишався на посаді старшого лікаря Кавказьких мінеральних вод та чиновника особливих доручень VI класу при Міністерстві державного майна, а з 1896 року – був консультантом при управлінні Кавказьких мінеральних вод.

30 березня 1895 році С.О. Попов був переведений на службу до Міністерства народної освіти й призначений екстраординарним професором по кафедрі фармакології до Харківського університету. Багаторічна сумісна праця з І.П. Павловим виховала С.О. Попова на класичних принципах вітчизняної фізіології і фармакології, що допомогло йому створити в Харкові таку кафедру, яка стала одним з центрів наукової думки в університеті.

Згідно з пропозицією С.О. Попова, Рада медичного факультету порівняла кошти фармакологічної лабораторії з усіма іншими науковими підрозділами при основних кафедрах університету, що дозволило капітально переобладнати її, навіть електротехнічним приладдям. Викладання фармакології було поставлене на експериментальне підґрунтя, до роботи в науковій лабораторії широко залучалися практичні лікарі і студенти.

Чудовий лектор, художник, Сергій Олександрович одразу зумів завоювати симпатії у студентів, аудиторія його завжди була переповнена слухачами. Тісний зв'язок, який установався між слухачами й професором, не переривався до кінця професорської діяльності С.О. Попова.



Будинок, де містився Жіночий
медичний інститут
(вул. Сумська, 1, 1910)



Вихованки ЖМІ
професорки
Є.К. Приходькова
і Н.П. Татаренко



Під час керівництва проф. С.О. Попова з кафедри вийшло і було надруковано 12 дисертацій (1897–1904) і 31 наукова праця з різних питань фармакології. Коло наукових інтересів проф. С.О. Попова було надзвичайно широким. Власні публікації проф. С.О. Попова присвячені фармакологічному вивченню стирулу, кількох нових сечогінних засобів з народної медицини, трихлорфенолу, паральдегіду, сульфоналу, історії жарознижуючих засобів, питанням викладання фармакології, дослідженню мінеральних джерел на Кавказі. У 1889 році він опублікував систематичний покажчик літературних даних про Кавказькі мінеральні води, а починаючи з 1885 і до 1898 року, він щорічно публікував у працях Товариства охорони народного здоров'я свої спостереження про стан мінеральних вод железнаводської групи та пропозиції до медичної комісії про санітарний устрій окремих джерел і Кавказьких мінеральних вод в цілому. Все це відбито в списку найголовніших праць проф. С.О. Попова. Він – автор 60 наукових робіт з фармакології й 100-річної історії кафедри фармакології Харківського університету з 1805 по 1906 р., матеріали якої є фундаментальним джерелом історичних відомостей про кафедру фармакології.

17 жовтня 1912 року проф. С.О. Попов був обраний директором Жіночого медичного інституту Харківського медичного товариства і працював на цій посаді до 1919 року, коли інститут було закрито, а всіх студентів переведено до медичного факультету Харківського університету. Є відомості, що протягом цього періоду С.О. Попов був заслуженим ординарним професором поза штатом при кафедрі фармакології Харківського університету.

Матеріали про останні роки життя проф. С.О. Попова відсутні.

Студенти ЖМІ в анатомічному музеї (1912)

Л.Т. Киричек



*Грин'ов Д.П. —
президент Харківської медичної академії (1920)*

Грин'ов Даміан Петрович (1880–1934)

Грин'ов Даміан Петрович народився 30 червня (12 липня) 1880 року в м. Курську. Дворянин за походженням, середню освіту одержав у Курській гімназії, у якій навчався з 1891 по 1899 роки. Того ж, 1899 року вступив на медичний факультет Харківського університету, який закінчив у 1904 році з дипломом першого ступеня. Працював земським лікарем у Сумському повіті Харківської губернії три роки. З 1907 по 1912 роки був стипендіатом для підготовки до професорського звання по кафедрі загальної патології. Влітку 1908 року знаходився у науковому відрядженні в Санкт-Петербурзі в Інституті експериментальної медицини. У 1910 році захистив дисертацію «К вопросу об окислительных процессах при экстирпации поджелудочной железы (экспериментальное исследование)», яку підготував у лабораторії загальної патології професора Олександра Васильовича Репрева, видатного патофізіолога та ендокринолога, і отримав ступінь доктора медицини. У 1911–1912 роках Д.П. Грин'ов перебував у дворічному науковому закордонному відрядженні, працював у Парижі в Інституті Пастера і в Берліні. У 1912 році став асистентом кафедри загальної патології (патофізіології), а 1913 р. одержав звання приват-доцента і доручення вести курс бактеріології на медичному факультеті Харківського університету, де тільки-но був введений самостійний доцентський курс цього розділу мікробіології.

Вирішення питання, при якій кафедрі слід затвердити доцентуру з бактеріології, викликало на факультеті великі суперечки. На організації цього курсу в них напо-



лягали кафедри загальної гігієни і загальної патології. Принципово важливими для винесення рішення на користь тієї чи іншої кафедри були такі розміркування.

Обидві кафедри, маючи право на введення такої доцентури, по-різному визначали напрямки розвитку мікробіології. Кафедра загальної гігієни, завідувачем якої був професор Степан Васильович Коршун, вже викладала курс епідеміології та елементи мікробіології у вигляді обов'язкового курсу і вважала доцільним придати мікробіології санітарно-гігієнічний напрямки. Кафедра загальної патології вводила мікробіологію до ряду основних медичних дисциплін, спрямовуючи її розвиток у бік нероздільного вивчення мікро- і макроорганізму. Факультет прийняв точку зору професора загальної патології О.В. Репрева. За його рекомендацією ведення доцентського курсу бактеріології, який став обов'язковим, було доручено факультетом доктору медицини Д.П. Гриньову. З цього часу діяльність Даміана Петровича була пов'язана з викладанням мікробіології, яке він успішно проводив протягом 21 року.

У 1914 році Д.П. Гриньова було обрано викладачем (завідувачем) кафедри бактеріології Харківського жіночого медичного інституту.

Звання професора він одержав у 1916 році.

Одночасно Д.П. Гриньов продовжував вести доцентський курс бактеріології на медичному факультеті. Курс займав дві невеликі кімнати в лабораторії кафедри загальної патології. Обладнання складалося з двох мікроскопів, термостат і автоклав. Бактеріологія викладалась на третьому курсі і включала 50 годин лекцій і 20–30 годин практичних занять. Теоретичний курс було відірвано від практичних занять: лекції читали протягом цілого року, а практичні заняття проводились циклами по 10–15 днів, вони зводились до елементарного знайомства з загальною мікробіологічною технікою і не давали навіть достатнього знайомства з окремими представниками патогенної мікрофлори. Лекції та практичні заняття проводились Д.П. Гриньовим, бо штат складався лише з лаборанта і служителя. Приготування наочних посібників – малюнків, мертвої та живої колекції мікробів, препаратів – виконувалося безпосередньо Даміаном Петровичем за допомогою студентів, його перших учнів. У 1918 році була введена посада асистента, яку зайняв В.С. Деркач. Наукова робота не могла широко розгорнутися через брак коштів, які відпускалися на потреби курсу. За 1913–1920 роки було підготовлено шість наукових праць і, крім того, стислий підручник з мікробіології.

У 1918–1920 роках Д.П. Гриньов, на час відсутності професора О.В. Репрева, тимчасово завідував кафедрою загальної патології.

У 1920 році, коли відбулося об'єднання медичного факультету Харківського університету з Жіночим медичним інститутом, Д.П. Гриньова призначили президентом єдиного вищого медичного навчального закладу, який одержав назву Харківської медичної академії.

Можна уявити, як важко було Даміану Петровичу, благородній людині, звикнути до крутого переходу від вишуканої ввічливості до жорсткої мови військових наказів. Проте він не зрадив свою Батьківщину, не поїхав за кордон шукати кращої долі, а залишився у холодному і голодному Харкові, де не лише продовжував го-



тувати конче необхідних народів лікарів, але й не припиняв наукової діяльності. Доцент С.Г. Миронов, автор машинописного нариса історії кафедри мікробіології, у 1934 році писав: «Він ніколи не залишав кафедру, в роки громадянської війни і в перші тяжкі роки радянського будівництва, якими б важкими не були умови наукової роботи, Даміан Петрович ніколи її не припиняв. Я пам'ятаю роки, коли в неопаленій лабораторії було холодно навіть у пальті, він щоденно відвідував кафедру і продовжував роботу, будучи для всіх за приклад стійкості і працездатності».

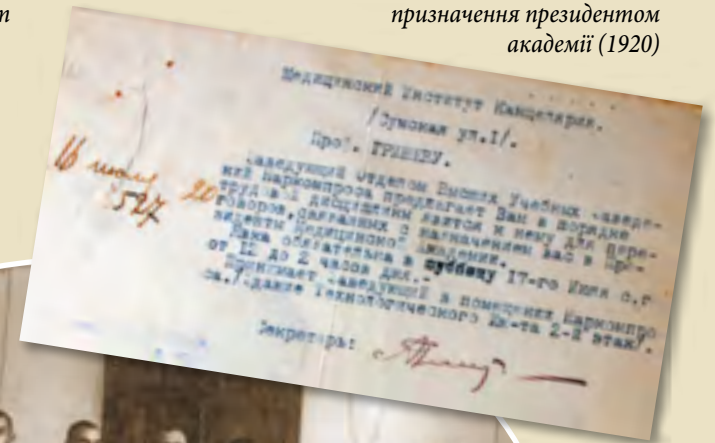
Посаду президента Харківської медичної академії професор Д.П. Гриньов обіймав з липня по жовтень 1920 року. Термін короткий, але слід зазначити, що він припав на надзвичайно складний період історії. У 1923 році Д.П. Гриньов був проректором Харківського медичного інституту (у листопаді 1921 року Харківську медичну академію було реорганізовано в Харківський медичний інститут).

У 1922 році відбулося остаточне об'єднання кафедри бактеріології Жіночого медичного інституту й курсу бактеріології медичного факультету, у результаті чого була створена кафедра мікробіології Харківського медичного інституту. Полегшува-



Д.П. Гриньов — студент (1902)

Запрошення на бесіду з приводу призначення президентом академії (1920)



Д.П. Гриньов у шпиталі (1914, сидить 2-й праворуч)

ло об'єднання те, що обома підрозділами керував Д.П. Гриньов. Організація єдиної кафедри сприяла поліпшенню її матеріального стану, бо кафедра Жіночого медичного інституту мала значно краще обладнання, у тому числі 20 імерсійних мікроскопів. Кафедра одержала просторе приміщення для проведення навчального процесу і розгортання наукових досліджень.

У 1923 році кафедра вже мала змогу поповнювати обладнання апаратурою, завезеною з-за кордону. З початку 30-х років, завдяки уважному відношенню до потреб кафедри з боку директора інституту Дмитра Сергійовича Ловлі, а також у зв'язку з надходженням коштів від Санітарно-гігієнічного інституту, медико-педологічного, стоматологічного (професор Д.П. Гриньов за сумісництвом вів там курс мікробіології), а також Всеукраїнського інституту експериментальної медицини, однією з баз якого була кафедра, стало можливим придбання необхідної апаратури, створення музею, колекції малюнків, препаратів тощо. Кафедра під керівництвом Д.П. Гриньова стала однією з найкращих кафедр мікробіології в Україні.

Значно поповнився викладацький склад кафедри. У 1934 році він включав одного професора, двох доцентів, сімох асистентів, двох лаборантів.

Багато зробили для поліпшення обладнання і викладання мікробіології старший асистент, потім доцент С.Л. Утевська, яка працювала ще в Жіночому медичному інституті, доценти В.С. Деркач і С.Г. Миронов, асистенти Р.І. Баранова, О.В. Чуйко та ін. Відбулася перебудова всієї системи викладання: була ліквідована відірваність практичних занять від лекцій, тепер студенти мали змогу комплексно засвоювати предмет, підкріплювати практично матеріал теоретичного лекційного курсу. У 1934 році кіль-

Практичні заняття в лабораторії веде Д.П. Гриньов (1927)



кість годин викладання мікробіології збільшилась до 160–220 на різних факультетах, що дозволило значно розширити викладання загальної і спеціальної мікробіології і, особливо, розділів про інфекцію та імунітет. Слід відмітити, що в 1924 році загальна мікробіологія була виділена як самостійна кафедра, яка вела викладання на другому курсі; вона проіснувала лише два роки під керівництвом професора С.І. Златогорова, а потім знову увійшла до складу кафедри медичної мікробіології. Окрім основного медичного факультету, викладання проводилося і на інших факультетах. З 1924 по 1929 роки кафедра вела курс спеціальної мікробіології для студентів одонтологічного факультету, а з 1930 року – Харківського стоматологічного інституту. За цей час фактично був створений спеціальний курс мікробіології ротової порожнини, який Д.П. Гриньовим був надрукований як підручник «Основи мікробіології ротової порожнини». Це був перший в Союзі підручник з мікробіології ротової порожнини.

З 1931 року на кафедрі читали спеціальний курс мікробіології з практичними заняттями для студентів Медико-педологічного інституту. Цього ж року кафедра почала проводити спеціалізований курс мікробіології в Санітарно-гігієнічному інституті. Після повернення цього навчального закладу до складу Харківського медичного інституту і перетворення на санітарно-гігієнічний факультет курс мікробіології зберіг свій спеціальний напрям. З 1934 року на кафедрі був затверджений спеціальний курс харчової мікробіології, ведення якого було доручено доценту С.Г. Миронову.

У різні роки на кафедрі під керівництвом Д.П. Гриньова проводились також курси підвищеного рівня для студентів і лікарів Інституту удосконалення лікарів, Стоматологічного, Санітарно-гігієнічного, Транспортного медичного інститутів. Крім того, у 1931–1932 роках читався курс і велся заняття з епідеміології.

Розробка спеціальних курсів мікробіології та накопичений багаторічний педагогічний досвід спонукали кафедру і її керівника до підготовки нових підручників. Окрім згаданого підручника Д.П. Гриньова, доцентом С.Л. Утевською був написаний підручник для помічників лікарів. Під безпосереднім керівництвом Д.П. Гриньова була підготовлена двотомна праця «Медицинская микробиология», авторами якої, крім професора Д.П. Гриньова, були В.С. Деркач, С.Г. Миронов, С.Л. Утевська, Р.І. Баранова, О.В. Чуйко.

Поліпшення матеріальної бази кафедри, підготовка кадрів науково-педагогічних робітників, керівництво виключно ерудованого і відданого науці професора Д.П. Гриньова сприяли широкому розгортанню науково-експериментальної роботи. За період 1922–1934 років з кафедри вийшли 74 наукові праці, 9 науково-популярних статей і брошур й 3 підручники. Більшість з них (понад 60) належить перу Д.П. Гриньова, підготовлена у співавторстві з ним чи під його керівництвом.

Основними науковими проблемами, які вивчав Д.П. Гриньов, були проблема туберкульозу, роль мікрофлори ротової порожнини в патології і проблема інфекції та імунітету. Туберкульоз був улюбленою проблемою Даміана Петровича, якою він цікавився протягом всієї наукової діяльності, приділяючи їй багато уваги і сил. Науковий авторитет Д.П. Гриньова, у тому числі на міжнародному рівні, був надзви-



чайно високим. Це підтверджує конфіденційний лист, одержаний на ім'я пана професора Д.П. Гриньова зі Стокгольма від Нобелівського комітету в галузі фізіології та медицини Королівського Каролінського медико-хірургічного інституту. В цьому листі члени Нобелівського комітету пропонували йому внести свою пропозицію щодо присудження Нобелівської премії в галузі фізіології та медицини за 1935 рік. Лист датовано вереснем 1934 року. У цей час Даміан Петрович важко хворів невиліковною хворобою, від якої і помер 10 жовтня 1934 року. Операція, яку провів видатний хірург професор В.М. Шамоу в присутності членів Ради інституту, з приводу злякисного новоутворення орбіти виявила, що воно проросло у мозкові оболонки лобної ділянки. Тож допомогти хворому було неможливо.

З проблеми туберкульозу на кафедрі самим Д.П. Гриньовим, при його безпосередній участі і під його керівництвом було проведено 20 наукових досліджень, що стосувалися головним чином вивчення обміну речовин макро- і мікроорганізму. Проблема туберкульозу розглядалася різнобічно і ґрунтовно. Вивчалися зміни крові, вуглеводний, азотний, водний обмін, синтетичні та окисні процеси при експериментальному туберкульозі, обмін глютагіону у туберкульозних хворих тощо. Передчасна смерть не дала Д.П. Гриньову можливості здійснити весь широкий план досліджень і перервала вже розпочату роботу монографічного характеру з патогенезу туберкульозної інфекції.

З проблеми інфекції та імунітету з кафедри вийшло 19 робіт, що були присвячені вивченню механізму цих процесів при різних інфекціях. Цей напрямок також було введено Д.П. Гриньовим у дослідницьку роботу кафедри і розроблявся при його активній участі.

Даміан Петрович Гриньов був інтелігентною людиною, з величезним науковим кругозором, він досконально знав німецьку і французьку мови (читав і писав ними). В його оселі на Основ'янській вулиці, 107 була велика бібліотека, багато книжок якої були надруковані іноземними мовами, їх він читав в оригіналі. Він любив і добре знав історію Росії та України, в його бібліотеці було багато історичних книжок. Із згадок його родича В.А. Чуйка дізнаємося, що Даміан Петрович любив подорожі, збирав листівки з видами різних міст, у нього їх була ціла колекція. Перебираючи їх, він немовби знову рушав у мандрівки.

Двадцять один рік свого життя Даміан Петрович Гриньов присвятив наполегливій, самовідданій роботі з виховання медичних працівників і розгортання наукових досліджень. Його вірний учень доцент С.Г. Миронов писав: «З моменту заснування кафедри до останніх днів життя всі його турботи, всю його увагу забирали кафедра і наука». Для увічнення пам'яті професора Д.П. Гриньова у 1934 році постановою Наркомату охорони здоров'я кафедрі мікробіології Харківського медичного інституту було присвоєно ім'я її засновника і першого керівника.

Кафедра мікробіології, вірусології та імунології Харківського національного медичного університету зараз пишається тим, що носить ім'я Даміана Петровича Гриньова.

А.Я. Циганенко, З.П. Петрова



*Туркельтауб Л.С. —
начальник Харківського медичного інституту (1920–1921)*

Туркельтауб Лев Самуїлович (1876–1936)

Начальник Харківської медичної академії з жовтня 1920 року по 1 квітня 1921 року.

Про життя і діяльність цієї людини збереглися лише уривчасті відомості. Він мав освіту лікаря, був членом Харківського медичного товариства. Л.С. Туркельтауб підтримував встановлення Радянської влади в країні, активно включився в організацію охорони здоров'я в місті. 5 січня 1920 року його затверджено на посаді завідуючого Харківським губздоровідділом. У цей період перед ним, як і перед всіма лікарями, гостро постало питання організації боротьби з епідеміями висипного й зворотного тифів.

З 29 жовтня 1920 року його призначено політкомісаром Харківської медичної академії, невдовзі він став її начальником. У фондах Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України зберігся лист, датований лютим 1921 року, в якому «управление мед. школами предлагает начальнику Харьковской медицинской академии тов. Туркельтаубу немедленно приступить к организации Управления Академией согласно схеме, утвержденной Управлением». Там також знаходяться копії положень про академічний відділ, про деканати і деканів, про навчальну раду медакадемії, що були розроблені в порядку виконання доручення Управління медшколами. Ці положення підписані Л.С. Туркельтаубом.

Працювати в Харківській медичній академії Л.С. Туркельтаубу довелося недовго. У фондах є витяг з протоколу зо Укрголовпрофосвіти від квітня 1921 року, яким «начальник Харьковской медакадемии тов. Туркельтауб освобождается от зани-



маємої должности ввиду назначения его Главуполномоченным РСФСР по делам курортов на Украине».

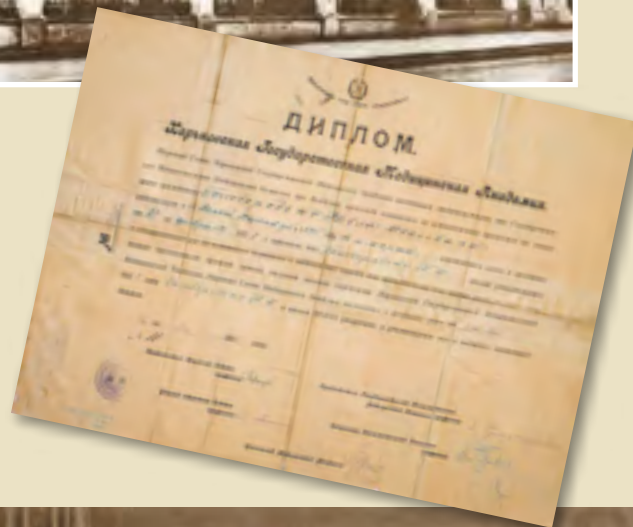
Подальші відомості про життя і діяльність Л.С. Туркельгауба не знайдені.

Ж.М. Перцева

*Будинок, де містився
Харківський медичний
інститут
(вул. Сумська, 41, 1920)*



*Диплом Харківської державної
медичної академії лікаря
П.І. Голобородька (1921)*



*Викладачі ХМІ зі студентами
ХМІ (1924, сидять в центрі зліва
направо професори Є.А. Черніков,
С.Г. Якушевич, І.В. Кудінцев)*



*Гусаков Г.В. —
начальник Харківського медичного інституту (1921–1922)*

Гусаков Григорій Васильович (1893–?)

Начальник Харківських медичної академії, а потім інституту з 1 квітня 1921 року по 2 травня 1922 року.

Народився у 1893 році у Ново-Оскольському повіті, закінчив Корочанську гімназію і в 1912 році поступив на медичний факультет Харківського університету, який згодом закінчив. З 1916 року він — полковий лікар 33-го піхотного полку. У 1917 році вступив у партію більшовиків, брав участь у відомому поході 5-ї Армії К. Ворошилова на Царицин (громадянська війна).

У лютому 1919 року його відряджено до України, він стає завідувачем підвідділу Харківського губернського відділу охорони здоров'я. Залишає Харків з військами у червні 1919 року. Дивізійний лікар 14-ї дивізії Червоної Армії. У лютому 1920 року заступником завідувача відділу охорони здоров'я направлений до Одеської губернії. Відізваний ЦК КПУ для роботи в Харкові у серпні 1920 року. У грудні 1920 року Гусакова Г.В. призначено членом лікарської комісії, завідувачем санітарного відділу Харківського губернського відділу праці.

За свідченням одного із сучасників, Г.В. Гусаков був активним громадським діячем свого часу і відіграв велику роль в організації санітарного забезпечення перших загонів збройних сил Рад у Харкові. Не дивно, що його було задіяно у роботі багатьох відділів та підвідділів Харківської губради.

Коли в 1920 році на базі медичного факультету Харківського університету і Жіночого медичного інституту ХМТ була створена Харківська медична академія і почалася ре-



організація вищої медичної школи, у вищих закладах освіти було впроваджено посади політкомісарів. Їм надавалися «найширші повноваження у справі використання енергійних і термінових заходів для налагодження всього адміністративно-господарського апарата» вузів. Крім того, їм «надавалось право призупиняти рішення Президії, якщо рішення ці є несвоєчасними, зайвими і гальмують справу управління з точки зору державно-революційної», тобто вони наділялись правом «вето» у вузі.

На початку 1921 року Г.В. Гусакова було направлено політкомісаром до Харківської медакадемії. У квітні цього ж року він стає одночасно й начальником академії, але від попередніх обов'язків його не звільняють, і він, як і раніше, працює членом підвідділу охорони праці й начальником санітарно-матеріального відділення при управлінні охорони праці Губрадпрофа.

У зв'язку з тим, що на новому місці у медакадемії Гусакову довелося займатися великим колом питань, Укрголовпрофосвіта 29 квітня 1921 року звернулася до ЦК України з листом такого змісту: «Отдел медобразования УГПФ, препровождая при сем отношение комячейки ХМА об откомандировании начальника Академии тов. Гусакова из Губотдела Охраны Труда для постоянной работы в Академии, вполне присоединяется к ходатайству комячейки.

В момент усиленной организационной работы в стенах школы, когда налажившаяся работа требует особенного внимания для поддержания и усиления ее темпа, Отдел Медобразования находит абсолютно необходимым откомандирование т. Гусакова из Губотдела Охраны Труда исключительно для работы в Академии, где он является незаменимым работником и как ввиду того, что он уже работал в Академии и является вполне соответствующим работником своей должности, так и потому, что Отдел Медобразования в настоящее время совершенно не имеет работника, который мог бы заменить т. Гусакова, как начальника Медицинской Академии. Совместительство же т. Гусакова в Академии с работой в Губотделе Охраны Труда Отдел находит совершенно недопустимым, так как работа в Академии является настолько ответственной, что требует исключительного напряжения и внимания, а не рассеивания его по нескольким отраслям».

Такого ж листа було направлено й до Народного комісаріату праці.

Робота дійсно була великою, різноманітною й відповідальною. Створювалася нова система вищої освіти. Потрібно було збирати кадри викладачів, розкиданих вітром революції та громадянської війни по всій країні; до академії поверталися колишні студенти, нові правила прийняття до вузів передбачали нові вимоги до вступників, матеріально-технічна база інститутів залишала бажати кращого.

Постановою Головпрофосвіти від 12 квітня 1921 року «для координації роботи при ректорі и комиссаре создавался совещательный орган с более сильным политическим представительством со стороны. В его состав включались ректор, комиссар, два помощника комиссара, деканы, один член комячейки и деловое политическое представительство заинтересованных хозяйственных ведомств. Изложенную конструкцию предлагалось подвергнуть обсуждению на партийной конференции, но считать директивой при составлении положения об управлении вузом».



Г.В. Гусаков брав участь в усіх справах академії, а потім інституту. Восени 1921 року на навчання до інституту було прийнято понад тисячу студентів. Вони зараховувались за відрядженнями профспілок, комітетів «незаможних» селян, політуправлін частин Червоної Армії. Створено було комсомольський осередок, партбюро.

У 1921 році до плану навчання Харківського медичного інституту, який у цей час складався з двох факультетів: медичного та одонтологічного — було введено викладання суспільних наук зі звертанням окремої уваги на такі курси, як історичний матеріалізм, пролетарська революція, політичний лад РСФСР та УРСР, план електрифікації.

У серпні 1921 року наказом Головпрофосвіти було звільнено цілий ряд професорів, яких у свій час було затверджено Міністром народної освіти царського уряду. Цей наказ «препровождали для неуклонного и немедленного исполнения», ним же пропонувалося у триденний строк подати нові штати й про виконання доповіді. У цей час були надіслані листи професорам С.М. Давиденкову до Баку, О.В. Репреву до Симферополя, В.Я. Рубашкіну до Сочі, І.М. Кавалерову до Катеринбургу, С.Г. Якушевичу до П'ятигорська та іншим із запрошенням повернутися до Харкова й зайняти кафедри в медичній академії. Для зміцнення цілого ряду кафедр був оголошений конкурс.

Крім організації навчальної діяльності вузу, доводилося займатися і практичними побутовими питаннями, у тому числі пов'язаними з боротьбою проти епідемії висипного тифу.

На чолі обласної наукової комісії з вивчення заразних хвороб стає професор П.І. Шатілов, якого одночасно було обрано консультантом загальностудентської амбулаторії, де він і працював до самої смерті, яка сталася від тифу 13 травня 1921 року.

Вели пошуки можливостей покращання харчування студентів, які голодували, одержання додаткового палива. Для заготівлі вугілля 100 студентів було відряджено до Донбасу.



Рада комісарів вищих навчальних закладів міста Харкова (1921)



Стан справ щодо матеріально-технічного забезпечення інституту ставав все гірше. В архіві збереглися папки листування за 1920–1921 рік керівництва Академії з різними організаціями, де є, зокрема, прохання про аванс на обладнання аудиторій, про надання приміщень (одне крило військового шпиталю), про необхідність заміни м'якого реманенту в клініках, який не відновлювався з 1917 року й повністю став непридатним. Більшість цих листів підписана Гусаковим.

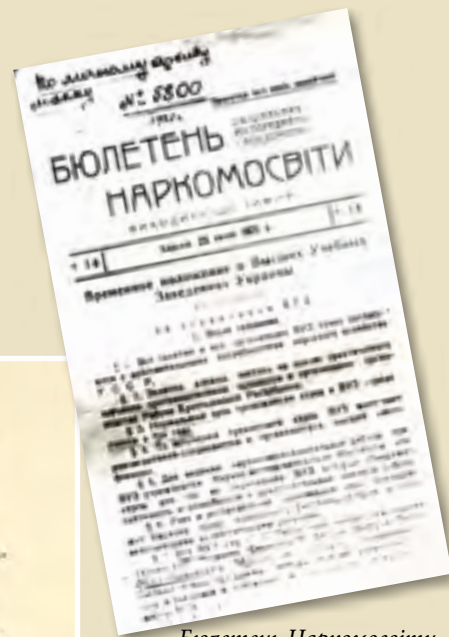
Доводилося Григорію Васильовичу займатися й питаннями запрошення до роботи професорів, пошуком кандидатури на посаду ректора, питаннями академічної перевірки (чистки) студентів-медиків «для позбавлення інституту від баласту й ідеологічно чужого елемента».

До речі, у 1922 році Г.В. Гусаков був головою Вищої комісії при Головпрофосвіті, яка займалася цим питанням. Це була вища інстанція при розгляді справ про відновлення у правах студентів, які поверталися до інституту після перерви в навчанні.

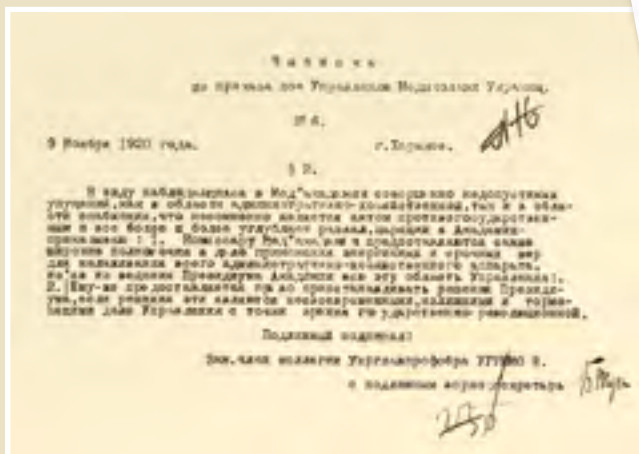
Велика колегія Укрголовпрофосвіти 02.11.1921 заслухала доповідь Гусакова про стан Харківської медакадемії й визначила, що «з усіх чотирьох наявних на Україні (академії) Харківська медакадемія знаходиться в порівняно привілейованому положенні. У той час, як положення інших медакадемії не перевищує 3-х балів, Харківська щодо забезпеченості дорівнює 5 балам». Постанова констатувала, що «начальник медакадемії тов. Гусаков, незважаючи на обмеженість коштів, що відпускалися йому, бездоганно впорався з покладеними на нього завданнями».

Подальші відомості про долю Г.В. Гусакова відсутні.

Ж.М. Перцева



Бюлетень Наркомосвіти України з Тимчасовим положенням про вищі навчальні заклади України (1921)



Витяг з наказу по Управлінню медичними школами України (1920)



*Коршун С.В. —
ректор Харківського медичного інституту (1922)*

Коршун Степан Васильович (1868–1931)

Ректор Харківського медичного інституту з травня по листопад 1922 року, видатний лікар-мікробіолог і гігієніст, доктор медицини, професор Степан Васильович Коршун народився 6 (18) вересня 1868 року у м. Глухові Чернігівської губернії в родині козака.

Середню освіту він здобув в Єлатомській гімназії Тамбовської губернії, звідки перейшов до 8-го класу 2-ї Харківської гімназії, де й одержав атестат зрілості у 1887 році. Цього ж року вступив до Харківського університету на медичний факультет. У студентські роки брав активну участь у роботі студентських загонів, які ставили своєю метою боротьбу із заразними хворобами. Студенти проводили обходи помешкань для виявлення хворих на висипний та черевний тифи, дизентерію. На останньому курсі С.В. Коршун працював у загоні, який боровся з холерою, завідував холерним баракком. Захворювання холерою не припинялося протягом усього літа 1892 року. С.В. Коршун не міг залишити цієї роботи, тому державні іспити за університет склав роком пізніше, у 1893 році, і одержав диплом лікаря з відзнакою.

Після закінчення університету С.В. Коршун, за поданням проф. О.Х. Кузнецова, був призначений ординатором госпітальної терапевтичної клініки, де проходив спеціалізацію протягом трьох років. Проте терапія його не зацікавила і більшу частину вільного часу він проводив у бактеріологічній лабораторії. Великий вплив на формування бактеріологічних інтересів С.В. Коршуна мали ідеї В.П. Крилова та В.К. Високовича. У 1894–1895 роках С.В. Коршун займався бак-



теріологією під керівництвом відомого вченого В.К. Високовича у Бактеріологічному інституті Харківського медичного товариства (ХМТ). З вересня 1895 року він, після від'їзду В.К. Високовича до Києва, став асистентом інституту. Саме у цей час Бактеріологічний інститут широко розгорнув діяльність з виготовлення лікувальних сироваток, що примусило С.В. Коршуна цілком віддатися праці в інституті, залишивши роботу в клініці. Він повернувся до університету лише у 1900 році, коли одержав посаду позаштатного лаборанта кафедри гігієни, продовжуючи працювати переважно у Бактеріологічному інституті. На кафедрі гігієни асистент Коршун навесні 1901 року вів практичний курс мікробіології. У червні 1901 року він одержав від Медичного товариства закордонне наукове відрядження на один рік, працював 3 місяці у проф. Р. Еммеріха в Мюнхені та 11 місяців у майбутнього лауреата Нобелівської премії проф. Ерліха у Франкфурті-на-Майні.

Повернувшись з-за кордону, захистив у 1903 році дисертацію «О биохимической связи между токсинами и ферментами (применительно к теории Эрлиха)» і одержав ступінь доктора медицини. У 1904 році він отримав звання приват-доцента кафедри гігієни Харківського університету.

У 1906 році С.В. Коршун був відряджений університетом за кордон для підготовки до професорського звання, працював у лабораторіях професорів М. Грубера (Мюнхен), М. Рубнера (Берлін), К. Флюгге (Бреславль). Деякий час працював у Пастерівському інституті в Парижі у лабораторії І.І. Мечнікова, який був у зоні своєї слави і в 1908 році одержав Нобелівську премію. За цей час С.В. Коршун опублікував кілька робіт з питань гігієни та імунітету.

З весни 1908 року С.В. Коршун став завідувачем Бактеріологічного інституту ХМТ разом з доктором В.І. Недригайловим.

У вересні 1908 року Степана Васильовича було обрано на кафедру гігієни Харківського університету, у 1910 році — затверджено екстраординарним професором, після чого він відмовився від посади завідувача Бактеріологічного інституту. За постановою загальних зборів Медичного товариства С.В. Коршун був удостоєний звання консультанта Бактеріологічного інституту.

Кафедру гігієни у Харківському університеті С.В. Коршун очолював з 1908 по 1917 роки. Його співробітниками на кафедрі були М.М. Цехновіцер, М.З. Лукьянович, Я.М. Зільбер та ін. У цей час на кафедрі, крім гігієни, викладався курс мікробіології, що продовжувалось до 1913 року, коли доцентський курс мікробіології був організований на кафедрі загальної патології, якою керував проф. О.В. Репрев.

У 1915 році С.В. Коршун зі співробітниками Бактеріологічного інституту ХМТ одержали стандартну протиправцеву сироватку, це мало особливе значення, бо власної стандартної сироватки Росія не мала, а з Німеччини через війну з нею одержувати її не могла.

У 1919 році, коли Харківське медичне товариство взяло участь у формуванні Народного комісаріату охорони здоров'я, С.В. Коршун був направлений для роботи



у санітарно-епідеміологічному відділі НКОЗ УРСР. Трохи пізніше, коли у НКОЗ почали утворюватися спеціалізовані секції, Медичне товариство направило С.В. Коршуна для завідування санітарною секцією. Для участі в роботі Вченої ради НКОЗ УРСР серед інших досвідчених та авторитетних членів Медичного товариства було рекомендовано і С.В. Коршуна.

У цей період С.В. Коршун брав безпосередню участь у боротьбі з висипним тифом, що набув характеру національного лиха, та іншими інфекціями, які теж мали широке розповсюдження, у поглибленні науково-дослідницької та виробничої діяльності Бактеріологічного інституту, в організації мікробіологічної служби в Україні.

Коли в Харкові у 1918 році було засновано журнал «Врачебное дело», С.В. Коршун став редагувати в ньому розділ бактеріології. Він був одним із засновників журналу «Профилактическая медицина», який почав виходити у 1922 році, був редактором розділу бактеріології.

Степан Васильович Коршун мав великий авторитет у колективі Харківського медичного інституту, про що красномовно свідчить той факт, що на об'єднаному засіданні професорів і молодших викладачів медичного і одонтологічного факультетів 14 листопада 1921 року кандидатами на посаду ректора були обрані професори



С.В. Коршун зі співробітниками і студентами в лабораторії (1916, стоїть третій праворуч)



С.В. Коршун, М.С. Бокаріус та В.Д. Брант, причому найбільшу кількість виборчих голосів одержав професор Коршун.

З відділу медичної освіти Укрголовпрофосу (Український головний комітет профтехнічної і спеціально-технічної освіти) на ім'я проф. Коршуна надійшло повідомлення, що постановою Президії Головпрофосу УРСР 2 травня 1922 року він затверджений ректором Харківського медичного інституту. Йому було запропоновано приступити до приймання справ інституту, закінчити його до 1 червня і до цього строку подати докладну доповідь.

Грунтовна, емна за змістом доповідь була представлена. До неї увійшло багато критичних зауважень про стан справ в інституті. В архівному фонді Народного комісаріату освіти зберігся лист попереднього керівника вузу — начальника Харківської медичної академії, пізніше медичного інституту, — Г.В. Гусакова, в якому він виправдовувався перед Укрголовпрофосом за похибки та недоробки, що були допущені.

Ставши ректором, С.В. Коршун зайнявся формуванням керівного складу інституту. На посаду декана медичного факультету він запропонував кандидатуру проф. К.М. Георгієвського. 18 травня 1922 року відбулося затвердження кандидатур: про-ректором став проф. Д.П. Гриньов, деканом — К.М. Георгієвський.

На посаді ректора Харківського медичного інституту С.В. Коршун працював недовго, до 1 листопада 1922 року. Можна зробити припущення, що в його усуненні відіграли певну роль відносини з політкомісаром ХМІ Г.В. Гусаковим, що не склалися. Це можна пояснити тим, що С.В. Коршун, належачи до революції до прогресивної частини професури, за часів радянської влади підтримував ідею аполітичності наукової діяльності. Проте Г.В. Гусаков «принципово» стояв на точці зору, що «на чолі вузу повинен стояти комуніст» і надання «чорній професурі» демократичних прав «політично шкідливе» (цитата з постанови комуністичного осередку ХМІ від 17 листопада 1921 р.). Людям, що стояли на таких діаметрально протилежних позиціях, було важко узгоджувати свої погляди й рішення.

З 1923 року до кінця життя (1931) С.В. Коршун був директором Інституту інфекційних хвороб ім. І.І. Мечнікова у Москві.

У 1931 році С.В. Коршуна було заарештовано за безпідставним звинуваченням, нібито він зловмисно поширював інфекційні захворювання. Того ж року він загинув. Яка злісна іронія долі: бути звинуваченим у розповсюдженні епідемічних хвороб, боротьбі з якими він присвятив, починаючи зі студентських років, усе свідоме життя вченого і організатора протиепідемічної справи!

Степан Васильович Коршун був засновником наукової школи імунологів у Харкові, традиції якої продовжують жити і розвиватися. Він залишив велику наукову спадщину — 81 опублікований твір, більшість його робіт присвячена мікробіологічним питанням. Три глави (про антигени, антитіла та теорію імунітету) у фундаментальному посібнику з медичної мікробіології, який вийшов за редакцією Л.О. Тарасевича у 1910 році, написані С.В. Коршуном. Він був редактором та одним з авторів



збірників статей «Дифтерія», «Скарлатина» (1925) і посібника «Основы медицинской микробиологии» (у 2 томах, 1929, 1930).

Наукові праці С.В. Коршуна, що збагатили мікробіологію, відрізнялися глибоким аналізом розглянутих питань, актуальністю, блискучим викладанням матеріалу. Творчими рисами, що характеризували його наукову діяльність, були ентузіазм, невтомний пошук нового, намагання розкрити ґрунтовні закономірності й механізми процесів, що підлягали його розгляданню. С.В. Коршун підготував багато учнів, які продовжували розвивати вітчизняну мікробіологію. Його ім'я вийшло за межі України і назавжди включене до історії медичної мікробіології.

З.П. Петрова

Будинок, де містився Бактеріологічний інститут ХМТ (вулиця Пушкінська, 14, 1916)





*Кавалеров І.М. —
ректор Харківського медичного інституту (1922–1923)*

Кавалеров Іван Миколайович (1871–1946)

Ректор Харківського медичного інституту у 1922–1923 роках, відомий вчений-профпатолог, професор Іван Миколайович Кавалеров народився 30 грудня 1871 року у м. Рязані у родині вчителя грецької мови. Середню освіту він одержав у гімназії, вищу — на медичному факультеті Московського університету, який закінчив з відзнакою у 1896 році. Студентом четвертого курсу він почав працювати у шпитальній терапевтичній клініці професора О.О. Остроумова, клініка якого була надзвичайно популярною серед студентів і земських лікарів, оскільки в ній передусім приділяли увагу питанням, що були найбільш близькими до практичної діяльності рядового лікаря. Після закінчення університету І.М. Кавалерова було обрано, з числа багатьох претендентів, ординатором цієї клініки, де протягом трьох років набував клінічного досвіду.

Під час літніх канікул Іван Миколайович працював земським лікарем у Сімферопольському повіті Таврійської губернії. Через рік він подав факультету наукову роботу про стан джерел водопостачання в Криму і про їх зв'язок з поширенням холери і черевного тифу. Перша наукова праця молодого лікаря була схвалена факультетом, і їй авторові була призначена стипендія імені професора І.П. Скворцова, яку сплачували вченим-початківцям з метою підготовки до професорського звання. Наступного року І.М. Кавалеров одержав цю стипендію за нове наукове дослідження про розповсюдження малярії в Криму. Там він провів і вивчення поширення сифілісу та паразитарних захворювань у сезонних робітників. Енергійний, ініціативний



вчений, проводячи дослідження, ставив перед собою не тільки суто наукові задачі, але й шукав шляхи усунення шкідливих чинників і покращання стану здоров'я як місцевого населення, так і тимчасових робітників. Так, І.М. Кавалеров вимагав від земства проведення заходів щодо профілактики малярії, знищення застійних водоймищ, хінізації робітників. Він також наполягав на проведенні лікування інфікованих венеричними хворобами тощо. По закінченні ординатури Івану Миколайовичу була запропонована посада позаштатного асистента без оплати, тому він був вимушений припинити наукову роботу і шукати місце практичного лікаря. Незабаром він став лікарем Щербинівського рудника на Донбасі.

Ще зі студентських років І.М. Кавалеров брав участь у революційному русі, був представником Рязанського земляцтва у нелегальній студентській раді земляцтв, розповсюджував підпільну літературу та ін. У Донбасі його революційна діяльність розширилася, тут у 1900–1905 роках він був пов'язаний з відомими діячами робітничого руху Г.І. Петровським і П.О. Моїсеєнком. Через те, що доктор Кавалеров був на руднику відомий як невтомний організатор всіляких вечорів і спектаклів, йому доручили легальні форми пропаганди: він працював на курсах при церковно-парафіяльній школі в сусідньому селі, де велася активна революційна агітація. У 1903 році І.М. Кавалерова, який взяв участь у підготовці й проведенні страйку робітників на руднику, губернатор вислав за межі Катеринославської губернії. Усього 2 місяці працював він у лікарні ткацької фабрики Раменської мануфактури, за участь у першотравневій демонстрації він був висланий на батьківщину, у Рязанську губернію, із забороною займати державні, адміністративні та громадські посади, тобто фактично втрачав можливість одержати роботу. Тільки у 1908 році І.М. Кавалеров домігся дозволу поїхати з Рязані. Він одержав місце лікаря на нафтових промислах неподалік від Баку.

Коли у 1910 році на Донбасі почалася епідемія холери, завдяки рекомендації земських лікарів, що знали І.М. Кавалерова з попередньої роботи і цінували його великі організаторські здібності, він одержав запрошення на роботу з боротьби з епідемією. Його направили до Горлівського округу, де епідемія набула значного розмаху. Після успішної ліквідації епідемії холери І.М. Кавалерову дозволили працювати у Горлівці, де він до 1914 року служив лікарем, виконуючи велику практичну роботу, проводячи наукові дослідження і беручи участь у революційному русі.

За ці роки він виконав кілька робіт з проблем гігієни праці та професійної патології. Він вивчав підвищення захворюваності шахтарів і членів їх родин, травматизм рудокопів, легеневий туберкульоз робітників-текстильників, отруєння нафтовиків при боротьбі з нафтовими пожежами, методи визначення окису вуглецю у рудничному повітрі тощо. Ці роботи принесли І.М. Кавалерову славу як значному фахівцеві у галузі гігієни праці та профпатології.

У 1911–1912 рр. Іван Миколайович відвідував з науковою метою зарубіжні клініки, у тому числі у Парижі і Мілані, там він закінчив свою докторську дисертацію. Робота була прийнята до захисту у Харківському університеті, але у зв'язку з почат-



ком світової війни І.М. Кавалеров у вересні 1914 року був призваний на військову службу. До 1917 року він виконував обов'язки полкового, потім бригадного лікаря, був начальником шпиталю у м. Орлі.

Після Жовтневої революції І.М. Кавалерова, як активного учасника революційного руху, обрали до Ради робітничих, селянських та солдатських депутатів. Він зайнявся активною організаторською діяльністю, виїжджав на боротьбу з епідеміями, організував лікарню і керував нею, працював заступником завідувача Орловського губернського відділу охорони здоров'я. За вказівками Народного комісаріату охорони здоров'я РРФСР він неодноразово виїжджав до м. Шахти, на Урал, Донбас, де самовіддано працював, беручи участь у будівництві радянської медицини на принципах безплатності, загальнодоступності, профілактичної спрямованості.

У 1919 році І.М. Кавалерова було переведено до Москви. Він успішно виконав доручення організувати лікарню на 200 ліжок в одному з районів Москви і налагодити в ній наукову розробку методів лікування висипного тифу, який вирував тоді в країні і забирал тисячі людських життів. Пізніше він відкрив філію лікарні на Арбаті. Був також консультантом музею санітарії та гігієни, брав участь у створенні музею при Народному комісаріаті праці тощо.

Наприкінці 1919 року І.М. Кавалерова було відряджено на Урал для боротьби з епідемією висипного тифу. Там він у 1920 році одержав доручення Наркоматів охорони здоров'я і освіти організувати медичний факультет в Уральському університеті у Катеринбурзі. І це доручення він успішно виконав. У 1920 році Івана Миколайовича було затверджено кваліфікаційною комісією у званні професора. Незабаром його було обрано деканом медичного факультету цього університету і завідувачем кафедри факультетської терапії. Маючи великий досвід у галузі профпатології, він організував при кафедрі одну з перших в країні клініку професійних захворювань.

У 1922 році Івана Миколайовича Кавалерова було переведено на роботу до Харкова. 1 листопада 1922 року відбулося його призначення ректором Харківського медичного інституту, ці обов'язки він виконував до 28 вересня 1923 року.

Два важливих документи, що були видані у 1922 році, визначали основи державної політики у галузі освіти в Україні. Головпрофос України (Головний комітет профтехнічної і спеціально-технічної освіти України) видав «Тимчасове положення про вищі навчальні заклади», а Всеукраїнський центральний виконавчий комітет розробив «Кодекс законів про народну освіту в УРСР». Кодекс, зокрема, закріпив матеріальну забезпеченість студентів, звільнення робітників і членів комітетів незаможних селян від плати за навчання з виплатою стипендій. Для залучення представників пролетаріату до вищих навчальних закладів були значно полегшені правила вступу до вузів. З 1923 року почала проводитися так звана пролетаризація вузів, здійснювався класовий відбір при прийомі студентів до медичних інститутів, були введені направлення до вузів за рекомендаціями партійних, комсомольських та профспілкових організацій. Проте вихідці з робітничих і селянських бідняцьких родин, навіть при найсильнішому жаданні знань, часто зазнавали великих трудно-



щів у навчанні, бо не мали достатніх базових знань, повноцінної середньої освіти. Через це відсів з інститутів був величезний.

Для того, щоб надати робітничій і селянській молоді реальну можливість одержати вищу освіту, при вищих навчальних закладах почали утворювати робітничі факультети (робітфаки). Перший робітфак у медичних вузах України був організований у Харківському медичному інституті у січні 1923 року.

Знаючи про гаряче прагнення І.М. Кавалерова поліпшити життя народу, яке визначало і спрямовувало його діяльність, починаючи з дореволюційного періоду, можна бути впевненими, що він активно підтримував ідею створення робітничого факультету в інституті і багато сил доклав до налагоджування ефективного викладання на ньому. Робітфак був розрахований на трирічний курс навчання, за цей час він надавав своїм слухачам знання, достатні для нормального навчання у медичному інституті.

Робітничі факультети, як система прискореної підготовки до навчання у вищих навчальних закладах, себе виправдали. З-поміж робітфаківців Харківського медичного інституту вийшло багато вчених, професорів, державних діячів. На робітфаци при ХМІ навчалися П.Л. Шупик, майбутній міністр охорони здоров'я УРСР і директор 2-го Харківського медичного інституту; В.П. Комісаренко, що став академіком АН УРСР; О.Ф. Макаренко, потім дійсний член АН УРСР; професори О.С. Налбат, Г.І. Пейсахович, С.П. Закривидорога, В.І. Сила; доцент Н.І. Трутень, згодом в.о. директора Харківського медичного інституту.



Кімната відпочинку в студентському гуртожитку (20–30-і роки XX ст.)



До робітфаку ХМІ у 1923 році вступила і у 1926 році закінчила його М.А. Попова, боєць дивізії В.І. Чапаєва, яка стала одним із прообразів героїні роману Д.А. Фурманова Анки-кулеметниці. Пізніше, закінчивши Інститут червоної професури у Москві, М.А. Попова працювала у зарубіжних радянських організаціях, у тому числі у торговельному представництві у Швеції.

За період ректорства І.М. Кавалерова у Харківському медичному інституті було запроваджено у викладання ще одне цікаве нововведення: створені так звані ухили. Враховуючи невідкладну потребу охорони здоров'я у лікарях-фахівцях, в Україні зробили спробу почати підготовку лікарів з окремих спеціальностей ще у стінах медичних інститутів.

На початку 1923–1924 навчального року у Харківському медичному інституті на п'ятому курсі були введені ухили: лікувальний, до якого входили терапевтична і хірургічна секції, й санітарно-профілактичний з секціями санітарно-епідеміологічною та охорони материнства і дитинства. Доречно тут навести маловідомі факти. На I Всеросійській конференції з вищої медичної освіти у травні 1924 року навколо питання про ухили розгорнулася палка дискусія. Керівники наркомату охорони здоров'я РРФСР З.П. Соловйов і М.О. Семашко гостро виступили проти системи ухилів в українських інститутах. Вони вважали, що спеціалізація повинна вестися після закінчення вузу. Делегати України були непохибними у відстоюванні ухилів: «Найбільш доцільною є система ухилів» (представник Укрголовпрофосу О.П. Жук), «Нападки на українську систему ухилів є плодом непорозуміння» (ректор Харківського медичного інституту І.Я. Штрум) (цитуються за архівними матеріалами). І хоча конференція прийняла резолюцію, яка відхилила ухили, в Україні вони проіснували до 1928 року. А у 1930 році у медичних інститутах було створено факультети, що мали вирішувати таку саму задачу підготовки лікаря-фахівця і саме у стінах медичних інститутів.

У Харківському медичному інституті професор І.М. Кавалеров завідував також кафедрою пропедевтики внутрішніх хвороб. У 1924 році він став завідувачем клініки професійних хвороб 1-го Московського медичного інституту. У 1926 році обійняв посаду професора кафедри гігієни Донецького гірничого інституту і керівника лабораторії в Інституті гігієни і патології праці. Тут знайшов належне застосування його досвід вивчення питань професійної патології, який він набув у дореволюційний період під час роботи у Криму і Донбасі.

У 1920-і роки в країні, у тому числі і в Україні (у Харкові, Одесі, Донецьку і Дніпропетровську) почали створюватися науково-дослідні інститути робітничої медицини, гігієни праці та профзахворювань, а спеціалістів у цій галузі було вкрай мало. Знання і досвід організаторської роботи І.М. Кавалерова саме тоді набули великого значення і знайшли попит.

У 1931 році вченого було відряджено до Нижнього Новгорода, де йому доручили очолити клініку професійних хвороб при Науково-дослідному інституті гігієни праці і профзахворювань. Він керував науковими дослідженнями умов праці на про-



мислових підприємствах міста і області, брав у їх проведенні і науковій розробці одержаних даних найактивнішу і безпосередню участь, передавав свій величезний досвід молодим науковцям. Одночасно І.М. Кавалеров очолив щойно утворену кафедру гігієни праці і профпатології у медичному інституті у Нижньому Новгороді.

Іван Миколайович Кавалеров зарекомендував себе як один з найкращих фахівців у галузі професійної патології у Радянському Союзі. Його дослідження клініки пневмоконіозів шахтарів не втратили свого значення і в наші дні. Зі своїми учнями він здійснив вивчення клініки токсичних пневмоконіозів, ці роботи були проведені серед перших в країні. Важливу ініціативу він виявив у дослідженнях клініки токсичних уражень печінки, фосфорних інтоксикацій та інших питань профпатології. Перу І.М. Кавалерова належить понад 50 наукових праць. За видатні заслуги у розвитку профпатології, велику організаторську і громадську діяльність професор Кавалеров був нагороджений орденом Леніна.

Пішов з життя вчений, педагог і громадський діяч у 1946 році. Співробітники і учні Івана Миколайовича відмічали такі характерні особливості його особи, як привабливість, привітність, щирість і простота у спілкуванні і головне, людяність. Йому притаманні велика ерудиція, багатий і різнобічний досвід, яким він охоче ділився з молодими вченими і студентами. Ці яскраві риси особистості приваблювали до нього серця людей, викликали бажання бути схожим на нього, продовжувати розпочату ним справу оздоровлення умов праці, розвивати науку, якій Іван Миколайович Кавалеров присвятив своє кипуче і красиве життя.

З.П. Петрова

Перший прийом на робітфак ХМІ (1923)





Фотопортрет
відсутній

*Штрум І.Я. —
ректор Харківського медичного інституту (1923–1925)*

Штрум Ілля Якович (1880–1946)

Ректор Харківського медичного інституту з 1923 по 1925 роки.

Народився І.Я. Штрум у 1880 році в с. Веприк Козелецького повіту Чернігівської губернії. У 1908 році закінчив медичний факультет Київського університету. Ще до вступу в університет у 1901 році за участь у революційному русі його було вислано на рік у солдати. Після закінчення навчання у 1909–1910 роках І.Я. Штрум працював повітовим лікарем у Кобеляцькому повіті Полтавської губернії. В цей час він не залишав революційної роботи, тому через півтора року був вигнаний як політично неблагонадійний. Ілля Якович стає лікарем на цукровому заводі у Подільській губернії. З початком Першої світової війни його відправляють на фронт. Тут він — полковий лікар на австрійсько-румунському фронті. В 1917 році працює на Одеському евакопункті і входить у виконком партії есерів, пізніше стає членом ЦК. Далі І.Я. Штрум входить у групу боротьбистів, а в 1919 році разом зі всією групою вступає до Російської Комуністичної партії.

На початку 20-х років він у Харкові.

У 1922–1923 роках ми зустрічаємо його прізвище серед членів правління Санітарно-бактеріологічного інституту Харківського медичного товариства. З 28 вересня 1923 року його призначено ректором Харківського медичного інституту.

У цей час в інституті навчалось 3 500 студентів. Стабілізувався навчальний процес: своєчасно починалися заняття, стала кращою успішність студентів, кафедри отримували нове обладнання. За час перебування І.Я. Штрума на посаді ректора



в медінституті було створено нові кафедри. На базі інфекційного відділення військового шпиталю почала діяти кафедра інфекційних хвороб на чолі з професором З.М. Несмеловою. Почалося викладання нової дисципліни — рентгенології на першій в Україні однойменній кафедрі, створеній відомим спеціалістом у цій галузі професором А.Ю. Штернманом. У 1923–1924 навчальному році починає діяти перша в країні кафедра гігієни праці, очолювана професором Е.М. Каганом. Кафедра нервових хвороб розділяється на дві: госпітальної неврології та факультетської неврології. Окремі кафедри отримують нові приміщення.

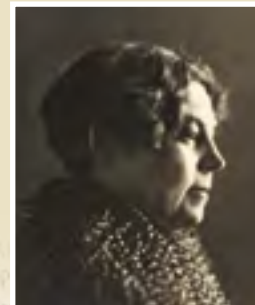
У 1924 році починається скасування єдиноначального управління, скасовується інститут політкомісарів у вищій школі. Зростає роль ректора в управлінні колективом викладачів і студентів.

І.Я. Штрум у цей час займається не тільки адміністративною діяльністю. У 1923–1925 роках він працює асистентом факультетської терапевтичної клініки, очолює Харківську губернську лікарняну секцію.

У 1927 році І.Я. Штрум виїжджає до м. Сталіно (Донецьк), до 1930 року викладає в Гірничному інституті, був головою окружної лікарняної секції, згодом став заступником голови НКВ Дніпропетровського окружного відділення товариства «Медсанпраця». У 30-ті роки минулого століття І.Я. Штрум працював у Дніпропетровському інституті гігієни праці і профзахворювань, де у 1939 році захищав докторську дисертацію за темою «Вредные газы в металлургической промышленности».

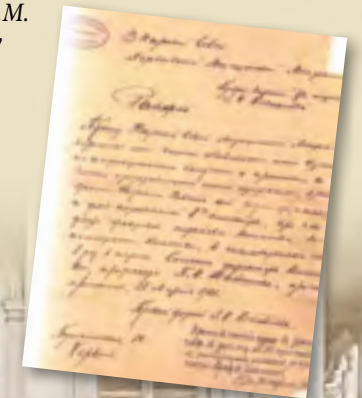
Відомостей про подальше життя і діяльність І.Я. Штрума не знайдено.

Ж.М. Перцева



*Портрет професора Несмелової З.М.
і рапорт з приводу читання курсу
інфекційних хвороб (1921)*

*Перший радянський випуск
ХМІ (1925)*





Радченко Г.П. —
ректор Харківського медичного інституту (1925–1927)

Радченко Григорій Павлович (1890–1940)

Г.П. Радченко народився у лютому 1890 року в с. Дар-Надія Сахновщанського повіту Харківської губернії в родині заможного селянина (батько мав 60 десятин землі).

Отримав вищу освіту, закінчивши медичний факультет Московського університету. За фахом — санітарний лікар. За революційну діяльність, якою почав займатися ще студентом, його було відправлено рядовим до армії (1-ша світова війна), де він і вступив у партію більшовиків. У жовтневих подіях брав участь разом зі своєю частиною в Череповці, після чого його було направлено на підпільну роботу в Україну.

У 1919 році в Києві був заарештований денікінською контррозвідкою і майже місяць перебував у тюрмі, звідки його звільнили частини Червоної Армії під керівництвом В.О. Антонова-Овсієнка. Перейшовши через фронт «білих» і зв'язавшись з більшовицькою організацією, Г.П. Радченко почав роботу зі створення партизанського загону на Миргородщині. Повіт було вивільнено від «білих» банд, і Григорій Павлович став головою повітового виконкому і повітового парткомітету. Разом з ним працювали тоді люди, які в подальшому займали високі посади в Українській республіці. Це О.І. Нефоросний — ректор Харківського державного університету, П.Ф. Нечес — директор Одеської та Київської кінофабрик, Назаренко — ректор Київського сільськогосподарського інституту та інші. За свідченнями сучасників, вони вважали Г.П. Радченка своїм учителем і командиром, він мав серед них і населення Миргородщини виключний авторитет і повагу.



У 1920 році його переводять до Червонограда, де він очолив повітовий виконавчий комітет і загін самооборони, який поклав край нападам «білих» банд. Як згадують сучасники, населення сіл, де велися бої, радісно зустрічали загін на чолі з Радченком, несли воду, їжу: хліб, картоплю.

У цей рік Г.П. Радченко обрано членом ВУЦВКа, у 1921 році — делегатом VIII з'їзду партії, яка посилає його на найбільш відповідальні посади.

1922 рік — він стає головою Херсонського окрвиконкому, очолює боротьбу з голодом. Голодує разом з усіма, але всі сили віддає тому, щоб покращити положення в окрузі.

1923 рік — Радченко на Кіровоградщині, працює на заводах «Красная звезда», «Серп і молот», які виробляють сільськогосподарське обладнання.

У ці роки продовжувалася почата у 1920 році реорганізація вищих навчальних закладів. Країна потребувала нових кадрів, інститути ще не виконували поставлене перед ними завдання. У травні 1925 року Г.П. Радченка призначають ректором Харківського медичного інституту.

У цей час в інституті працювало багато вчених, відомих не тільки в медичних колах Харкова, але й далеко за його межами. Це заслужені професори УРСР В.Я. Да-



Випуск лікарів 1926 г.
Фотоп. студ. и препод. хирургич. уклана Харк. Гос. Мед. Института.

Випуск лікарів хірургічного ухилу (1926)



нилевський і М.С. Бокаріус, професори: В.Я. Рубашкін, О.В. Палладін, В.М. Шамо́в, В.П. Воробйов, В.П. Протопопов, Д.П. Гриньов та інші, лекції яких постійно відвідувалися не лише студентами, але й лікарями.

Працювати було важко і не тільки з-за недостатньо розвинутої навчально-матеріальної бази, низької дисципліни серед студентів і деякої частини співробітників кафедр, але й тому, що не була остаточно вироблена певна система у справі реорганізації вищої школи, і часто одні настанови змінювалися іншими, не давши позитивних результатів.

Так, для задоволення потреб населення у спеціалізованій медичній допомозі Головнопрофосвіта України, починаючи з 1923–1924 навчального року ввела на старших курсах Харківського медичного інституту так звані «ухили» (спеціалізацію) за чотирма напрямками: терапія, хірургія, охорона материнства й дитинства (охматдит), а також санітарія та гігієна.

Однак час показав, що такий крок був передчасним, бо радянська охорона здоров'я поки ще потребувала в більшій кількості лікарів загального профілю, тому в 1928 році «ухили» було скасовано.

До 1927 року в медичному інституті виробнича практика проводилась лише в клініках. Цього було недостатньо, і з 1927 року в ХМІ було введено півторамісячний виробничий літній практикум для студентів IV курсів у лікувально-профілактичних установах міста і села.

У 1925 році зав. кафедрою судової медицини М.С. Бокаріус одержав звання заслуженого професора УРСР. Саме в той час був покладений початок тісного зв'язку всієї роботи кафедри з практичною діяльністю державної судово-медичної служби, організатором і одночасно керівником якої в Україні певний час був заслужений професор М.С. Бокаріус.

У цьому ж році почав свою роботу Український біохімічний інститут, засновником якого став зав. кафедрою фізіологічної хімії професор О.В. Палладін.

На кафедрі фізіології, якою з 1926 року керував професор Г.В. Фольборт, майбутній академік АН України, значно розширилась наукова робота. Досліди були присвячені вивченню процесів виснаження та відновлення людини, тісно пов'язаних з проблемою втоми і відпочинку, а також вивченню закономірностей секреторного процесу.

У 1924 році професором Е.М. Каганом у ХМІ створена перша в СРСР кафедра гігієни праці. Це повністю відповідало духу та практиці радянської охорони здоров'я. З 1925 року виділяється значна кількість годин для лекцій і практичних занять за темою «Фізіологія праці», де висвітлювались новітні дані з теорії м'язової діяльності, енергетики праці, втоми, ролі центральної нервової системи в трудових процесах та інше. Вперше у ХМІ на кафедрі гігієни праці вводяться для студентів практичні заняття з дослідження газообміну у людини, дослідження робочих рухів та внутрішньої структури робочого місця.

Професора ХМІ беруть участь у роботі з'їздів, конференцій. У 1926 році на I з'їзді хірургів України в Одесі з програмною доповіддю «Історія російської хірургії за ос-



танні 25 років» виступив зав. кафедрою оперативної хірургії і топографічної анатомії професор О.В. Мельников.

У 1927 році за активної участі професора М.Ф. Мельникова-Разведенкова, який був у той час директором організованого ним Українського патологоанатомічного інституту, почав виходити «Український медичний архів», до редакційної колегії якої входив і Г.П. Радченко.

Зміцнюється навчально-матеріальна база кафедр. У 1925 році кафедра пропедевтики внутрішніх хвороб перейшла до приміщення по вул. Пушкінській, 23, де була можливість розширити лабораторії, організувати наукові дослідження. З 1926 року кафедра інфекційних хвороб переходить у третє інфекційне відділення 2-ї Радлікарні, яка мала добре обладнані клінічну та бактеріологічну лабораторії, патологоанатомічне відділення.

*Партизанський квиток
Г.П. Радченка*



*Г.П. Радченко (сидить 4-й праворуч) з
викладачами і студентами інституту (1927)*





У 1925–26 навчальному році в інституті заснована 3-річна аспірантура.

На жаль, немає вірогідних даних про безпосередню участь Г.П. Радченка у здійсненні перерахованих заходів, але вважаємо, що, перебуваючи ректором, він не міг стояти осторонь від усього, що відбувалося в навчальному закладі, яким він керував.

Про взаємовідносини ректора зі студентами згадує жінка Г.П. Радченка – Г.Ф. Маковецька: «Він любив молодь, умів викликати й виховувати в ній високі громадянські думки і почуття». Аналогічні твердження про Г.П. Радченка в листі персональної пенсіонерки В.Є. Акаловської, яка на той час була студенткою ХМІ.

У лютому 1927 року Григорія Павловича переводять на посаду начальника Головпрофосвіти. До 1929 року він керував роботою всіх навчальних закладів України, потім нові переводи — директором Київської кінофабрики, в 1930 — завідувачим Київським окрземвідділом.

Нова посада — консул СРСР у Польщі. Майже 2 роки, з 1931 по 1933 роки, працював він у Львові в радянському консульстві. Виконуючи службові обов'язки, він багато спілкується з творчою інтелігенцією Галичини (Західна Україна), знайомиться з родиною Крушельницьких, письменниками Я. Галаном, Ю. Косачем та іншими, розповідає про нову Україну, її людей, досягнення. Деяким з них, у тому числі Крушельницьким Івану та Володимирі, Ганні Галан, він видав візи на в'їзд до СРСР.

У 1933 році його знов переводять у систему Укркінофільму, а в травні 1935 року він був заарештований органами НКВС. Слідство тривало до листопада 1935 року. Г.П. Радченка звинувачували в «приналежності до контрреволюційної організації УВО ОУН». У його справі було записано, що він, «будучи консулом СРСР у Львові, був зв'язаний з іноземним центром цієї організації та за його завданням вів контрреволюційну роботу в Україні. Видавав без дозволу НКІС візи на в'їзд у СРСР терористам, що їхали для організації терористичних актів по відношенню до відповідальних керівників Радянської влади».

Винним у цих обвинуваченнях Г.П. Радченко себе не визнав і був засуджений на 3 роки «з відбуттям покарання у Біломоро-Балтійському таборі з утриманням на островах». У листопаді 1938 року цей вирок був повторений ще на 5 років, тепер вже на Колимі, де через рік, 23 листопада 1940 року він помер.

Персональна пенсіонерка К.І. Бассет, яка перебувала в тому ж таборі і давно знала Г.П. Радченка, писала рідним, що він «помер такою ж чесною і прекрасно людиною, якою був усе своє життя».

У 1957 році Григорія Павловича Радченка реабілітовано посмертно.

Ж.М. Перцева



Фотопортрет
відсутній

Жук О.П. —

ректор Харківського медичного інституту (1927–1929)

Жук Олександр Петрович **(1894–?)**

Ректор Харківського медичного інституту з 1927 по 1929 роки.

О.П. Жук народився у 1894 році у родині лікаря. Навчався у Київському університеті, медичний факультет якого закінчив у 1919 році. На запитання про спеціальність в анкетному листі записав: «Лікар, додаткова — соціальна та суспільна медицина».

З 1915 року був членом «Бунду» (мовою ідиш «Спілка» — дрібно-буржуазна націоналістична організація робітників єврейської національності), з 1917 по 1919 рік виконував обов'язки партпропагандиста його Південного обласного комітету. У 1919 році відійшов від «Бунду» і вступив до партії більшовиків. В роки громадянської війни служив у Червоній армії, займав різні посади в політ- і санчастинах 14-ї та 1-ї Кінної Армії. З 1921 по 1925 рік працював у Харкові в Народному Комісаріаті Освіти. Брав активну участь у громадському житті медиків Першої столиці, займаючи у 1923–24 рр. посади члена виконавчого бюро наукової секції молодих лікарів, а згодом — члена і голови правління Наукової асоціації лікарів. В цей час його цікавлять проблеми медичної освіти і надання кваліфікованої медичної допомоги населенню міста. Цим питанням він присвячував виступи у друкованих виданнях, доповіді на пленумах Асоціації.

У 1925 році О.П. Жука переведено до Москви на посаду завідувачого агітпропом виконкому МОПРу (рос.: международная организация помощи борцам революции), де він працював до 1927 року. У лютому цього року наказом по Наркомату



освіти його затверджено ректором Харківського медичного інституту. О.П. Жук повертається до Харкова і починає вже безпосередньо займатися справою, якою цікавився давно: медичною освітою молоді.

Олександр Петрович був одним з активних учасників створення вищої медичної освіти в Україні. Він розробив і обґрунтував своєрідну систему підготовки кадрів лікарів, яка передбачала ранню спеціалізацію майбутніх медичних кадрів. Свої пропозиції О.П. Жук виклав у монографії «Проблеми медичного образования», виданій ще у 1923 році. У той час цю систему не підтримали, але зараз в інституті існували 4 «ухили», за якими йшла підготовка студентів з терапії, хірургії, охорони материнства й дитинства, а також санітарії та гігієни. У 1927 році в ХМІ було введено півторамісячний літній практикум для студентів IV курсу, який вони мали можливість проходити в лікувально-профілактичних закладах міста і села.

Однак життя вносило корективи до системи вищої медичної освіти, яка повинна була забезпечити країну перш за все лікарями широкого профілю. Тому у 1928 році «ухили» були відмінені за всіма чотирма напрямками.

У той час, коли О.П. Жук був ректором інституту, ще працювали предметно-планові комісії (1922–1929), які протягом 5 років відігравали позитивну роль у цілях регулювання поточної навчальної роботи у вузі. Через ці комісії проходили всі питання пошуків та впровадження в життя нових методів викладання. В діяльність інституту вноситься елемент плановості. У 1928 році Головпрофосвітою затверджено



Колектив ортопедичної клініки ХМІ (1928, за столом сидить ліворуч професор С.Л. Трегубов)



першу навчальну програму нової кафедри — гігієни праці. Паралельно з цим відбувається реорганізація окремих кафедр. Так, шляхом злиття факультетської та госпітальної клінік очних хвороб створено кафедру офтальмології, об'єднано кафедри госпітальної та факультетської неврології.

Цим роком (1927–1929) характерні також поступові, але неухильні розгортання наукових досліджень в інституті. У 1927 році 20 комуністів висунуто на наукову роботу. Для розширення цієї роботи за вказівкою Головпрофосвіти створюються науково-дослідні кафедри. Спочатку їх було лише 2 — нормальна фізіологія та загальна патологія, але згодом їх кількість збільшилась (в подальшому науково-дослідні кафедри було злито з навчальними). На цих кафедрах, які очолили найбільш авторитетні й відомі вчені, формувалися радянські наукові школи, напрямки.

Важливою ланкою у справі підготовки науково-педагогічних кадрів, виховної роботи серед студентів стало заснування в інституті у 1929 році Наукового студентського товариства. Воно вже з перших кроків нараховувало близько 300 членів.

О.П. Жук брав активну участь у громадському житті. Відомо, що, перебуваючи ректором Харківського медичного інституту, він входив до редакційної колегії журналу «Український медичний архів». У жовтні 1929 року Олександра Петровича Жука звільнено з посади ректора «у зв'язку з переходом на іншу роботу».

Подальші відомості про життя та діяльність О.П. Жука не знайдені.

Ж.М. Перцева

Професор Д.О. Альперн з гуртківцями СНТ (1929)





*Ловля Д.С. —
директор Харківського медичного інституту (1929–1936),
директор 1-го Харківського медичного інституту (1936–1937)*

Ловля Дмитро Сергійович (1895–1955)

Директор Харківського медичного інституту з 1929 по 1937 роки.

Д.С. Ловля народився у листопаді 1895 року у с. Рамешки Тверського повіту Тверської губернії у селянській родині, яка займалася торгівлею. Мабуть це дозволило дати освіту синові: він поступив у гімназію.

В 1914 році Д.С. Ловля закінчив Тверську чоловічу гімназію, в тому ж році поступив на медичний факультет Московського університету. Навчаючись в університеті, у 1916 році почав працювати медичним працівником в евакошпиталі Москва-Лефортово. В цей час він вже займався революційною діяльністю.

Не закінчивши університету, Д.С. Ловля повернувся в 1918 році до Твері, де працював у губнаросвіті та міськнаросвіті інструктором з питань позашкільної освіти. У 1919 році переїхав до м. Змієва Харківської області і недовгий час працював також інструктором у повітовому комітеті наросвіті.

У зв'язку з наближенням до Харкова денікінців Д.С. Ловля пішов добровольцем до Червоної Армії та у жовтні 1919 року вступив до партії більшовиків. В армії послідовно він був фельдшером батальйону, старшим лікарем полку, комісаром санчастини 41-ї стрілецької дивізії, воєнкомом санчастини цієї дивізії.

Дмитро Сергійович розумів, що не дивлячись на події, які відбуваються у країні, треба закінчувати професійне навчання, і звернувся з рапортом з цього приводу до військового керівництва. Так його було переведено до Києва в Окружне

санітарне управління політінспектором, що дозволило поновити заняття тепер вже у Київському медичному інституті. Наприкінці 1921 року Д.С. Ловля демобілізувався і, навчаючись в інституті, працював в органах охорони здоров'я. Майже 2 роки очолював повітовий, а потім окружний відділ охорони здоров'я на Київщині і губздороввідділ на Волині.

У 1924 році, студентом 5 курсу він став деканом робітфаку Київського інституту народної освіти. У 1925 році Дмитро Сергійович закінчив медінститут за терапевтичним ухилом і наступного року працював головлікарем 2-ї Київської робітничої лікарні, а з 1928 року — головним лікарем 1-ї залізничної лікарні Одеси.

Це був складний час організації та становлення радянської охорони здоров'я, і країна повною мірою намагалася використати молодість, працездатність, організаційні здібності та відданість справі своїх молодих кадрів.

Ще в листопаді 1926 року Д.С. Ловля написав заяву на дослідницьку кафедру теоретичної медицини Київського медінституту з проханням зарахувати його аспірантом кафедри, адже «має бажання і схильність для проведення науково-дослідної роботи в області соціальної гігієни». До заяви докладалася рекомендація проф. С.С. Когана, який атестував Д.С. Ловлю як «серйозну людину, що має здібності до наукової праці».

Але все склалося інакше: у 1929 році ЦК КП(б)У рекомендував Д.С. Ловлю на посаду директора Харківського медичного інституту.

За період існування інституту як самостійного навчального закладу (з 1920 р.) у ньому змінилося 8 керівників. Положення було дуже складним. За свідомством заввідділом вищої школи Наркомздоров'я України Л. Духіна «Ловлю було переведено до Харківського медичного інституту в період, коли цей інститут гостро потребував підсилення».

Спогади професорів, викладачів того часу свідчать, що інститут «являв собою великий заклад з погано налаштованою роботою і вкрай недостатньо організованим колективом. Ніхто не займався як треба організацією педагогічного процесу. Застаріла апаратура та обладнання кафедр і клінік не дозволяли на належному рівні вести ані викладання, ані наукову роботу. Не було ні навчальної, ні наукової частин як спеціальних відділів, «дисципліна як на кафедрах, так і серед студентства була на дуже низькому рівні, в інституті не відчувалося належного керівництва, професори та викладачі не мали достатнього авторитету».

Новому директорові довелося зіткнутися з великими труднощами. Але завдяки вмілому та енергійному керівництву, принциповому та вимогливому ставленню до людей, чесному і відповідальному виконанню Д.С. Ловлею своїх обов'язків, положення інституту за недовгий час значно змінилося на краще. П'ятиріччя його діяльності (1929–1934) було відзначено вітальним листом професорів та викладачів за 130 підписами, в якому вони, звертаючись до Дмитра Сергійовича, писали (наводиться мовою оригіналу, орфографія збережена): «...своїм ставлен-

ням до справи підготовки кадрів Ви запалювали весь наш професорсько-викладовський склад...Ваш такт та особисті властивості робили надзвичайно легкими та плідними зносини з Вами і часті зустрічі в ділових питаннях.

Ми приходили до Вас за порадами для вирішення низки принципових питань і за повсякденними потребами і завжди були впевнені в тому, що в Вашій особі ми знайдемо серйозне, уважне і в той же час критичне відношення і підтримку...».

Доповнити портрет Д.С. Ловлі того часу допомагають листи професорів і співробітників, що були надіслані ними у 1939 році на адресу Верховного Суду СРСР у зв'язку з переглядом справи Дмитра Сергійовича, заарештованого у 1937 році та засудженого за наклепом.

«...Он вел жестокую борьбу, не взирая на лица, с расхлябанностью и недисциплинированностью в студенческой среде, которые имели место особенно в 1931–1934 г.г...» (проф. М.М. Фрішман).

«...Благодаря решительному сопротивлению Д.С. Ловли, вызвавшему на него целый ряд нареканий, Харьковский медицинский институт оказался единственным ВУЗом в Харькове, где не была введена вредительская бригадно-лабораторная система...» (проф. Є.О. Фінкельштейн).

«...И должен сказать, что, хотя мне не раз приходилось спорить с ним по различным вопросам постановки медобразования, он всегда честен и принципиален...» (проф. І.І. Файншміт).

«...во всей работе Д.С. Ловли усматривалось постоянное желание и стремление сделать все, что только возможно, чтобы наш институт рос, чтобы подготовка кадров улучшалась...» (проф. М.М. Бокаріус).

«...глубоко принципиальный человек, пылко преданный делу Советской власти, прямой, иногда и резкий, но справедливый, способный прислушиваться и признавать свои ошибки...» (проф. В.П. Протопопов)

Під час перебування Дмитра Сергійовича на посаді директора ХМІ значно зміцнилась навчально-матеріальна база кафедр інституту в цілому, розгорнулася велика методична робота. Фактично інститут стає свого роду лабораторією, де створювались, перевірялись та втілювались в життя нові методи викладання. Всі програми, що були видані у той час Наркоматом охорони здоров'я, були розроблені кафедрами ХМІ. В методкомісіях НКОЗ, в його Науковій Раді професура Харківського медичного інституту відіграла вирішальну роль.

У 1930–1931 навчальному році медінститут розподіляється на 3 факультети: лікувально-профілактичний, охорони материнства й дитинства (охматдит) та санітарно-гігієнічний. Одонтологічний факультет виділено в самостійний інститут. У 1931–1932 навчальному році створюється 4-й факультет — психоневрологічний. У 1932–1933 навчальному році два факультети: санітарно-гігієнічний і психоневрологічний виділяються в самостійні інститути.

У 1931 році за ініціативою та участю ХМІ на базі 2-ї Радянської лікарні (зараз 2-га міська лікарня) і 1-ї Радлікарні у Полтаві було створено 2 нових вузи: Харківський медичний виробничий інститут і Полтавський медичний виробничий інститут.

Зміцнюється матеріальна база ХМІ, росте кількість студентів. В 1935 році інститут складався з 3-х факультетів з кількістю студентів 2 359 осіб і п'ять робітфаків. На 58 його кафедрах працювало 58 професорів, 35 доцентів і 278 асистентів. Серед професорського складу були 1 академік, 2 члена-кореспонденти Академії наук, 3 заслужених діяча науки та три заслужених професори.

У 1935 році інститут визнано кращим серед всіх медичних інститутів України.

У 1936 році інститут психоневрологічних кадрів об'єднано з медичним виробничим інститутом у 2-й Харківський медичний інститут. Таким чином, у Харкові з цього часу існували 2 медичних інститути, причому 1-й медінститут, який очолював Д.С. Ловля, з 1935 року був переданий у підпорядкування Наркомату охорони здоров'я СРСР.

Напружена робота Дмитра Сергійовича на посаді директора 1-го ХМІ була перервана арештом НКВС. Арешту передували неодноразові перевірки з різних пи-



Колективи кафедр епідеміології та мікробіології 1-го ХМІ у м. Чкалові (1942)



тань і декілька персональних справ у партійному порядку протягом 1936–1937 років.

Д.С. Ловлю звинуватили в тому, що він «вів в інституті ворожу діяльність, насаджував ворогів, не пускав очистити інститут від троцькистсько-бухаринських та націоналістичних виродків» і засудили на 12 років з відбуттям покарання на Колимі. Під час слідства і на суді Д.С. Ловля не визнав себе винним ні в одному із висунутих звинувачень.

Нестерпні умови праці на золотих копальнях Колими, здавалося, прирікали його на загибель, але в кінці 1939 року справу Д.С. Ловлі було переглянуто і він був реабілітований. Значну роль в реабілітації, без сумніву, відіграла велика кількість листів від професорів і викладачів 1-го ХМІ, які позитивно характеризували свого колишнього директора.

У 1940 році Д.С. Ловля повернувся до Харкова і почав працювати асистентом на кафедрі мікробіології у 1-му ХМІ. Під час Другої світової війни разом з інститутом він евакуювався до Чкалова (нині Оренбург). У зв'язку із загрозливим епідемічним станом у Чкаловській області рішенням облвиконкому його було направлено на роботу до облздороввідділу, де він очолив санітарно-епідемічний відділ.

Реевакуювавшись до Харкова, Дмитро Сергійович паралельно з інститутом працював обласним держінспектором.

У серпні 1945 року рішенням ЦК КП(б)У Д.С. Ловлю направлено до Чернівців на посаду директора Чернівецького медичного інституту (тепер — Буковинський державний медичний університет), що був створений шляхом передислокації у Чернівці 2-го Київського медичного інституту.

Умови праці на новому місці були дуже складними. Гостра нестача викладачів, дуже бідна, напівзруйнована матеріальна база, відсутність навчальних посібників, обладнання, пального, нестача продуктів харчування для забезпечення студентської їдальні і ще багато інших невирішених питань потребували негайного вирішення. Завдяки великому досвіду нового директора все поступово вирішувалося.

В цей час особливо проявився талант Дмитра Сергійовича як організатора і керівника великого вузівського колективу, уважного до його потреб і запитів, сердечного і чуйного по відношенню до кожного, хто звертався до директора зі своїми радощами і смутками.

У 1949 році Д.С. Ловля захистив кандидатську дисертацію, в основу якої були покладені дані, отримані в результаті практичної діяльності у воєнні роки. Тема дисертації «Медико-санитарные организации в борьбе за ликвидацию сыпного тифа в Чкаловской, Харьковской и Черновицкой областях в годы Великой Отечественной войны 1941–1945 гг. и послевоенные годы».

У 1950 р. йому було присвоєно звання доцента.



Перебуваючи директором інституту, Д.С. Ловля за сумісництвом працював ще на кафедрі інфекційних хвороб. Клопітлива посада директора інституту у важкі повоєнні роки не давала йому можливості повноцінно займатися науковою роботою. За свідцтвом сучасників, він в першу чергу намагався дати можливість творити науку іншим. Так було як у Харківському, так і в Чернівецькому медінститутах. А бути співавтором наукових робіт і винаходів, у виконанні яких він не брав безпосередньої участі, він не міг собі дозволити. Тому перелік його наукових робіт зовсім невеликий.

Але він заслужив любов і визнання багатьох людей, з якими спілкувався по роботі, зустрічався в житті.

Помер Дмитро Сергійович Ловля після тяжкої хвороби у квітні 1955 р. Йому не виповнилося і 60 років. Про те, наскільки поважали у Чернівцях Д.С. Ловлю, свідчила багатолюдна процесія на похованні. Ховали Д.С. Ловлю всім містом. За свідченням сучасників: студенти-медики несли свого директора на Центральний цвинтар міста на руках. Пам'ятником йому залишився Буковинський державний медичний університет, першим директором якого він був.

Ж.М. Перцева

Засідання вченої ради ХМІ (1935)





Ткаченко С.З. —
директор 2-го Харківського медичного інституту (1936–1940)

Ткаченко Степан Зіновійович (1891–1987)

Директор другого Харківського медичного інституту з 1936 по 1940 роки.

С.З. Ткаченко народився 27 грудня 1891 року в родині незаможних селян у с. Тахтаулово Полтавської губернії. Працювати почав в 13 років пастухом у хазяїна, з 15 — навчався столярній справі у кустаря, а з 1909 року працював вже самостійно. У 1913 році С.З. Ткаченка було призвано на військову службу. Тут у 1915 році він закінчив школу ротних фельдшерів, а в 1918 році екстерном склав іспити за 6 класів гімназії у Харкові. У 1920 році, ще перебуваючи на військовій службі, він поступив на медичний факультет Харківського університету і в 1926 році закінчив Харківський медичний інститут.

Після закінчення інституту Степан Зіновійович був залишений аспірантом на кафедрі соціальної гігієни, де працював і в подальшому, займаючи з 1928 по 1932 рік посаду асистента. У 1932 році С.З. Ткаченка затверджено завідуючим кафедрою соціальної гігієни Харківського стоматологічного інституту. Одночасно він виконував обов'язки заступника директора цього інституту з науково-навчальної роботи, а з 1934 по 1935 роки був його директором.

На цей час остаточно з'ясувалось, що Харківський і Полтавський виробничі медичні інститути, створені у 1931 році, не виправдали покладених на них надій по підготовці лікарів, і в 1936 році у Харкові шляхом їх об'єднання з інститутом психоневрологічних кадрів (раніше психоневрологічний факультет ХМІ), було створено 2-й Харківський медінститут. Той, що існував раніше, одержав назву першого.



Накази Наркомата охорони здоров'я СРСР про підготовчу роботу до відкриття нового інституту датовані листопадом-груднем 1935 року. Однак навчальна робота була почата з січня 1936 року, тоді ж був призначений і директор. Ним став Степан Зіновійович Ткаченко.

З архівних даних відомо, що педагогічною роботою в Харківському медінституті він почав займатися в 1928 році на кафедрі соціальної гігієни, у 1936 році його було затверджено доцентом без попереднього захисту кандидатської дисертації.

2-й Харківський медінститут, директором якого він став, почав своє існування в скрутних умовах. У ньому майже не було навчальної бази, крім будинку № 53 по вул. Пушкінській (зараз будівля Національного фармацевтичного університету), власних клінік, достатнього обладнання. Кафедри інституту розміщувалися в другій Радлікарні, в районі ХТЗ, у Помірках, тобто в різних кінцях міста, що примушувало студентів витратити до 2-х годин часу на переїзди. Зберігся наказ по інституту від 29 квітня 1937 року, який вимагав, «беручи до уваги значну розкиданість кафедр та клінік 2-го ХМІ та віддаленість таких від трамваю, — забезпечити гінця інституту спецвзуттям та плащем».

Адміністративна будівля 2-го Харківського медичного інституту (вул. Пушкінська, 53)





Накази про створення 2-го Харківського медичного інституту (1935)



2-й ХМІ. Редколегія газети «Студент психоневролог» (1937)



В інституті спочатку було два факультети: лікувально-профілактичний та психоневрологічний. У грудні 1936 року на першому курсі навчалося 825 студентів. У 1938 році 2-му ХМІ Комітетом зі справ вищої школи й Наркоматом охорони здоров'я СРСР було запропоновано відкрити педіатричний факультет. Таким чином, у тому ж році план набору до 2-го ХМІ був таким:

- лікувально-профілактичний факультет — 125 студ.;
- психоневрологічний факультет — 125 студ.;
- педіатричний факультет — 100 студ.

Архівних матеріалів 2-го ХМІ збереглося дуже мало, але вони свідчать про велику багатопланову діяльність, яку довелося проводити директорів С.З. Ткаченку по організації навчальної, наукової та виховної роботи в інституті. Поступово стан справ поліпшувався. Було затверджено Устав інституту, на території 2-ї Радлікарні почали будувати патологоанатомічний корпус, було запроєктовано будівництво морфокорпусу та гуртожитку на 500 місць. Підвищилася якість знань випускників, особливо тих, які навчалися на психоневрологічному факультеті.

У грудні 1940 року С.З. Ткаченко було звільнено від обов'язків директора 2-го Харківського медінституту, але він залишився доцентом кафедри соціальної медицини. Разом з інститутом під час війни був в евакуації в місті Фрунзе (тепер Бішкек), займав ту ж посаду в Киргизькому медінституті, з яким було злито 2-й ХМІ.

Після повернення з Киргизії С.З. Ткаченко рік (1944–1945) обіймав посаду доцента кафедри організації охорони здоров'я Харківського інституту удосконалення лікарів, а в 1945 році Наркоматом охорони здоров'я УРСР його було призначено завідувачим однойменної кафедри Львівського медичного інституту, де він працював по 1970 рік.

Дисертацію на здобуття вченого ступеня кандидата медичних наук С.З. Ткаченко захистив у 1948 році, а в день захисту докторської йому виповнилося 76 років! Це був величезний труд, що вмістив в собі дуже значну і велику роботу, виконану автором протягом багатьох років. Ось її тема: «Венерические болезни в западных областях Украины, пути их снижения и ликвидации (1945–1967 гг.)».

В одній з останніх львівських характеристик С.З. Ткаченка представлено як широко ерудованого спеціаліста в галузі організації охорони здоров'я і медичної статистики, доброго організатора навчального процесу, чудового педагога, який зумів прищепити студентам інтерес до своєї дисципліни. А початок всьому було покладено у Харківській вищій медичній школі.

Ж.М. Перцева



Гаспарян А.М. —
директор 1-го Харківського медичного інституту (1937–1944)

Гаспарян Ашот Михайлович (1902–1970)

Директор 1-го Харківського медичного інституту з 1937 по 1944 роки.

А.М. Гаспарян народився 1902 році у м. Баку в селянській родині. Навчався в початковій школі, після її закінчення — в гімназії. В 1917 році, ще учнем 6 класу, брав активну участь в учнівських страйках.

В 1918 р. пішов до Червоної Армії, а коли Баку зайняли турецькі війська, разом із залишками 1-го піхотного полку залишив місто і після 14-денного поневіряння по Каспійському морю без хліба, а іноді й води, опинився у Персії. Перебуваючи там, захворів на висипний тиф і тропічну малярію, був на межі життя і смерті, вилікувався, повернувся у звільнений Баку на військову службу.

Це був 1919 рік, а в червні 1920-го А.М. Гаспарян стає до лав партії більшовиків і продовжує роботу серед молоді Завокзального району м. Баку.

У 1921 році за декретом революційного комітету А.М. Гаспаряна було звільнено з лав армії і направлено для навчання у Бакінський університет. Одночасно він працював у робітничо-селянській інспекції. Для завершення навчання його направили у 2-й Московський медичний інститут, який він закінчив у 1926 році. Після закінчення його залишено для наукової роботи у 1-му ММІ, де він працював спочатку ординатором, а потім асистентом. У 1935 році захистив кандидатську дисертацію і з лютого 1936 року став завідуючим кафедрою урології цього же інституту.

В жовтні 1937 року, після арешту і засудження директора 1-го Харківського медичного інституту Д.С. Ловлі, наказом по Наркомату охорони здоров'я СРСР на цю



посаду було призначено А.М. Гаспаряна. За сумісництвом він став доцентом з урології у факультетській хірургічній клініці, яку очолював професор В.М. Шамова, а в 1938 році заснував самостійну кафедру урології в інституті.

В одному з кращих медичних вузів країни, у колективі, виснаженому численними перевітками і наляканому арештом директора — Д.С. Ловлі, — він продовжив його лінію керівництва. Характеристика А.М. Гаспаряна 1939 року констатує, що як директор ХМІ він «... проявив себе виключно активним та ініціативним працівником... Значною мірою зміцнив інститут молодими зростаючими кадрами професорсько-викладацького персоналу... Науковим і навчальним життям інституту керує особисто, проявляючи виняткову увагу і інтерес не тільки в принципових, але й поточних питаннях всієї роботи».

У цей час Ашот Михайлович вів і велику громадську роботу, перебуваючи членом Вченої медичної ради Нарком здоров'я УРСР, членом президії Всесоюзного та Українського товариств урологів, членом президії Харківського наукового медичного товариства, заступником редактора журналу «Врачебное дело».

У грудні 1939 року А.М. Гаспарян захистив докторську дисертацію «Камни мочевого пузыря (патогенез, клиника и лечение)» і на початку 1940 його було затверджено ВАКом у вченому званні професора по спеціальності «Урологія».



Керівники 1-го ХМІ зі студентами в м. Чкалові (1942, сидить у центрі А.М. Гаспарян)



Прекрасним організатором, дбайливим і передбачливим господарем, турботливим і чуйним керівником проявив себе А.М. Гаспарян в умовах евакуації інституту і налаштування його діяльності на новому місці у Чкалові (нині Оренбург).

Вже у серпні 1941 року стало зрозумілим, що наближається евакуація, і до неї серйозно підготувались. Були визначені місто евакуації, персональний склад тих, хто поїде разом з інститутом: завідувачі кафедр — всі, їх заступники — 50%, навчально-допоміжний персонал — ще менше, а технічний — лише окремі особи. Тим, хто виявляв бажання евакуюватися за свій рахунок, інститут видавав потрібні довідки і допомагав придбати квитки.

Особлива увага зверталася на підготовку до евакуації матеріальних цінностей. У спеціально виготовлені ящики пакували обладнання кафедр, лабораторій, музеїв. А.М. Гаспарян розпорядився використати навіть ящики з піском, що стояли у корпусах з протипожежними цілями. Це загрожувало йому покаранням в умовах воєнного часу, але він свідомо пішов на це порушення, щоб вивезти якомога більше обладнання.

22 вересня 1941 року почалася евакуація. До місця призначення відправлявся вантаж, виїздили окремими групами професори, викладачі, студенти. У дев'яти вантажних вагонах, окремі з яких були просто відкритими платформами, цінний вантаж направлявся на Урал. Туди ж у другій половині жовтня поступово прибули викладачі і 560 студентів. Останнім приїхав директор інституту — А.М. Гаспарян.

На новому місці харків'яни не отримали вільних приміщень за виключенням одного невеликого будинку та 4-го поверху шпиталю, де розмістилося лише 8 кафедр. Всім іншим директор повинен був знайти місце сам в будь-яких закладах міста і зайняти їх у порядку ущільнення.

В міру того, як знаходилися приміщення, обладнання швидко розподілялося і доставлялося на місце. В цій роботі брали участь всі: професори, викладачі, студенти.

Завдяки зусиллям всього колективу вже через 2 тижні після прибуття інституту до Чкалова, тобто 10 листопада 1941 р., на всіх курсах почалися заняття.

14 листопада 1941 року відбулося засідання партійного бюро інституту з єдиним питанням: «Робота інституту в нових умовах», про що доповідав А.М. Гаспарян. Члени партбюро висловили єдину думку про те, що початком нормальної діяльності в евакуації у такий короткий термін інститут зобов'язаний вмілому керівництву та організації Ашота Михайловича. Зав. кафедрою анатомії доцент О.А. Отелін у своєму дуже короткому виступі сказав: «Мені не віриться, що ми вже працюємо, і цим ми зобов'язані, я прямо кажу, Ашоту Михайловичу».

Було оголошено прийом на перший курс і організовано новий п'ятий, якого в інституті на момент евакуації вже не було, тому що всі п'ятикурсники наказом по Наркомату охорони здоров'я СРСР були випущені лікарями ще у Харкові і майже всі пішли на фронт. Тепер в інституті було 1139 студентів.

В 1941–1942 навчальному році працював лише лікувальний факультет, у 1942 році було відновлено санітарно-гігієнічний. На базі одного з шпиталів відкрилося військово-медичне відділення госпітальної терапевтичної клініки на 120 ліжок. В цей же час в ін-



шому шпиталі організовано філіал клініки очних хвороб, де проводилися спеціальні заняття з воєнних травм очей.

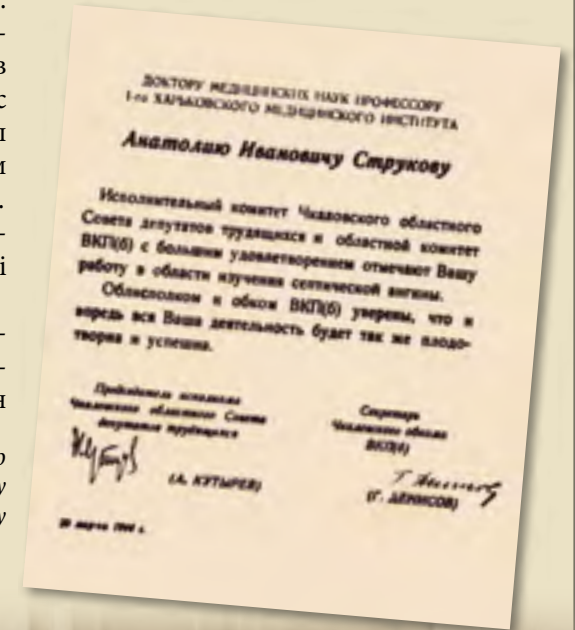
Разом з навчальною роботою продовжувалася і науково-дослідницька, тематика якої була переглянута у відповідності до вимог воєнного часу.

Інститут надавав велику допомогу у підвищенні кваліфікації медичних працівників м. Чкалова та області, в покращанні діяльності шпиталів, які знаходилися тут, а також установ охорони здоров'я. Багато професорів працювало у шпиталях, зокрема А.М. Гаспарян керував спеціалізованим шпиталем і в цей час опублікував роботу: «Новый принцип применения постоянного катетера при восстановлении поврежденной уретры».

За час перебування інституту в Чкалові було випущено 640 лікарів, майже всі вони пішли на фронт.

Навесні 1942 року інституту було виділено 5 га землі, на якій посадили картоплю, а восени студенти зібрали 35 тон

Подяка Чкаловського облвиконкому профессору А. И. Струкову



А.М. Гаспарян і П.Л. Шунік (сидять 4-й та 3-й ліворуч) у шпиталі (1940)





врожаю, більша частина якого була передана в студентську їдальню. За станом на 13.10.1942 у радгоспах і колгоспах Чкаловської області та на лісозаготівлі працювало 622 викладача та студента. Старшокурсники чергували у палатах важкопоранених, студенти допомагали розвантажувати санітарні поїзди, розчищати залізничні колії.

Згадуючи про цей час, колишній доцент кафедри анатомії людини Б.М. Смолкіна, яка тоді була секретарем комсомольської організації, каже, що директор «был в курсе всех событий в институте, знал нужды многих, обо всем помнил и старался оказать влияние на решение всех вопросов, стоящих перед коллективом. Комсомольцев он считал своими помощниками». А лікар-офтальмолог К.Д. Колпакова, яка була студенткою в той час, так згадує Ашота Михайловича: «... Він був справжнім батьком для всіх студентів, боровся за кожного, щоб не йшли з інституту. У важкі хвилини, коли їсти не було чого і здавалося, що настав останній час твого життя, він завжди виручав нас: прикріплював до шпиталів доглядати за хворими, розвантажувати поранених, мити підлогу. А за нічне чергування нам давали хліб понад картки і тарілку супу».

А.М. Гаспарян вірив у те, що війна незабаром скінчиться і колектив інституту повернеться до Харкова. Він навіть заборонив розбивати ящики, в яких перевозили обладнання кафедр, і тільки дозволив віддати їх у тимчасове користування викладачам замість меблів. Відразу ж після визволення Харкова у серпні 1943 року він разом з секретарем партійного бюро Н.І. Трутнем виїздить до Москви з приводу об'єднання двох Харківських медичних інститутів в один, а потім до Харкова для вивчення обстановки на місці. Повернувшись до Чкалова, він готує колектив до реєвакуації, але у травні 1944 р. Ашота Михайловича Гаспаряна було переведено на посаду директора Одеського медичного інституту, який зазнав великих людських втрат у Другу світову війну.

З 1944 по 1952 роки він працював в Одесі, а потім його було обрано завідуючим кафедрою урології 1-го Ленінградського медичного інституту ім. І.П. Павлова.

Практична діяльність і наукові праці А.М. Гаспаряна (у 1968 році їх було більше 100) характеризують його як значного у своїй галузі вченого-клініциста, прекрасного хірурга, який збагатив вітчизняну хірургію та урологію цінними дослідженнями, що мали великий вплив на розробку ефективних методів розпізнавання і лікування багатьох захворювань.

У 1965 році А.М. Гаспарян заснував Всеросійське наукове товариство урологів і був першим його головою.

Наукова та лікувальна діяльність А.М. Гаспаряна була високо оцінена: він був нагороджений орденом Трудового Червоного Прапора, двома орденами «Знак пошани» та медалями.

Помер А.М. Гаспарян у Ленінграді в 1970 році.

Ж.М. Перцева



*Шупик П.Л. —
директор 2-го Харківського медичного інституту (1940–1944)*

Шупик Платон Лукич (1907–1986)

Директор 2-го Харківського медичного інституту з 1940 р.

Платон Лукич Шупик народився 28 листопада 1907 року в селі Будилка Лебединського району Сумської області в селянській багатодітній сім'ї. Рано лишився матері, з 10 років почав працювати в місцевому радгоспі на сезонних роботах: носив воду, клепає сапи.

Після закінчення професійно-технічної школи в Богодухові Харківської області Платон Лукич деякий час працював у Золочівському районі, звідки вступив на робітфак при Харківському медичному інституті. Потім навчався на лікувальному факультеті цього інституту, який закінчив у 1931 році. Після закінчення інституту навчався в аспірантурі, потім працював в урологічній клініці кафедри факультетської хірургії ХМІ під керівництвом академіка В.М. Шамова. З часом перейшов на кафедру урології, яку заснував і був її керівником директор 1-го ХМІ А.М. Гаспарян, брав активну участь у роботі урологічної секції Харківського медичного товариства.

У 1940 році П.Л. Шупик захистив кандидатську дисертацію «Диагностическая ценность измерения сопротивления электрическому току органов и тканей» і незабаром став доцентом. У листопаді цього ж року наказом по Наркомату охорони здоров'я України він призначається директором 2-го Харківського медичного інституту.

П.Л. Шупик, перейшовши до 2-го ХМІ, мав можливість зробити порівняння з рідним інститутом за всіма позиціями, і це порівняння було не на користь дру-



гого медичного. Очевидно, Платон Лукич постарався відразу ж детально розібратися в усіх питаннях життя нового для себе інституту. Протоколи засідань Ради за 1941 рік (січень–червень), які збереглися в архіві, свідчать про те, що у всіх питаннях, які обговорювалися, новий директор був добре обізнаний, мав свою думку й готові пропозиції. Рішення, які він пропонував, були чіткими, обґрунтованими, із зазначенням конкретних строків та виконавців. Серед розглянутих одним із перших було питання про методику викладання. Засіданню передувало заслуховування окремих лекцій компетентними комісіями з професорів з подальшим аналізом стенограм.

Такий досвід дирекції був визнаний Радою інституту «современным и несомненно полезным делом», його вирішили продовжити.

У квітні 1941 року розглядалося питання про наукову роботу в 2-му ХМІ. Напередодні в інституті з перевіркою побувала комісія Наркомату охорони здоров'я України. Під час обговорення результатів проф. Лур'є, один із членів комісії, сказав, що «у 85 відсотках автори наукових робіт зовсім не знають, чого вони хочуть отримати від своєї роботи».

Критика була визнана своєчасною і справедливою. Щоб змінити становище, яке склалося, П.Л. Шупик запропонував приймати до аспірантури на кафедри тільки за конкурсом, під відповідальність завідуючих, щоб через 3 роки обов'язково одержати гарного викладача й наукового співробітника. Вирішено було також поставити питання перед НКЗ УРСР про те, щоб інституту дозволили залишити групу кращих випускників для навчання в аспірантурі та ординатурі за вибором завідуючих кафедр.

Мирна робота була перервана війною, і на плечі П.Л. Шупика ліг важкий тягар — евакуювати довірений йому інститут до Киргизії, до м. Фрунзе (нині Бішкек) і організувати там нормальну роботу по підготовці медичних працівників для фронту та тилу. Він справився з цією задачею, виявивши неабиякі організаційні здібності.

До Фрунзе організовано прибуло 285 студентів та викладачів і з ними вантаж у двох з половиною пристосованих вагонах загальною вартістю 1 400 тис. карбованців.

У Фрунзе в цей час існував Киргизський медичний інститут (КМІ). Його було засновано в 1939 році, й на момент прибуття 2-го ХМІ він мав тільки два перших курси. До КМІ були вліті евакуйовані 2-й ХМІ та Харківський стоматінститут. Директором цього об'єднаного інституту був призначений П.Л. Шупик.

Інститут функціонував у складі одного лікувального факультету, строк навчання у зв'язку з воєнним часом був скорочений з 5 до 3-х років 8 місяців. Навчальні плани й програми у відповідності з цим були змінені. Терміново довелося організувати клінічні кафедри, яких у КМІ ще не було.

Буквально на ходу було організовано 10 кафедр, у тому числі: нервових хвороб (за активною участю проф. Г.Д. Лещенка), акушерства та гінекології, психіатрії, пропедевтичної терапії, патанатомії тощо. Паралельно проводилося і викладання.



Заняття йшли у дві зміни, дуже заважало постійне відключення світла, з приводу чого П.Л. Шупик неодноразово звертався до відповідних інстанцій.

Студенти жили в гуртожитках, паралельно з навчанням брали участь в громадських роботах: працювали на будівництві Великого Чуйського каналу, на торфорозробках, на збиранні конопель. У 1942 році 80 студентів-медиків, розробляючи виділену їм торф'яну ділянку, вирізали для інституту 1 700 кубометрів торфу. Зокрема, про роботу на торфорозробках згадує доцент Н.М. Мадієвська, яка навчалася в той час у 2-му ХМІ. Під час роботи в неї розвинулася флегмона лівої кисті, яка поширилась до ліктя. У неприємному стані з високою температурою на торфі її відправили до міста. Оперував П.Л. Шупик, який був на той час завідувачим кафедрою факультетської хірургії.

У 1942 році в КМІ зі студентів Харківського та Київського стоматінститутів був сформований стоматологічний факультет, потім було утворено санітарно-гігієнічний. Інститут працював у складі 36 кафедр, з них 19 терапевтичних та 17 клінічних. З 612 студентів у серпні 1941 року він зріс до 1300 за станом на 1 липня 1942 року. На 1 курс 1942–43 рр. навчального року було прийнято 450 студентів. Закінчили інститут в цьому році 259 чоловік, дипломи з відзнакою одержали 59 випускників.

Випуск операційних сестер у Харківському медичному інституті (30-ті роки ХХ ст., сидить 2-й праворуч П.Л. Шупик)





З них 161 призвані до Червоної Армії. Більшість випускників у комісії по розподілу виявила бажання йти на фронт.

«У 1942 р. більш планово почала проводитися наукова робота, охоплюючи важливі проблеми, перш за все оборонного характеру, потім крайової патології, питання боротьби з інфекціями. Всього заплановано 70 тем. Повністю виконано 52, інші виконані частково найбільше через мобілізацію в армію виконавців і відсутністю віварію. Але виконано 26 позапланових. Проведено 2 науково-практичні конференції». Ці дані наведені зі звіту П.Л. Шупика про наукову роботу інституту.

Під керівництвом біохіміка проф. А.М. Утевського у м. Фрунзе була створена вітамінна лабораторія й перше в Середній Азії вітамінне виробництво. Проведено систематичне дослідження вітаміноносних сортів шипшини в Киргизії, виявлені найбільш цінні в цьому відношенні види, розроблені методи отримання полівітамінних препаратів.

Завідуючий кафедрою фармакології проф. М.С. Харченко спільно з кафедрою акушерства та гінекології завершив роботу «Применение сиккоплацентина в акушерско-гинекологической практике». Згодом ця робота послужила початком ряду досліджень, які проводилися М.С. Харченком у Харкові, щодо питання застосування сухих тканин.

Ці праці були відзначені Почесною грамотою Президії Верховної Ради Киргизької РСР.

У кінці 1943 року НРЗ СРСР було прийнято рішення про реєвакуюцію двох Харківських медичних інститутів з Чкалова та Фрунзе до Харкова й про злиття їх в один — Харківський медичний інститут.

Після повернення з Киргизії П.Л. Шупик був призначений на посаду начальника управління медичних навчальних закладів Наркомату охорони здоров'я України. А з 1952 по 1969 роки майже 17 років П.Л. Шупик працював на посаді Міністра охорони здоров'я України. Два з них — першим заступником міністра охорони здоров'я Радянського Союзу. Під його керівництвом в Україні було здійснено ряд важливих заходів, які були направлені на поліпшення медичної допомоги населенню, подальший розвиток вищої медичної освіти.

За його безпосередньою участю було створено Київський НДІ урології, у наш час — Інститут урології та нефрології АМН України.

У 1947 році йому присвоєно звання професора.

Платон Лукич — автор більше 80 праць з організації та управління системою охорони здоров'я та вивченню здоров'я населення. З 1965 по 1979 роки він керував кафедрою соціальної гігієни та організації охорони здоров'я Київського інституту удосконалення лікарів, у переоснащенні якого зробив значний внесок.

Під його керівництвом було підготовлено 6 кандидатів медичних наук. На всіх ділянках роботи, які доручали Платону Лукичу, він був вимогливим, принциповим і чуйним до людей.



Міністр охорони здоров'я П.Л. Шупик зустрічає керівника уряду України М.С. Хрущова (1961)

П.Л. Шупик брав активну участь у партійно-громадському житті. Неодноразово обирався членом Київського міськкому партії, на XVIII, XXII та XXIII з'їздах КП України — членом її ЦК, був депутатом Верховної Ради України 3-го, 5-го, 6-го й 7-го скликань.

Помер П.Л. Шупик у 1986 році в Києві. Заслуги його високо оцінені урядом держави. Він нагороджений двома орденами Леніна, орденами Трудового Червоного Прапора, Жовтневої революції, трьома орденами «Знак Пошани», багатьма медалями, удостоєний високого звання «Заслужений лікар України». Ім'я П.Л. Шупика присвоєно Київській медичній академії післядипломної освіти.

У рідному селі Платона Лукича на ознаменування 90-ліття з дня його народження була відкрита меморіальна дошка на будинку, де він жив.

Виступаючи на урочистому мітингу, голова Лебединської райдержадміністрації М.Г. Грищенко сказав: «Нехай наше прагнення увічнити пам'ять видатного державного діяча, людини великої душі і високих моральних принципів, дає щедрі сходи в серцях вдячних земляків».

Ж.М. Перцева



Трутен' Н.І. —
в.о. директора Харківського медичного інституту (1944–1945)

Трутен' Нестор Іванович (1903–1980)

В.о. директора Харківського медичного інституту з травня 1944 по грудень 1945 р.

Н.І. Трутен' народився 14 березня 1903 року у с. Біла Церківка Полтавської губернії у селянській родині.

Наймитовав, працював на різних роботах на Полтавському цукровому заводі, а в 1923 році поступив на робітфак при Харківському медичному інституті.

Це був перший прийом на першому медичному робітфаці. Було прийнято 100 осіб, яким прийшлося зіткнутися з багатьма побутовими труднощами.

За спогадами професора С.Г. Генеса, «все були мобілізовані, все були поставлені на ноги в пошуках за кроватями, постельними принадлежностями и нательным бельем». Жили комунією, навчання давалося важко. Проте у телеграмі робітфаківців, вона була надіслана В.І. Леніну і Г.І. Петровському загальними зборами робітфаківців у жовтні 1923 року, вони обіцяли «... старанно вчитися... для оздоровлення суспільства від біча людства — хвороб...».

Присутнім на цих зборах був і Н.І. Трутен', який через все життя проніс добрі, теплі почуття до давніх робітфаківців, той дух братерства і взаємодопомоги, яким була просякнута вся атмосфера робітфака.

У 1926 році Н.І. Трутен' вступив до медінституту, навчався і брав активну участь у громадському житті. Студенти-медики у 1926–1928 роках обирали його секретарем комсомольської організації інституту.

Після закінчення інституту у 1931 році Н.І. Трутен' залишено аспірантом на кафедрі факультетської хірургії, однак у тому ж році його за спецнабором було направлено на роботу у шпиталь РСЧА на Далекому Сході. Він служив у легендарній Далекосхідній армії, командував якою не менш легендарний Василь Костянтинівич Блюхер.

Командарм по заслугі оцінив молодого лікаря, його відповідальність, ініціативу, багато разів брав його в поїздки по окремих військових підрозділах.

Нестор Іванович і в армії брав активну участь у громадському житті: був агітатором, членом партбюро, тимчасово виконував обов'язки військкома шпиталю тощо. Служба в армії продовжувалась до 1937 року, коли з-за хвороби Н.І. Трутен' було демобілізовано і він повернувся до Харкова.

Наприкінці 1937 року Н.І. Трутен' вже почав роботу у факультетській хірургічній клініці, де був спочатку ординатором, а потім аспірантом. Його відразу навантажили педагогічною роботою, одночасно він виявляв і великий інтерес до клінічної хірургії, багато працював і в 1940 році захистив кандидатську дисертацію за темою «О переливании смешанной крови». Своїм учителем у науковій роботі Н.І. Трутен' вважав академіка В.М. Шамова. Вчений ступінь кандидата медичних наук йому було присуджено у червні 1940 року.

Вже на той час Нестор Іванович проявив себе як педагог, що постійно росте, науковий робітник і лікар-клініцист, добре обізнаний зі всіма складними випадками хірургічних захворювань і володіючий оперативною технікою.

Протягом усього цього періоду Н.І. Трутен', як завжди, активно займався громадськими справами.

У травні 1941 року його було обрано секретарем партійного бюро 1-го Харківського медичного інституту.

Почалася Друга світова війна. Военний період життя та діяльності інституту нерозривно пов'язаний з ім'ям Н.І. Трутен', з початку війни — секретаря партійного бюро 1-го ХМІ, з травня 1944 по грудень 1945 — виконуючого обов'язки директора об'єднаного медичного інституту. Разом з попереднім директором, А.М. Гаспаряном, він у 1941 році вирудажав студентів і викладачів на фронт, готував інститут до евакуації, відправляв ешелони до Чкалова (нині Оренбург), налаштовував життя і діяльність інститутського колективу у тилу. Виїхав з Харкова в евакуацію одним з останніх.

У характеристиці Н.І. Трутен', датованій 2 липня 1942 року, про це говориться так: «Во время эвакуации института товарищ Трутен' показал себя хорошим, спокойным организатором, сумевшим совместно с директором института провести эвакуацию настолько организованно и четко, что уже через месяц по прибытии в Чкалов институт проводил свою нормальную академическую, научную и лечебную работу, несмотря на целый ряд трудностей, с которыми пришлось встретиться во время организации института».

Як секретар партійного бюро, він входив у всі питання життя інституту і був вірним помічником директора, залучаючи до їх вирішення викладацький колектив і комсомольців.

В той же час Н.І. Трутень багато працював у шпиталі, де разом з проф. О.З. Цейтліним займався вивченням питань, пов'язаних з пораненнями і травмами черепа та периферичної нервової системи. Дочка Н.І. Трутня згадує, що в той час вона не часто бачила батька вдома. Результатом наукових досліджень і практичної роботи став аналіз показань до оперативного втручання при абсцесах мозку та вогнепальних пораненнях черепа. У 1943 році в Чкалові була також видана окрема робота Н.І. Трутня «Первая помощь при ожогах и отморожениях».

У березні 1943 року Н.І. Трутня затверджено у вченому званні доцента по кафедрі «Хірургія».

Настав серпень 1943 року. Від німецько-фашистських загарбників звільнено рідний Харків, наближалася реевакуація. З неофіційних даних стало відомо, що два медичних інститути — 1-й та 2-й — будуть об'єднані в один.

Колектив був схвилюваний цією звісткою, постав цілий ряд питань щодо цього — А.М. Гаспарян і Н.І. Трутень їдуть до Москви, щоб у Міністерстві охорони здоров'я обговорити і вирішити всі проблеми. За їх участю були обговорені всі ситуації, що могли виникнути під час об'єднання двох вузів в один, вирішені питання реевакуації, пріоритетності в кадрах, обладнанні тощо. З Москви вони їдуть до Харкова, щоб на місці визначити умови, в яких опиняться інститути після реевакуації.

На засіданні Ради інституту в Чкалові загальну оцінку зробленої роботи дав професор Г.В. Фольборт, який сказав: «та робота, яку проводили наші представники Ашот Михайлович і Нестор Іванович, є надзвичайно складною і проходила вона в досить складній обстановці й вирішена більш ніж задовільно.... ми бачимо, що наш інститут зберігся як цілий організм, який буде пульсом і душею майбутнього медінституту».

Початок 1944 року. Професора А.М. Гаспаряна переводять до Одеси директором медінституту. У другій половині січня група з 16 професорів, призначених деканами і завідуючими кафедрами об'єданого Харківського медінституту, на чолі з виконуючим обов'язки директора Н.І. Трутнем виїждить до Харкова для підготовки всього необхідного, пов'язаного з реевакуацією обох медінститутів.

Перед ними постали 3 першочергові задачі:

- 1) відбудувати навчальні корпуси, лабораторії, клініки;
- 2) підготувати гуртожиток для студентів;
- 3) забезпечити житлом професорсько-викладацький склад, співробітників інституту.

Обом інститутам за час окупації Харкова нанесено великих збитків. Тільки по 1-му ХМІ вони склали: з будівництва — 10 693 620 крб.; з навчально-наукового обладнання — 1 798 050 крб.

Два корпуси, де до війни розміщалися всі теоретичні кафедри, були зруйновані вцент. Приміщення клінімістечка в основному зайняті шпиталями. Будинки акушерсько-гінекологічної, очної, дитячої клінік і половина факультетської терапе-

втичної не були повернуті інституту, тому в одному приміщенні хірургічної клініки розмістилися 6 клінічних кафедр.

Морфокорпус, який до війни побудовано на 35%, постраждав теж. Але все-таки у південному крилі першого поверху будинку працювали 3 кафедри: фізики, латинської та іноземних мов.

Скрутне становище кафедр ускладнювалося браком меблів: парт, стільців, столів, шаф.

Виключно тяжким було положення з аудиторним фондом. Зберіглося лише 3 аудиторії: анатомічна, хірургічна і оториноларингологія. Кількість студентів у групах, особливо



Медаль «За доблестный труд в Великой Отечественной войне 1941-1945 гг.», якою був нагороджений Н.І. Трутень

В.М. Шамов з харківськими учнями (1950-ті роки, Н.І. Трутень стоїть 5-й ліворуч у 3-му ряду)





першокурсників, сягала 300 людей. Бували випадки, і не поодинокі, коли лекції читали у фізкультурному залі, до якого зносили все, на чому можна було сидіти.

Відновні роботи були затверджені лише по відношенню до відбудови приміщень (опалення, сантехніка, скління тощо). Однак ці роботи за 1944–45 роки були виконані лише на 30–40% внаслідок відсутності фондів на скло, ліс та інші будівельні матеріали.

У 1945 році на наукову роботу було виділено 65 тис. крб. замість 875 тис. крб. у 1941 році.

В таких умовах почався 1944–45 навчальний рік.

В інституті було 48 кафедр, серед завідуючих — 39 докторів і 5 кандидатів наук. Професорсько-викладацький колектив складався з 42 професорів — докторів наук, 31 кандидата наук, 170 асистентів і викладачів. На 3-х факультетах навчалося 3 129 студентів.

Не дивлячись на всі труднощі воєнного і повоєнного часу, інститут під керівництвом Н.І. Трутня жив і працював.

У грудні 1945 року Нестор Іванович передав обов'язки директора демобілізованому з армії Р.І. Шарлаю.

Н.І. Трутень продовжував роботу на кафедрі факультетської хірургії. Він був найстаршим доцентом в інституті, його доцентський стаж становив майже 30 років, весь цей час він працював в одній клініці — факультетській хірургічній.

Проф. О.З. Цейтлін, під керівництвом якого Н.І. Трутень працював тривалий час, характеризував його як «ценного, зрелого діяча вищої школи, широко і глибоко зрудованого ученого и очень сильного педагога, пользующегося вполне заслуженным авторитетом среди студенчества». Його лекції викликали живий інтерес серед слухачів.

У повоєнний час Н.І. Трутень посилено розробляв хірургію легенів, бронхів, плеври, написав велику кількість робіт з цих питань, виступав доповідачем на 2-й Всесоюзній конференції з грудної хірургії, на Республіканському з'їзді хірургів УРСР, у наукових товариствах, на конференціях.

Його докторська дисертація за темою «Лечение абсцессов легкого» була захищена ним у 1955 році, але не затверджена ВАКом.

Н.І. Трутень продовжував працювати, вести активну громадську діяльність до 1971 року. Він користувався заслуженим авторитетом серед співробітників кафедри та інституту. За свідченнями сучасників, Нестор Іванович володів великою внутрішньою силою і, не дивлячись на дещо зовнішню відокремленість, люди тягнулися до нього.

Нестор Іванович любив природу і знаходив очарування в кожній порі року. З особливим почуттям згадував Далекий Схід, дивні тайгові пейзажі. Привабливою рисою його характеру були пристрасть до подорожування. Можна з певністю сказати, що він об'їхав весь світ.

Помер Н.І. Трутень 23 травня 1980 року від ішемічної хвороби серця.

Ж.М. Перцева



Шарлай Р.І. —
директор Харківського медичного інституту (1945–1949)

Шарлай Роман Іванович **(1898–1960)**

Директор Харківського медичного інституту (1945–1949), значний представник харківської наукової школи терапевтів, доктор медичних наук, професор Роман Іванович Шарлай народився 1(13) жовтня 1898 року на хуторі Потеряйки Решетилівської волості Полтавського повіту Полтавської губернії. Він походить з родини селянина-середняка, батьки мали 11 десятин землі та 14 душ сім'ї.

Після навчання у народному училищі, Р.І. Шарлай закінчив чотирикласне міське училище, потім фельдшерську школу. У 1918 році його призвали до Червоної Гвардії, він служив гарнізонним лікарем у м. Кременчук до 1922 року.

У 1922 році вступив і у 1927 році закінчив Харківський медичний інститут, де був залишений на науковій роботі. У 1927–1929 роках він був ординатором кафедри рентгенології. 3 грудня 1929 по червень 1930 років був у відрядженні в Парижі, де лікувався з приводу «рентгеновського раку» пальця і в той же час прослухав курс онкології. За станом здоров'я йому було заборонено працювати у галузі рентгенології, тому у 1930 році він перейшов на кафедру пропедевтичної терапевтичної клініки, де був ординатором, а з 1932 по 1940 роки — асистентом. Захистив у 1939 році кандидатську дисертацію «Щелочно-кислотное равновесие у больных малярией и влияние его на действие ряда синтетических противомалярийных препаратов».

У 1940 році Р.І. Шарлай був призваний до лав Червоної Армії, був викладачем на курсах удосконалення медичного складу армії у Харкові, головою військово-



лікарської комісії Харківського і Сталінградського військових округів, у 1942–1945 роках очолював терапевтичну службу 28-ї армії.

Діяльності Р.І. Шарлая на посаді армійського терапевта присвятив окремий нарис В.В. Кованов у своїй книзі «Солдати бессмертия». У діючій армії Роман Іванович Шарлай був не тільки консультантом-терапевтом, але й організатором терапевтичної допомоги пораненим у хірургічних шпиталях. Його авторитет в армії був безперечним. До його думки прислухались, не було жодного випадку, щоб хто-небудь проігнорував його поради і рекомендації.

«Високий, стрункий, підтягнутий, Р.І. Шарлай відрізнявся рідкісно м'яким, покладливим характером. У нього завжди була безліч справ, незалежно від того, вела армія активні бойові дії чи ні. У затишші до нього часто зверталися за порадами та допомогою офіцери штабу, літні солдати з тилкових установ. І він нікому ні в чому не відмовляв. Його польова сумка завжди була набитою сповна порошками, склянками з ліками, гірчичниками, тут же вміщувався апарат для вимірювання кров'яного тиску тощо. Шарлай навіть ухитрявся возити з собою банки і ставив їх не гірше бувалої медсестри... Коли починалися активні бойові дії і роботи у медсанбаті чи шпиталі було багато, Шарлай кілька діб не виходив зі шпитального відділення, допомагаючи молодим лікарям виходжувати важкопоранених, розпізнавати ускладнення, проводити необхідне лікування. Його поради та вказівки лікарі високо цінували і завжди були ради появі у палатах уважного чуйного лікаря».

Під час Другої світової війни Р.І. Шарлай був нагороджений двома орденами Вітчизняної війни I ступеня (1943, 1945), орденом Вітчизняної війни II ступеня (1945), орденом Червоної зірки (1944) і трьома медалями. До жовтня 1945 року він продовжував служити в армії.

У грудні 1945 року Р.І. Шарлай був призначений директором Харківського медичного інституту.

Ось як це відбувалося, за спогадами В.В. Кованова. Інститут потребував серйозної допомоги. Необхідно було відбудувати головний корпус, клініки, гуртожитки, зібрати викладачів, які у воєнні роки роз'їхалися по країні. Харківській обком партії звернувся з проханням до ЦК ВКП(б) допомогти у доборі директора інституту. В.В. Кованов, що у цей час працював у Центральному Комітеті партії, одержав від керівництва вказівку виїхати до Харкова. Разом із робітниками відділу науки та вищих навчальних закладів обкому партії він продивився десятки особистих справ, багатьох викликали до обкому для персонального знайомства. Зупинилися на кандидатурі добре відомого в місті терапевта Р.І. Шарлая. Після деяких коливань Роман Іванович погодився і взявся до роботи так, як це було йому властиво, — з вогником, з ентузіазмом. У відбудованні інституту, налагодженні його ефективної роботи директору активно допомагали викладачі інституту і студенти-фронтвики.

Крім академічних питань, керівникові інституту доводилося приділяти увагу створенню підсобного господарства, заготівлі палива, забезпеченню студентів про-



дуктами харчування й одягом, відбудовуванню будинку для співробітників і студентських гуртожитків. Р.І. Шарлай на посаді директора Харківського медичного інституту проявив високу вимогливість, діловитість, почуття відповідальності за до-ручену справу, що дозволило йому створити творчу обстановку в колективі. За ці роки він виріс у значного керівника вищого навчального закладу.

На посаді директора ХМІ Р.І. Шарлай працював до серпня 1949 року, коли був звільнений через стан здоров'я (у цьому році він переніс інфаркт міокарду).

Одночасно Р.І. Шарлай був доцентом, а з 1948 року — в.о. завідувача кафедри пропедевтики внутрішніх хвороб. У 1948 році він захистив докторську дисертацію «Нейрогуморальні фактори патогенеза язвенной болезни» у Вченій Раді Київського медичного інституту. У лютому 1949 року Вища атестаційна комісія присудила йому вчену ступінь доктора медичних наук, а у червні того ж року присвоїла звання професора по кафедрі «Внутрішні хвороби».

У 1950 році він був затверджений на посаді завідувача кафедри пропедевтики внутрішніх хвороб Харківського медичного інституту. У 1953 році переведений за-відуючим кафедрою госпітальної терапії, цю посаду обіймав до 1960 року.



Р.І. Шарлай (стоїть 1-й праворуч) – головний терапевт 28-ої Армії (1943)



30 січня 1960 року Роман Іванович Шарлай загинув при виконанні лікарського обов'язку: прямуючи на консультацію до хворого у м. Белгород, він потрапив в автомобільну катастрофу.

Як директор, а потім професор Харківського медичного інституту Р.І. Шарлай протягом багатьох років займався підготовкою кваліфікованих кадрів лікарів і наукових працівників. Під його керівництвом було підготовлено 14 кандидатів і 2 доктори медичних наук.

Його перу належить понад 60 наукових праць. Основні його роботи — це: монографії «Сравнительная оценка лечения малярии советскими препаратами», «Рак внутренних органов и борьба с ним», дисертація «Нейрогуморальные факторы патогенеза язвенной болезни». При підготовці дисертації Р.І. Шарлай провів фундаментальне дослідження виразкової хвороби, простежив динаміку нейрогуморальних змін у пацієнтів в різні фази хвороби, запропонував діагностичні та прогностичні критерії перебігу виразкової хвороби.

У монографії «Рак внутренних органов и борьба с ним» розглянуті питання етіології, перебігу, попередження і медикаментозного лікування онкологічної патології. Це була одна з перших монографій, в якій значну увагу приділено передраковим захворюванням, намічені шляхи раннього виявлення пухлин та їх профілактики, розглянуті питання організації протиракової боротьби. У роботі наведені дані про вивчення і клінічне застосування великої групи нових на той час протипухлинних препаратів.

У галузі кардіології Р.І. Шарлаєм найбільш глибоко вивчені питання патогенезу, діагностики, профілактики і терапії артеріальної гіпертонії та гіпотонії, введено поняття гіпертонічної хвороби. Під його керівництвом проводилось дослідження нових кардіологічних препаратів. З урахуванням виявлених закономірностей у змінах водно-електролітного обміну і функцій нирок були запропоновані схеми дієтичного і медикаментозного лікування на різних стадіях серцевої недостатності.

Р.І. Шарлай керував актуальними на той час дослідженнями щодо застосування немедикаментозних методів лікування у гастроентерології та кардіології. В останні роки життя він працював над вивченням ролі вищої нервової діяльності у розвитку й лікуванні захворювань внутрішніх органів.

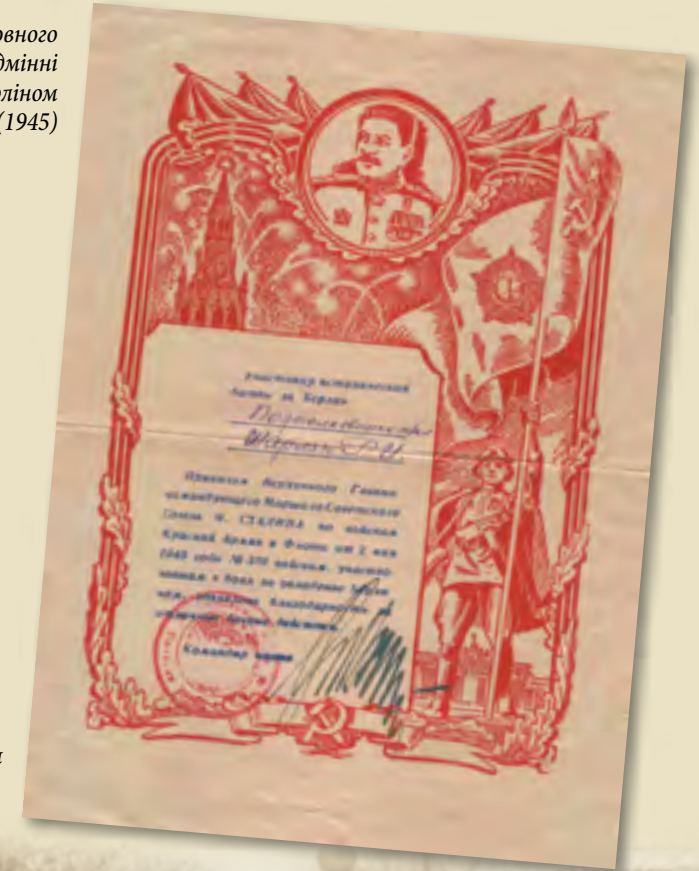
Професор Шарлай був активним учасником з'їздів і конференцій терапевтів. Він вів велику громадську діяльність як член Вченої ради Міністерства охорони здоров'я УРСР, заступник голови Харківського обласного і член правління Українського товариства терапевтів, член Всесоюзного координаційного комітету з раку, член редакційної колегії журналу «Врачебное дело» тощо. Протягом 15 років Р.І. Шарлай був головним терапевтом Харківської області.

Талановитий учений, організатор і педагог, Роман Іванович Шарлай зробив вагомий внесок у підготовку наукових і лікарських кадрів в Україні.

З.П. Петрова



Подяка Р.І. Шарлаю від Верховного головнокомандувача за відмінні бойові дії за оволодіння Берліном (1945)



Перед демонстрацією 1-го Травня (1947, стоїть поруч проф. В.О. Белоусов)





Кононенко І.Ф. —
директор Харківського медичного інституту (1949–1959)

Кононенко Ілларіон Пилипович (1900–1972)

Директор Харківського медичного інституту з 1949 по 1959 роки.

І.П. Кононенко народився 28 березня 1900 року в с. Стехівці на Полтавщині у багатодітній родині мірошника-вальцювальника.

Початкову освіту здобув у церковно-парафіяльній школі. З 1917 року працював машиністом в електропроводканалі у Полтаві. Продовжуючи працювати, І.П. Кононенко одержав середню освіту у вечірньому університеті. У 1930 році його як відмінника навчання зараховують у Харківський медичний інститут на психоневрологічний факультет, що став незабаром інститутом. Тут його обирають секретарем партійного бюро, через рік — головою загальноінститутського студентського профкому. У лютому 1935 року Ілларіон Пилипович закінчив Харківський психоневрологічний інститут.

У 1935–1936 роках він очолює міську охорону здоров'я Полтави, з 1936 по 1938 — обласну Вінниці, а з 1938 року до початку війни працює директором Вінницького медичного інституту, де одночасно викладає неврологію.

На початку війни І.П. Кононенко очолив евакошпиталь, а у 1942 році — Іванівський медичний інститут.

Коли почалося визволення Лівобережної України від фашистських загарбників, І.П. Кононенка було призначено Наркомом охорони здоров'я УРСР.

Три важких для країни роки, з 1944 по 1947, він повністю віддавався цій діяльності, керуючи відбудовою медичних установ, піклуючись про збереження здоров'я



народу, підірваного війною, розрухою, голодом, життєвими негараздами. Він налагоджує зв'язки з організаторами охорони здоров'я — досвідченими харківськими професорами О.І. Мещаніновим, М.М. Соловйовим, М.М. Левіним, В.О. Белоусовим, О.М. Марзеєвим, І.І. Грищенком та іншими. Саме вони надавали допомогу І.Ф. Кононенку у формуванні Наркомату охорони здоров'я УРСР, Харківського обласного відділу, допомагали створювати і відкривати районні лікувальні установи області. У Харкові І.П. Кононенко організував інститут для лікування і протезування поранених, який очолив О.П. Котов.

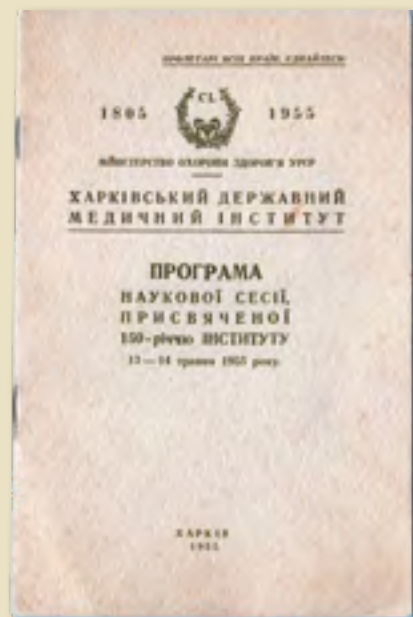
Після визволення областей України від фашистів відновлюється мережа вищих навчальних закладів, у тому числі медичних, а також інститутів удосконалення лікарів. У Львові організовується інститут переливання крові.

У 1946 році І.П. Кононенко захищає кандидатську дисертацію, а в 1947 році його було призначено директором нервової клініки Львівського медичного інституту.

У 1949 році він очолив Харківський медичний інститут, одночасно був доцентом кафедри нервових хвороб. Велику увагу в цей період він приділяв підготовці наукових педагогічних кадрів. За 10 років його керівництва у Харківському медичному інституті було захищено 167 дисертаційних робіт, в тому числі 17 докторських. Він відновив проведення урочистих щорічних інститутських актів. За його ініціативою у 1953 році була відкрита клініка дитячої неврології у Харківській обласній клінічній лікарні.



Будівництво морфокорпусу ХМІ завершено (1957)



Святкування 150-річчя Харківського медичного інституту (1955)

І.П. Кононенко з родиною (1943)



У 1955 році Харківська вища медична школа святкувала своє 150-річчя. На трьох факультетах інституту було в той час 53 кафедри, де працювали 40 професорів і докторів наук, 53 доценти, 146 кандидатів наук. В інституті навчалось 3 120 студентів.

Під час перебування І.П. Кононенка на посаді директора у 1956 році організовано вечірнє відділення. З 1951 року в інституті почали навчатися іноземні студенти. Зміцнювалася і зростала матеріально-технічна база. Зокрема, відбудовано корпус студентського гуртожитку по вул. Пушкінській, 106, добудовано морфологічний корпус інституту площею 14 000 кв. м. по проспекту Леніна, 4 (нині — проспект Науки), де розмістилися теоретичні кафедри.

За ініціативи І.П. Кононенка у 1953 р. у Харківській обласній клінічній лікарні була відкрита клініка дитячої неврології, в інституті — однойменна кафедра. У лабораторії кафедри створювалися нові лікувальні препарати, активно використовувалися продукти бджільництва. За участі І.П. Кононенка з бджолоїної отрути було виготовлено препарат «Мелісін».

Багато сил віддавав І.П. Кононенко і громадським справам. Він обирався депутатом Верховної Ради України, Дзержинської районної Ради, був членом Харківського наукового медичного товариства. За доблесну працю його неодноразово відзначали державними нагородами.

Помер І.П. Кононенко 12 січня 1972 року у Харкові, похований на міському кладовищі № 2 (вул. Пушкінська).

Ж.М. Перцева

У президії студентської конференції. Зліва направо: професор Н.П. Татаренко, директор І.П. Кононенко, студент – майбутній професор І.С. Сміян (1956)





Задорожний Б.Я. —
ректор Харківського медичного інституту (1959–1975)

Задорожний Борис Якимович (1923–1993)

Ректор Харківського медичного інституту з 1959 по 1975 роки, завідувач кафедри дерматології та венерології ХМІ, доктор медичних наук, професор Борис Якимович Задорожний народився 11 червня 1923 році у м. Ахтирка Богодухівського округу Харківської губернії у родині службовців. Середню школу закінчив в Ахтирці у червні 1941 року і одразу був призваний до лав армії. Був курсантом Харківського авіаційного училища в Рогані, потім Канської авіашколи у Красноярському краї, після чого переведений до Новосибірського піхотного училища. Воював на Донському фронті, був помічником командира взводу стрілецького полку. У 1942 році одержав важке поранення, 6 місяців лікувався в евакошпиталі у Саратові. З травня по грудень 1943 року був інструктором у системі військового навчання у Ровенському райвійськкоматі Саратовської області, потім по жовтень 1945 року служив у запасному стрілецькому полку комсоргом батальйону в Саратовській області.

У листопаді 1945 року Борис Якимович вступив до Харківського медичного інституту, закінчив його у 1951 році і був зарахований клінічним ординатором на кафедру шкірно-венеричних хвороб. У 1952–1956 роках працював асистентом цієї кафедри. Захистив у 1955 році кандидатську дисертацію «Экспериментальные и клинические наблюдения при лечении пиодермий саназином», став доцентом, одночасно виконуючи обов'язки заступника директора ХМІ з наукової роботи.

З лютого 1957 по серпень 1959 років Б.Я. Задорожний працював директором Українського науково-дослідного інституту дерматології та венерології у Харкові.



У серпні 1959 року Б.Я. Задорожний був призначений директором Харківського медичного інституту, працював на цій посаді до листопада 1975 року. З 1966 року одночасно завідував кафедрою шкірних венеричних хвороб ХМІ, якою керував до кінця життя, до 1993 року. Захистив у грудні 1966 року докторську дисертацію «Материалы к изучению β -лучевых поражений кожи», в 1967 році одержав вчену ступінь доктора медичних наук і професора по кафедрі «Шкірні і венеричні хвороби».

Борис Якимович Задорожний — автор понад 150 наукових праць з актуальних проблем дерматовенерології, у тому числі 7 монографій: «Лучевые поражения кожи» (1966, у співавторстві), «Псориаз» (1973), «Защитные средства для кожи» (1975, у співавт.), «Уретриты» (1978, у співавт.), «Псориаз» (1983), «Криотерапия в дерматологии» (1985), «Контактные инфекции, передающиеся половым путем» (1988, у співавт.), а також таких видань, як «Справочник по дерматовенерологии» (1996, у співавт.), посібник «Работа медсестры и уход за больными кожными и венерическими болезнями» (1988, у співавт.), науково-популярна брошура «Що треба знати про гонорею» (1981, 1984). Йому також належать 5 авторських свідоцтв на винаходи.

Завдяки актуальності і науковій цінності результатів досліджень, які проводились Б.Я. Задорожним, його доповіді включалися до програм всесоюзних і українських з'їздів дерматовенерологів, а також міжнародних конгресів: Польща (1969, 1979), Італія (1971), Данія (1972), Німеччина (1972, 1975, 1984), Чехословаччина (1983).

Своїм багатим науковим досвідом Борис Якимович щедро ділився з учнями. Під його керівництвом було підготовлено 6 докторів і 23 кандидати наук.

Крім плідної керівної, педагогічної, наукової і лікарської діяльності, Б.Я. Задорожний брав активну участь у громадському житті інституту, міста, країни. Протягом ряду років він був заступником голови Всесоюзного і Українського товариств дерматовенерологів, редактором відділу дерматології «Большой медицинской

Засідання вченої ради ХМІ (1967)





енциклопедии», членом редакційних рад журналів «Вестник дерматологии и венерологии» і «Врачебное дело». Був членом Харківського обкому профспілки медичних працівників, а також членом президії Харківського обласного товариства «Знання».

Харківський медичний інститут за період керівництва професора Б.Я. Задорожного перетворився на один з провідних медичних вищих навчальних закладів Радянського Союзу. У 1965 році він був переведений у підпорядкування Міністерства охорони здоров'я СРСР. У 1967 році Харківський медичний інститут у числі 4 медичних вузів країни почав проводити післядипломне навчання випускників лікувального і педіатричного факультетів в інтернатурі. Узагальнення та аналіз позитивного досвіду навчання лікарів в інтернатурі дозволили ввести з 1971 року цю систему підготовки випускників в усіх медичних вузах СРСР.

У 1968 році Харківському медичному інституту була доручена апробація нової форми навчання — переддипломної спеціалізації (субординатури) на лікувально-му факультеті з терапії, хірургії, акушерства з гінекологією та на педіатричному факультеті з педіатрії з дитячими інфекційними хворобами і дитячої хірургії. Завдяки спеціалізації в субординатурі підвищилась теоретична підготовка студентів, вони одержали змогу оволодіти сучасними методами діагностики і лікування хворих. Накопичений інститутом досвід дозволив Міністерству охорони здоров'я СРСР провести у 1971 році на базі Харківського медичного інституту 1-шу Всесоюзну навчально-методичну конференцію, присвячену первинній спеціалізації в субординатурі. Робота колективу інституту з навчання субординаторів одержала високу оцінку.

У червні 1973 року на базі Харківського медичного інституту Міністерство охорони здоров'я СРСР провело нараду ректорів і деканів вузів та директорів медичних училищ з питання підготовки медичних кадрів у СРСР з числа громадян зарубіжних країн. Вибір місця наради не був випадковим. Харківський медичний інститут, що почав підготовку зарубіжних фахівців з 1951 року, накопичив великий і цінний досвід у цій галузі. За чітку організацію і зразкове проведення наради наказом МОЗ СРСР була оголошена подяка ректорові інституту Б.Я. Задорожному, проректорові з навчальної роботи А.Я. Циганенку, проректорові з наукової роботи В.І. Грищенку та іншим.

У наказі Міністерства охорони здоров'я СРСР від 8 червня 1973 року у зв'язку з 50-річчям з дня народження і більш ніж 20-річчям науково-педагогічної і громадської діяльності, підписаному міністром академіком Б.В. Петровським, Борису Якимовичу Задорожному була оголошена подяка і дана висока оцінка його різнобічної діяльності: «Как ректор института, профессор Задорожный Б.А. проявил себя принципиальным и серьезным руководителем коллектива преподавателей и студентов. Будучи ректором Харьковского медицинского института, добился укомплектования кафедр института квалифицированными научными работниками. Организаторскую работу по подготовке научных и врачебных кадров профессор Задорожный Б.А. постоянно сочетает с большой педагогической и научной деятельностью».

За заслуги перед Батьківщиною Б.Я. Задорожний був нагороджений орденами: «Знак Пошани» (1961), Трудового Червоного Прапора (1966), Жовтневої революції



(1971), Вітчизняної війни I ступеня (1985), 9 медалями, знаком «Отличнику здравоохранения» (1955), Почесною грамотою Верховної Ради УРСР (1984).

У 1969 році Б.Я. Задорожний був обраний почесним доктором Познанської медичної академії (Польща).

За свідченнями учнів і співробітників по кафедрі професора А.М. Дащука і доцента В.А. Чипиженка, «Борис Якимович був у житті надзвичайно яскравою, неординарною особистістю. Величезний досвід клініциста, талант вченого-новатора, майстерність педагога і лектора органічно поєднувались в ньому з видатними організаторськими здібностями та невичерпною енергією. Бориса Якимовича завжди визначала високорозвинена вимогливість до себе і до всіх, хто його оточував, відповідальність за прийняті рішення. Він практично завжди досягав того, що задумав.

Поряд з цим Борису Якимовичу була притаманна висока духовна організація, справжня інтелігентність. Художня література і історія, живопис і театр, краєзнавство



і полювання — такий неповний перелік його позаслужбових інтересів. При цьому Борис Якимович був дотепним цікавим розповідачем, душею будь-якої компанії. Через усе його життя червоною ниткою проходила любов до рідної землі, до України».

18 жовтня 1993 року Борис Якимович Задорожний раптово помер. Він залишив по собі наукову школу і вдячну пам'ять у всіх, хто його знав.

*Б.Я. Задорожний – Почесний доктор
Познанської медичної академії
(Польща)*

З.П. Петрова

Б.Я. Задорожний на заняттях викладачів з філософії (1960)





Черненко В.Д. —
ректор Харківського медичного інституту (1975–1986)

Черненко Володимир Дмитрович (1925–2010)

Ректор Харківського медичного інституту з 1975 по 1986 роки.

В.Д. Черненко народився 3 жовтня 1925 року в с. Яблунівка Прилуцького району Чернігівської області в родині селянина-бідняка.

До початку Другої світової війни він закінчив 8 класів Яблунівської школи і в 1943 році, після визволення рідних міст від фашистської навали, пішов у Червону Армію. Спочатку служив автоматником танкового десанту, був поранений, у шпиталі закінчив курс санінструкторів.

Військова служба В.Д. Черненка продовжується у стрілковій роті. Діяти доводилося у дуже важких умовах переднього краю. Після війни статистики підраховали, що тривалість перебування санінструкторів на передовій в строю діючої армії не перебільшувала 6–7 діб. Далі — поранення або загибель...

Про смерть він тоді не думав. Основною турботою санінструктора було рятування життя поранених солдатів. З боями визволяли бійці міста: Зеньків, Фастов, Білу Церкву, Київ. За те, що він виніс з поля бою багато поранених, за героїзм, що був при цьому виявлений, Володимира Дмитровича Черненка було нагороджено медаллю «За відвагу». Ця нагорода цінувалась бійцями більше, ніж орден, тому що нею нагороджувалися лише рядові й тільки за виключну мужність, виявлену під час бойових дій.

На початку 1944 року в одному з боїв під Білою Церквою В.Д. Черненка було тяжко поранено. Декілька місяців він провів у різних шпиталях. У червні цього ж року він був демобілізований інвалідом II групи.



Йому було лише 19 років, життя треба було починати знову. В.Д. Черненко повернувся до рідного села, допомагав відбудовувати колгоспне господарство, закінчив навчання у вечірній школі і в 1947 році поступив у Харківський медичний інститут, який закінчив у 1953 році.

В цей час в інституті навчалося багато людей в сірих шинелях — учорашніх солдатів. Вони були прямими і чесними у відношеннях, цілеспрямованими, прагнули набути якомога більше знань. В.Д. Черненко був улюбленцем студентського колективу. В інституті його називали «наш Василь Теркин» і не тільки тому, що він знав напам'ять чудову поему О. Твардовського, але й за веселий, дружній характер, за бажання завжди допомогти друзям.



*Лекцію з епідеміології читає
В.Д. Черненко (1988)*

*Ректор професор В.Д. Черненко приймає
заступника генерального директора ВООЗ,
випускника ХМІ І.Д. Ладного (1978)*





Після закінчення інституту він поступає до аспірантури на кафедрі епідеміології, яку очолював академік М.М. Соловйов, один з засновників вчення про епідемічний процес. В.Д. Черненко з вдячністю відносить до свого вчителя, який допоміг йому обрати вірний шлях у науці. Саме після бесід з ним і народилася у Володимира Дмитровича наукова ідея, якій потім він присвятив багато років досліджень — розробка наукових заходів по боротьбі з дифтерією — грізним інфекційним захворюванням, яке забирало багато дитячих життів. Особливості епідемічного процесу поширення цієї хвороби стали темою його кандидатської дисертації. У 1958 році ставши кандидатом медичних наук, він ані на день не припинив наукових досліджень, підсумком яких стала докторська дисертація, яку В.Д. Черненко захистив у 1965 році.

У 1969 році В.Д. Черненко стає завідувачем кафедрою епідеміології. Він стояв у витоків нового напрямку в епідеміології та імунології, ним проведена велика робота по вивченню характеру і часу впливу різних факторів зовнішнього середовища на рівень напруженості активного імунітету.

Понад 20 років (до 1991 року) Володимир Дмитрович очолював кафедру, більше 10-ти — працював заступником, а пізніше — деканом санітарно-гігієнічного факультету. У 1975 році його було призначено ректором Харківського медичного інституту, на цій посаді він працював до 1986 року. За цей період зміцнилась матеріальна база інституту. Побудовано корпус з бібліотекою, актовим та спортивним залами, добудовано корпус на вул. Трінклера, 12, де розмістилася військова кафедра, зведено студентський гуртожиток.

У 1978 році в інституті відкрився стоматологічний факультет, а в 1982 — підготовче відділення.

У цей час В.Д. Черненко вів велику громадську та організаторську роботу, представляв вітчизняну епідеміологічну науку за кордоном, був експертом Світової організації охорони здоров'я з проблем боротьби з інфекційними хворобами. Неодноразово обирався депутатом районної та міської Рад народних депутатів, брав активну участь у вирішенні міських питань. З 1982 року був виконавчим редактором наукового збірника «Мікробіологія, епідеміологія та клініка інфекційних хвороб».

Багаторічний досвід наукової та педагогічної праці В.Д. Черненка узагальнений у 135 публікаціях в наукових періодичних виданнях, програмах з курсу епідеміології та навчально-методичних посібниках для студентів, лікарів-інтернів, викладачів.

Де б не працював Володимир Дмитрович, його поважали викладачі, співробітники, студенти, тому що він завжди ставився до своєї праці з великою відповідальністю.

Невпинна хода часу додавала роки, але не позбавляла Володимира Дмитровича оптимізму, тієї творчої наснаги, з якими він продовжував свою трудову діяльність. У кінці життєвого шляху його було обрано почесним професором і ректором ХДМУ.

Помер В.Д. Черненко 12 лютого 2010 року, похований на міському цвинтарі № 2 (вул. Пушкінська).

Ж.М. Перцева



*Циганенко А.Я. —
ректор Харківського медичного інституту (1986–1994), Харківського
державного медичного університету (1994–2005)*

Циганенко Анатолій Якович (1929–2012)

Ректор Харківського державного медичного університету з 1986 року по 2005 рік, Заслужений працівник вищої школи УРСР, дійсний член Академії наук вищої школи України, почесний академік Української медичної стоматологічної академії, почесний член Варшавської академії медицини, академік Всесвітньої академії медичних наук імені Альберта Швейцера, доктор медичних наук, професор Анатолій Якович Циганенко народився 25 червня 1929 року в селі Кочубеївка Чутівського району Полтавської області.

Після закінчення Миргородської середньої школи № 3 в 1948 році А.Я. Циганенко вступив на перший курс санітарно-гігієнічного факультету Харківського медичного інституту й закінчив його з відзнакою в 1954 році. У подальшому становлення Анатолія Яковича як людини, педагога, організатора тісно пов'язано з рідною Alma mater. З 1954 по 1956 рік він навчався в аспірантурі на кафедрі мікробіології. З 1956 р. став асистентом, з 1959 р. — доцентом, з 1971 р. по 2012 р. був завідувачем кафедрою мікробіології, вірусології та імунології Харківського державного медичного університету.

На формування наукового світогляду й педагогічної майстерності А.Я. Циганенка значний вплив мав його вчитель, член-кореспондент АМН СРСР, доктор медичних наук, професор Василь Степанович Деркач, під керівництвом якого А.Я. Циганенко підготував і успішно захистив кандидатську дисертацію.

Великий організаторський талант, вміння прораховувати результати прийнятих рішень на кілька ходів уперед, прогресивні ідеї щодо подальшого розвитку



навчального процесу дозволили Анатолію Яковичу багато років очолювати найбільш значимі ділянки управління вищою школою. З 1964 по 1986 рік він був проректором з навчальної роботи Харківського медичного інституту. З 1986 року по 2005 рік А.Я. Циганенко був ректором Харківського державного медичного університету. Свій великий досвід А.Я. Циганенко віддавав справі удосконалення навчального процесу, підготовці медичних кадрів. За весь період існування Харківської вищої медичної школи було підготовлено понад 53 500 вітчизняних і 2 817 зарубіжних лікарів, у тому числі за роки незалежності України — 8 433 і 1 278 фахівців відповідно. За період 1964–2003 рр., коли навчальний процес ХМІ (потім ХДМУ) направляв А.Я. Циганенко, було підготовлено 24 316 вітчизняних і 2 478 зарубіжних спеціалістів, що становить 45 і 88 % відповідно від загальної кількості лікарів, які були випущені за весь час існування вищого навчального закладу.

Заслуги А.Я. Циганенка у підготовці висококваліфікованих фахівців були відзначені в 1979 році почесним званням «Заслужений працівник вищої школи УРСР», його нагороджено орденом «Знак пошани», він відмічений знаком «Відмінник освіти України» в 1992 р., орденом «За розвиток науки і освіти» (2002 р.).

При активній підтримці ректорату на чолі з А.Я. Циганенком у ХДМУ були зроблені нововведення щодо покращення навчального процесу. На базі клінічних кафедр університету та профільних науково-дослідних інститутів створені й успішно працюють навчально-наукові виробничі об'єднання: ННВО «Терапія» на базі кафедри госпітальної терапії та клінічної фармакології і НДІ терапії АМН України;

Урочисті збори колективу ХМІ 1 вересня 1955 р. (на першому плані – майбутні професори А.Я. Циганенко (2-й праворуч), А.А. Дубинський (4-й праворуч))



ННВО «Хірургія» на базі кафедри госпітальної хірургії та НДІ загальної та невідкладної хірургії; ННВО «Акушерство та гінекологія» на базі кафедри акушерства і гінекології № 1 та НДІ проблем кріобіології та кріомедицини НАН України; ННВО «Медрадіологія» на базі кафедри променевої діагностики й променевої терапії та Харківського НДІ медичної радіології ім. С.П. Григор'єва. Організовано також ННВО «Урологія» на базі кафедри урології та андрології та Харківського обласного центру урології та нефрології ім. В.І. Шаповала і ННВО «Медична генетика» на базі кафедри медичної генетики та Міжобласного медико-генетичного центру.

Створення ННПО значно розширило можливості основних видів діяльності університету, підвищило результативність наукової роботи завдяки можливості використовувати в навчанні студентів та проведенні наукових досліджень матеріальну базу та кваліфіковані кадри провідних науково-дослідних установ.

З діяльністю ректора ХДМУ А.Я. Циганенка пов'язано застосування прогресивних технологій навчання, впровадження комп'ютерної техніки в навчальний процес і науково-дослідну роботу, модернізація аудиторного фонду, оснащення його сучасною відео- та аудіоапаратурою, а також значне розширення матеріальної бази за рахунок капітального будівництва. В період його керівництва збудовано два гуртожитки для студентів, у 1994 році введено в експлуатацію учбово-лабораторний корпус, який дозволив значно збільшити учбові площі, значно просунулося будівництво унікальної для України стоматологічної поліклініки — клінічної бази стоматологічного факультету.

У 1994 році в ХДМУ створено II медичний факультет, у 2001 році — III медичний, який готує лікарів за спеціальністю «Педіатрія», та IV медичний — «Медико-профілактична справа».

Керівництво Харківського державного медичного університету на чолі з ректором А.Я. Циганенком, враховуючи потреби сучасної охорони здоров'я, організувало в 2001 р. самостійну кафедру сімейної медицини, кафедру медицини невідкладних станів та анестезіології, вперше серед медичних ВНЗ України створило кафедру медичної генетики в 1999 р.

А.Я. Циганенко зробив вагомий внесок у розвиток медичної науки й підготовку кадрів вищої кваліфікації. За роки його керівництва в Харківському державному медичному університеті було відкрито 4 спеціалізовані ради із захисту докторських і кандидатських дисертацій з 9 спеціальностей; значно зміцнилася матеріальна база наукових досліджень. Були відкриті нові форми навчання: магістратура й докторантура. Посилилися міжнародні зв'язки та міжнародний авторитет університету. У 1998 році ХДМУ було прийнято членом Міжнародної асоціації університетів світу.

Немало зусиль доклав А.Я. Циганенко до проведення реорганізації Харківського медичного інституту. Постановою Кабінету Міністрів України від 22 квітня 1994 року Харківський медичний інститут було реорганізовано в Харківський державний медичний університет. За результатами акредитації Міністерства освіти України Харківська вища медична школа отримала вищий — IV рівень акредитації.



Різнобічна плідна діяльність ХДМУ на чолі з ректором А.Я. Циганенком одержала заслужену високу оцінку. У 2000 р. колектив університету нагороджено «Ордемом Пошани» Міжнародної кадрової академії за заслуги в розвитку системи вищої освіти незалежної України. ХДМУ став лауреатом рейтингу вищих закладів освіти «Україна — 2000», увійшов до складу 10 кращих медичних і фармацевтичних закладів освіти України. У 2001 р. ХДМУ нагороджено Срібним дипломом VII Міжнародного відкритого рейтингу «Золота фортуна» в номінації «Якість III тисячоліття». За результатами рейтингу 2001 р. «Софія Київська» в номінації «Вищий медичний заклад» ХДМУ визнаний кращим і нагороджений Почесною грамотою. У 2003 р. Харківський державний медичний університет став лауреатом рейтингу «Кращі підприємства України» в номінації «Вища освіта».

Широко відомі також заслуги Анатолія Яковича Циганенка в розвитку мікробіологічної науки. Галузь його наукових інтересів — дослідження субклітинних та молекулярних механізмів дії антибіотиків, вивчення механізмів вироблення мікроорганізмами антибіотикорезистентності, розроблення раціональних схем антибактеріальної терапії, питання імуномодуючої та хімотерапії експериментальних пухлин.

А.Я. Циганенко був провідним спеціалістом у галузі створення лікарських препаратів на основі штучних ліпідних везикул-ліпосом. Під його керівництвом вперше отримано ліпосомальні форми антибіотиків рифампіцину, гентаміцину, тетрацикліну, віброміцину, а також анатоксину синьогнійної палички. Розроблено оригінальні методи їх кріоконсервації й тривалого зберігання. Вперше доведена висока терапевтична ефективність ліпосомальних антибіотиків як в експерименті, так і в клінічних умовах, встановлені виражені радіопротективні та радіотерапевтичні властивості інтактних ліпосом і виражена захисна дія ліпосомальної форми синьогнійного анатоксину.

Наукові дослідження очолюваної А.Я. Циганенком кафедри мікробіології, вірусології та імунології проводилися за актуальною тематикою «Антибіотики та інші біологічно активні речовини природного походження». Під керівництвом А.Я. Циганенка співробітники кафедри та науково-дослідної лабораторії виконали ряд наукових робіт з вивчення комбінованої дії антибіотиків і біостимуляторів при гнійних інфекціях. Були експериментально обґрунтовані нові комбінації сучасних антибіотиків і біостимуляторів. Результати цих досліджень знайшли застосування в хірургічних відділеннях лікарень України.

Під керівництвом А.Я. Циганенка науковці кафедр мікробіології та дитячої хірургії проводили комплексні дослідження мікробіологічного обґрунтування ліпину (ліпосом) і антибіотиків з впровадженням їх у практику для лікування гнійно-деструктивних пневмоній у дітей та експериментальне й клінічне обґрунтування застосування внутрішньоорганного діадинамофорезу антибіотиків для лікування гідронефрозів та інших патологій у дітей. Науковцями двох кафедр проведено експериментальне вивчення й впровадження у практику лікувальних установ застосування озону й плазмоекстракцій при лікуванні гнійно-септичних ускладнень у дітей.



Великий внесок зробив А.Я. Циганенко у справу створення вітчизняних антибактеріальних препаратів. Під його керівництвом проведено мікробіологічне обґрунтування таких препаратів, як норфлуксацин, гіпозоль-АН, офлоксацин нітацид, амоксил, піпемідин, мазь та аерозоль мірамістину, мазі «Офлокаїн» та «Офлотримол», кетоконазол, еконазол та інші. На ці препарати було одержано позитивні висновки фармакологічного центру МОЗ України щодо їх медичного застосування, і їх виробляє вітчизняна фармацевтична промисловість. За цикл робіт «Розробка нових підходів та раціональних способів антибіотико- та імунотерапії експериментальних інфекцій, викликаних умовно-патогенними мікроорганізмами» А.Я. Циганенко був удостоєний у 1985 р. премії імені І.І. Мечникова.

Характерною рисою наукової діяльності А.Я. Циганенка було вміння розбиратися в тенденціях сучасного розвитку мікробіологічної науки, відчуття нового, прогресивного, вміння чутливо реагувати на появу актуальних проблем і рішуче братися за їх розв'язання. Він одним з перших в Україні почав дослідження щодо прояснення молекулярно-генетичних механізмів колективної поведінки бактерій, які лежать в основі утворення бактеріальних осередків, що відіграють важливу роль в інфекційній патології; створення лабораторних моделей для вивчення ролі бактеріальних



А.Я. Циганенко серед учасників Всесоюзних зборів з питань вищої школи (у 1-му ряду 3-й праворуч, 1965)



біоплівки в інфекційній патології і у формуванні стійких джерел внутрішньолікарняних інфекцій.

Будучи учнем члена-кореспондента АМН СРСР професора В.С. Деркача, Анатолій Якович створив власну школу мікробіологів. Під його керівництвом виконано 3 докторські та 25 кандидатських дисертацій. Науковий доробок Анатолія Яковича Циганенка складають 525 наукових робіт, 34 монографії, 34 патента, 32 методичні рекомендації. Результати його наукових розробок одержали позитивну оцінку на понад 100 міжнародних і вітчизняних конгресах, з'їздах, конференціях і симпозиумах.

А.Я. Циганенко є автором 23 підручників та навчальних посібників. За його редакцією вийшли підручник і навчальний посібник до практичних занять для студентів медичних і фармацевтичних ВНЗ «Мікробіологія, вірусологія та імунологія»; навчальні посібники «Загальна мікробіологія» та «Мікробіологія інфекційних захворювань» українською та російською мовами; «Сучасні методи лабораторної діагностики інфекційних хвороб»; «Клінічна фармакологія» (навчальний посібник у 2-х томах), одним з авторів і редакторів якого був А.Я. Циганенко.

Дослідження й наукові праці професора А.Я. Циганенка мають велике науково-практичне значення, відзначаються глибиною проникнення в закономірності процесів, що вивчаються, здобули широке впровадження в практичну медицину України й країн ближнього й дальнього зарубіжжя.

А.Я. Циганенко здійснював велику громадську роботу: він був членом Національного комітету боротьби із захворюванням на СНІД при Президентові України, членом Президії Харківського медичного товариства, членом Президії Харківського обласного медичного товариства мікробіологів та епідеміологів, товариства імунологів, членом редакційної ради «Мікробіологічного журналу», головним редактором журналів «Експериментальна і клінічна медицина», «Медицина сьогодні і завтра», радником комісії з радіаційного захисту населення Верховної Ради України.

А.Я. Циганенко був нагороджений Почесною відзнакою Президента України — орденом «За заслуги» усіх трьох ступенів, орденом «За трудові досягнення» IV ступеня, золотою медаллю «Незалежність України» (Міжнародний академічний рейтинг популярності «Золота фортуна», 2003) і 6 медалями. Дипломом лауреата нагороди Ярослава Мудрого він нагороджений за значний здобуток у галузі науки й техніки у 2003 році. Науково-експертна рада Східноукраїнського біографічного інституту визнала А.Я. Циганенка «Харків'янином ХХ століття». Він тричі ставав лауреатом Регіонального рейтингу «Харків'янин року» в номінації «Діяч науки, культури, мистецтва». (2002, 2003, 2004 рр.). А. Я. Циганенко був удостоєний Почесної відзнаки Української академії наук «За творчі здобутки» I ступеня (2004 р.), Почесної грамоти Верховної Ради України за особливі заслуги перед українським народом (2004 р.), Почесної грамоти Кабінету Міністрів України (2004 р.), Почесної грамоти МОЗ України (2004 р.). Ректор ХДМУ А.Я. Циганенко був нагороджений також Великою золотою командорською медаллю імені Альберта Швейцера.



Коллектив університету справедливо високо цінував організаторський хист А.Я. Циганенка, його вміння бачити тенденції й перспективи сучасного розвитку. Коли Анатолій Якович залишив офіційний пост ректора, його обрали Почесним ректором и почесним професором рідного університету. Завдяки своїй прекрасній пам'яті, він добре знав своїх співробітників, їх сильні та слабкі сторони. А вони поважали його за людяність, уміння вислухати й зрозуміти. Люди зверталися до нього з різними питаннями, твердо знаючи, якщо є можливість, він допоможе.

Звертаючись до студентів — першокурсників на початку навчання у найстарішій вищій медичній школі України — Харківському національному медичному університеті — ректор А.Я. Циганенко давав напутню пораду: «Навчитися лікувати — ще не все. Головне — навчитися любити людину». Цей власний девіз Анатолій Якович послідовно проводив у житті.

Помер А.Я. Циганенко 29 листопада 2012 р., похований на міському кладовищі № 2 Харкова (вул. Пушкінська).

Н.В. Павленко, В.М. Васильченко, З.П. Петрова, Ж.М. Перцева



Лекцію читає А.Я. Циганенко (2002)



Лісовий В.М. —
ректор Харківського державного медичного університету (2005–2007),
Харківського національного медичного університету (2007–2019)

Лісовий Володимир Миколайович (1956 р. н.)

Володимир Миколайович Лісовий народився в 1956 р. в м. Харкові в родині службовців Лісового Миколи Івановича та Красицької Анни Яківни, але серед представників його родини багато лікарів та військових (від козацьких отаманів, «лісовиків», «білих», «червоних» та радянських офіцерів до царських генералів і Героя Радянського Союзу), священники, землероби, ремісники, інженери і навіть голова Дворянського зібрання. Навички ремісництва, що малися в родині Лісових, мабуть, є спадковими та передалися Володимирі Миколайовичу, який також присвятив усе своє життя віртуозному ремеслу — хірургії.

Навчався Володимир Лісовий у різних середніх навчальних закладах м. Харкова, у т.ч. у фізико-математичній школі, паралельно 7 років студював на скрипці. При цьому для активного юнака й вулиця не була чимось невідомим. У 1973 р. став студентом лікувального факультету Харківського медичного інституту. У 1979 р. закінчив інститут з відзнакою та за рекомендацією Вченої ради був зарахований до клінічної ординатури по кафедрі урології. Одночасно з 1979 по 1980 рр. очолював студентську організацію ХМІ, що стало для нього, майбутнього вченого, педагога, організатора науки, справжньою життєвою школою.

Інтерес Володимира Миколайовича до наукової роботи проявився ще на першому курсі інституту. Його дослідження з біофізичних аспектів ультразвукової кардіографії було відзначено третьою премією на клінічній секції під головуванням академіка Л.Т.Малої, а на п'ятому курсі він опублікував свою першу друковану роботу



«Закрытые травмы почек». Слід зазначити, що і в подальшому підтримка Любові Трохимівні Малої — всесвітньо відомого кардіолога — не раз допомагала професійному становленню молодого талановитого медика, незважаючи на те, що його лікарською спеціальністю стала не кардіологія, а урологія.

З 1980 по 1982 рр. Володимир Миколайович проходив службу в Радянській Армії як молодший лікар артилерійської бригади, яка перебувала в Демократичній Республіці Афганістан, успішно займався лікуванням хворих на черевний тиф та інші інфекційні захворювання. Після цього його було призначено начальником медичної служби військово-будівельного загону. За кращу організацію роботи батальйонного медпункту він був відзначений почесною грамотою командувача округу. Сьогодні Володимир Миколайович — полковник медичної служби запасу.

У 1982 р. молодий лікар продовжив навчання в клінічній ординатурі на кафедрі урології Харківського медичного інституту, яку очолював його вчитель та наставник заслужений діяч науки, професор Володимир Іванович Шаповал. Спочатку Володимир Миколайович працював старшим лаборантом, а з 1984 по 1987 рр. був аспірантом кафедри. За цей час він проявив себе талановитим дослідником. У 1987 р. став лауреатом обласної молодіжної премії ім. О. Зубарева в галузі науки і техніки та отримав бронзову медаль ВДНГ СРСР «За досягнення у розвитку народного господарства» за цикл наукових робіт з променевої діагностики паренхіматозних органів. У цьому ж році його було зараховано на посаду асистента кафедри урології Харківського медичного інституту, на якій він працював до 1992 р.

На врученні дипломів випускникам університету (зліва направо) В. В. Писаренко, І. М. Шурма та В. М. Лісовий (2012)





У 1988 р. молодий вчений захистив кандидатську дисертацію за темою «Значення кількісного аналізу транспорту тест-веществ в оцінці функціонального стану нирок при хронічному пієлонефриті», у цьому ж році став Лауреатом ВДНГ СРСР за комплекс розробок в області урорадіології та був нагороджений срібною медаллю.

Наприкінці 1992 р. В.М. Лісовий був направлений до цільової докторантури при Науково-дослідному інституті урології та нефрології МОЗ і АН України (м. Київ). У 1995 р. йому присвоєно наукове звання старшого наукового співробітника. З 1995 по 1996 рр. Володимир Миколайович працював провідним науковим співробітником Харківського інституту медичної радіології АМН України. У 1996 р. під керівництвом академіка НАН та НАМН України О.Ф. Возіанова та члена-кореспондента НАМН України професора М.І. Пилипенка він завершив роботу над докторською дисертацією за темою «Оптимізація вибору та підвищення ефективності променевої діагностики захворювань нирок». У 1999 р. відбувся її офіційний захист. У 1997 р. В.М. Лісовому присвоєно звання професора.

Нарада ректорів (сидять зліва направо) Є.М. Нейко, Б.С. Зіменковський, В.П. Черних, В.Ф. Москаленко, Ю.В. Вороненко, Г.В. Дзяк; (стоять 1 ряд) О.М. Хвистюк, Ю.М. Колесник, В.М. Ждан, В.М. Мороз, В.М. Лісовий, О.С. Ніконенко, В.М. Казаков; (стоять 2 ряд) О.П. Яворовський, В.П. Пішак, В.М. Запорожан, О.П. Волосовець (2006)



З січня 1996 р. по теперішній час В.М. Лісовий — завідувач кафедри урології (сьогодні це кафедра урології, нефрології та андрології ім. А.Г. Подреза Харківського національного медичного університету), клінічною базою якої на той час був і залишається на сьогодні Нефроурологічний центр Харківської обласної клінічної лікарні (далі — ХОКЛ), заснований професором В.І. Шаповалом.

З перших місяців роботи на посаді завідувача кафедри займався розгалуженням та переоснащенням клінічної бази кафедри й підрозділів Нефроурологічного центру ХОКЛ. За згодою Міністерства охорони здоров'я України заснував проблемну наукову лабораторію з андрології та репродукції людини, під його керівництвом розроблена перша та на сьогодні єдина в Україні навчальна програма з курсу «Андрологія» для вищих медичних навчальних закладів.

На базі Нефроурологічного центру ХОКЛ у 2001 р. В.М. Лісовий організував самостійний заклад охорони здоров'я — Харківський обласний клінічний центр урології і нефрології (далі — Центр), став його директором та очолював його до 2019 р. У 2003 році за його ініціативи та підтримки колективу Постановою Кабінету Міністрів України, Центру було присвоєно ім'я професора Володимира Івановича Шаповала.

Свою стратегічну задачу Володимир Миколайович як керівник Центру бачив перш за все в розробці та запровадженні нових методів лікування, у використанні найсучаснішої апаратури та інструментарію. Сьогодні Центр — потужний високпрофесійний лікувальний заклад, що відповідає європейським вимогам і щорічно надає висококваліфіковану медичну допомогу більше ніж 20 тисячам пацієнтів міста Харкова, Харківської області та інших регіонів, яким виконуються понад 8 тисяч оперативних втручань на рік. У колективі Центру працює сім професорів і докторів наук, 24 кандидати медичних наук і доцентів, вісім заслужених лікарів і заслужених діячів науки і техніки, два заслужені працівники охорони здоров'я України. Оцінкою діяльності Центру стало його нагородження у 2002 р. Почесною грамотою Кабінету Міністрів України.

Неоціненним є внесок В.М. Лісового в розвиток нефроурологічної допомоги мешканцям Харкова та Харківської області. У 2003 р. він одним з перших у країні втілював методику постійного амбулаторного перитонеального діалізу. Розвинув та переоснастив службу гемодіалізу, ініціював і організував ендоеурологічну службу в Харківському регіоні. У 2006 р. ним було впроваджено методику родичевої трансплантації нирки, а у 2009 р. в Лозівському районі Харківської області відкрито першу філію відділення гемодіалізу. Таким чином, за його ініціативи та безпосередньої участі створено найпотужнішу на теперішній час в Україні службу замісної терапії хворим на термінальну ниркову недостатність, яка може використовувати всі існуючі технології допомоги одночасно більше ніж 450 пацієнтам.

У науковій діяльності пріоритетну увагу Володимир Миколайович надає інтеграції в міжнародні наукові та освітянські програми. Він проходив стажування в університетських клініках Італії, Фінляндії, Польщі, Чехії, Німеччини, Росії, США, є членом Європейської асоціації урологів (EAU), Європейської асоціації репродук-



тології та ембріології людини (ESHRE), Європейської асоціації урорадіології (ESUR), академіком Національної академії наук вищої освіти України. У 1996 р. за його ініціативи в Харкові вперше в Східній Європі під егідою ВООЗ проведено курси підвищення кваліфікації Європейською асоціацією репродуктології та ембріології людини. У 2000 р. на конгресі Європейської асоціації урологів у Брюсселі проф. В.М. Лісового відзначено «Золотим знаком EAU», а в 2010 р. — нагороджено орде- ном Бельгійського королівського наукового товариства.

З 1999 р. керує проф. В.М. Лісовим клінікою офіційно залучається до Європей- ських досліджень з питань урології, андрології, репродуктології та нефрології.

Результати багаторічної науково-дослідної та навчально-педагогічної роботи Володимира Миколайовича знайшли відображення в понад 800 наукових публіка- ціях, 45 патентах на винаходи та 41 патенті на корисні моделі. Серед монографій — «Дослідження структурно-функціонального стану нирок за допомогою методів променевої діагностики», «Доброкачественная гиперплазия простаты и половая функция», «Диагностика и гормонотерапия рака предстательной железы», «Рак предстательной железы», «Хвороби нирок та вагітність», «Хирургия рака мочевого пузыря» та ін. На теперішній час під його керівництвом захищено 6 докторських та 23 кандидатські дисертації. У 2010 р. його було обрано членом-кореспондентом Національної академії медичних наук України.



В. М. Лісовий та І.А. Циганенко на презентації книги «Видатні вихованці ХНМУ» (2010)



Володимир Миколайович проводить велику громадську, педагогічну, лікарську та адміністративну роботу. Він виконував обов'язки головного уролога області (1998–2005) та головного уролога Міністерства охорони здоров'я України (2005–2007), був у складі Ради з питань функціонування системи охорони здоров'я України при Кабінеті Міністрів України (2011–2013), членом колегії Міністерства охорони здоров'я України, головою Експертної ради з медицини та фармації при Державній акредитаційній комісії України з ліцензування та акредитації вищих навчаль- них закладів I–IV рівня підготовки фахівців (2013–2018), заступником голови Ради ректорів вищих навчальних закладів III–IV рівнів акредитації Харківського регіону (2009–2019), помічником Народного депутату України (2001–2005), радником голо- ви Харківської обласної державної адміністрації та членом Президії Вченої медичної ради Міністерства охорони здоров'я України (2007–2009). Входить до складу колегії Головного управління охорони здоров'я Харківської обласної державної адміністра- ції. З 2006 по 2010 рр. обирався депутатом Харківської міської ради 5 скликання, головою постійної комісії міської ради з охорони здоров'я та соціального захисту. Сьогодні він — віце-президент Асоціації урологів України, співзасновник Харків- ського університетського консорціуму, заступник голови Харківського осередку асоціації урологів України, головний редактор двох наукових фахових журналів,



На врученні Державної премії України в галузі науки і техніки (зліва направо перший ряд) В.М. Лісовий, В.К. Івченко, Б.Є. Патон, С.С. Страфун, І.М. Курінний; (другий ряд) С.О. Возіанов, А.Г. Істомін, О.В. Борзих, Г.В. Лобанов, С.О. Гур'єв (2010)



почесний головний редактор двох наукових фахових журналів та член редколегій та редакційних рад 12 центральних фахових журналів, 5 вітчизняних та іноземних науково-практичних журналів, член Наукової ради з клінічної медицини при Президії НАМН України, член Експертної ради з питань проведення експертизи дисертаційних робіт МОН України з клінічної медицини (хірургічні хвороби), член секції медицини Комітету з державних премій України в галузі науки і техніки, керівник Навчально-наукового виробничого комплексу Харківського національного медичного університету «Урологія і нефрологія». Володимир Миколайович — Лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки 2010 р., експерт Фонду Ромуальдо Дель Бьянко при ЮНЕСКО (м. Флоренція, Італійська Республіка), член Президії громадської організації «Толока» (м. Харків), паст-президент ротарі-клубу «Харків-сіті».

Але все ж таки основна трудова діяльність В.М. Лісового пов'язана з Харківським національним медичним університетом. У 2002 р. він виконував обов'язки декана та голови Ради 1 медичного факультету Харківського державного медичного університету, а у 2005 р. — першого проректора Харківського державного медичного університету.

У 2005 р. Володимир Миколайович Лісовий був обраний ректором одного з найстаріших вищих медичних навчальних закладів України — Харківського



*В.М. Лісовий проводить заняття зі студентами-іноземцями.
Праворуч стоїть проф. В.В. Гаргін (2011)*



державного медичного університету, якому у 2007 р. було надано статус національного.

На посаді ректора В.М.Лісовий за майже 14 років вніс вагомий внесок у розвиток сучасної вищої медичної освіти. Саме завдяки його діяльності поширилась освітня та науково-практична діяльність університету. До структури Харківського національного медичного університету ввійшли Науково-дослідний інститут гігієни праці та професійних захворювань, Харківський центр серцево-судинної хірургії та Спеціалізована медико-санітарна частина №12. Шляхом реорганізації двох останніх медичних закладів було створено Навчально-науковий медичний комплекс «Університетська клініка». Відкрито лікувально-навчально-науковий підрозділ «Стоматологічний університетський центр», засновано Українській інститут клінічної генетики та Науково-практичний центр доклінічних і клінічних досліджень, у результаті чого вперше з 50-х років минулого сторіччя з'явилася власна університетська клінічна база на 200 ліжок та 10 тисяч поліклінічних відвідувань.

Результатом реорганізації педагогічного процесу стало відкриття трьох факультетів з підготовки іноземних студентів, Навчально-наукового інституту з підготовки іноземних громадян, Навчально-наукового інституту післядипломної освіти, Навчально-наукового інституту якості освіти, приєднання Медичного коледжу з підготовки медичних сестер. Університет розпочав підготовку фахівців за освітнім ступенем «бакалавр» за спеціальностями «Медсестринство», «Технології медичної діагностики та лікування», «Фізична реабілітація», «Соціальна робота»; за освітнім ступенем «магістр» за спеціальностями «Медсестринство», «Технології медичної діагностики та лікування», «Публічне управління та адміністрування», «Педагогіка вищої школи».

Харківський національний медичний університет став одним із лідерів серед навчальних закладів України з підготовки іноземних студентів: з 2005 р. питома вага іноземних студентів збільшилася з 15 до майже 45 відсотків загального контингенту студентів. Сьогодні в університеті навчаються понад 4 000 іноземних громадян з 78 країн світу.

Завдяки завзятості та авторитету Володимира Миколайовича в університеті було проведено ремонт будівель та споруд з використанням сучасних теплозберігаючих технологій, переоснащено аудиторний фонд найсучаснішим обладнанням, відкрито симуляційні класи; з метою безпечного перебування в корпусах та гуртожитках університету встановлено електронно-пропускну систему. Оновлено бібліотечний комплекс, у якому розташовано 3 абонементи, 2 читальні зали й 4 зали для самої підготовки на 350 робочих місць, оснащених сучасною технікою, є 5 книгозховищ. Створено Репозитарій ХНМУ, який є електронним архівом інтелектуальних здобутків науковців, викладачів та співробітників університету.

Паралельно проводилась й активна міжнародна робота. Під керівництвом Володимира Миколайовича університет продовжив членство в Міжнародній асоціації університетів, був занесений до реєстру медичних університетів Всесвітньої органі-

зації охорони здоров'я, став співзасновником Українсько-німецької медичної асоціації та Української асоціації гендерної медицини.

Харківський національний медичний університет внесений до Всесвітньої бази даних — Каталогу «Директорія Авіценни», яка підтримується Університетом Копенгагену, Всесвітньою організацією охорони здоров'я та Всесвітньою федерацією медичної освіти. У рамках співпраці з Тегеранським університетом медичних наук ініційовано створення локального офісу USERN у Харкові на базі Харківського національного медичного університету. Університет отримав сертифікат на відповідність Держстандарту, який засвідчує, що ХНМУ впровадив та використовує систему управління якістю, яка відповідає вимогам всесвітньо визнаної Міжнародної організації зі стандартизації (ISO).

Запроваджена ще у 1996 р. В.М. Лісовим робота щодо запрошення іноземних фахівців до університету задля підвищення професійного рівня та обміну досвідом продовжилась й на посаді ректора. Паралельно набула активного розвитку академічна мобільність викладачів, молодих учених і студентів. У рамках міжнародного партнерства на систематичній основі продовжується обмін досвідом, реалізову-



Пункційне видалення кісти нирки під контролем УЗД виконує В.М. Лісовий (2010)

ються програми академічної мобільності, спільної участі в наукових дослідженнях і міжнародних проектах.

За досягнення в міжнародному співробітництві в охороні здоров'я у 2019 році Володимир Миколайович був нагороджений «Прославою» — відзнакою за професіоналізм і милосердя «Орденем Святого Пантелеймона».

Під патронатом В.М. Лісового в університеті набув активного розвитку волонтерський рух, який сприяє громадянській соціалізації студентів, вихованню студентів справжніми громадянами, патріотами України. Волонтерська діяльність університетського студентства була високо оцінена громадськістю міста Харкова.

Задля вшанування пам'яті відомих учених-медиків Володимиром Миколайовичем було ініційовано встановлення меморіальних дошок таким особистостям, як Ю.Ю. Вороному, А.Г. Подрезу, В.І. Шаповалу та іншим діячам на будівлях, де вони жили та працювали. Паралельно ініційовано роботу з некрополеведення (догляд більше ніж за 70 могилами відомих вчених, професорів та співробітників університету), яка була підтримана кафедральними колективами та студентським самоврядуванням й продовжується понині.

З метою вирішення проблем фахового медичного забезпечення військових та постраждалих під час бойових дій у ХНМУ запроваджена та здійснюється підготовка лікарів, фельдшерів, санінструкторів з тактичної медицини для Збройних Сил України, Національної гвардії України, інших силових структур, що неодноразово відзначалося відзнаками Міністерства оборони України.

Багато уваги Володимир Миколайович приділяє історії університету, збереженню університетських традицій. У ХНМУ працює народний музей історії, який має звання «Зразкового»; проводиться робота щодо випуску видань, присвячених випускникам університету, підрозділам та колективам кафедр університету. Серед них — «Видатні вихованці Харківської медичної вищої школи», «Скарбниця харківської медицини. Постаті», «Харківський національний медичний університет: 215-річчю Харківської вищої медичної школи присвячується», «Вірні клятві Гіппократа», шість випусків альманаху «Початок століття», засновником якого є В.М. Лісовий. Пам'яті трансплантолога Ю.Ю. Вороного присвячена книга, яка є першою і єдиною у світі його біографією. Ще багато інших видань вийшли за ініціатииви цієї талановитої людини. Робота в цьому напрямку не закінчується, зараз до друку готуються ще два видання. На кафедрі судової медицини і медичного правознавства створено меморіальний музей, присвячений родині професорів Бокаріусів.

З метою різнобічної освіти та виховання студентів університету за ініціатииви В.М. Лісового створено «Галерею мистецтв», де експонуються роботи співробітників та студентів, засновано Центр медичного краєзнавства. Для участі в заходах університету регулярно запрошуються з виступами відомі як в Україні, так і за її межами виконавці симфонічної та оперної музики: лауреати міжнародних конкурсів, артисти Харківської обласної філармонії, музиканти Симфонічного оркестру Харківського національного академічного театру опери та балету, Молодіжного



академічного симфонічного оркестру «Слобожанський» та інші. У 2018 р. за участі та підтримки Володимира Миколайовича на центральному вході в головний корпус університету створено скульптурну композицію, присвячену студентам Харківської вищої медичної школи всіх часів та народів.

Багато в чому саме завдяки управлінському таланту, науковій та творчій діяльності Володимира Миколайовича Харківський національний медичний університет став брендом міста Харкова, який відомий далеко за межами нашої країни.

У 2019 р. закінчився термін дії чергового контракту Володимира Миколайовича на посаді ректора. З особистих міркувань він прийняв рішення не брати участь у конкурсі на наступний термін та запропонував співробітникам університету підтримати для обрання на цю відповідальну посаду першого проректора з науково-педагогічної роботи професора В.А. Капустника.

На теперішній час (з другої половини 2019 р.) В.М. Лісовий — голова Вченої ради Харківського національного медичного університету, медичний директор КНП ХОР «Обласний медичний клінічний центр урології і нефрології ім. В.І. Шаповала», завідувач кафедри урології, нефрології та андрології ім. А.Г. Подреза ХНМУ.

Багаторічна різнобічна діяльність В.М. Лісового відмічена на різних рівнях, а саме: орденом князя Ярослава Мудрого V ступеня, він — повний кавалер ордена «За заслуги», його відзначено почесним званням «Заслужений лікар України», Почесною грамотою Верховної Ради України; Почесною грамотою Кабінету Міністрів України, Почесною відзнакою Харківської обласної ради «Слобожанська слава», Почесними грамотами Командуючого військовим округом, Національної академії медичних наук України, Міністерства охорони здоров'я України, Харківської облдержадміністрації, Харківської міської ради, грамотою Харківської обласної ради, багатьма відомчими, громадськими та церковними орденами і медалями. У 2001, 2002 та 2009 рр. його визнано лауреатом рейтингу «Харків'янин року». У 2012 р. він став лауреатом всеукраїнського конкурсу «Національна медична премія». У 2016 р. нагороджений Знаком пошани Національної академії медичних наук України. Відзначений як науковець України, що найбільш цитується, та отримав нагороду Web of Science Awards Ukraine 2018.

За значний внесок у розвиток міста Харкова та Харківської області В.М. Лісовому у 2012 р. присвоєно звання «Почесний громадянин міста Харкова», а у 2017 р. «Почесний громадянин Харківської області».

Ім'я Володимира Миколайовича Лісового по праву ввійшло не лише в історію медицини та харківської медичної школи, а й в історію м. Харкова та України.

Я.С. Белевцова, С.О. Краснікова



*Капустник В.А. —
ректор Харківського національного медичного університету з 2019 року*

Капустник Валерій Андрійович (1953 р. н.)

Валерій Андрійович Капустник, доктор медичних наук, професор, вихованець Харківської терапевтичної школи Л.Т. Малої, народився 22 жовтня 1953 р. в м. Ізюм, Харківської області. Після закінчення середньої школи він працював на Ізюмському приладобудівному заводі, навчався в Харківському медичному інституті, який закінчив у 1978 році. У студентські роки Валерій Андрійович зарекомендував себе як працелюбна, наполеглива у навчанні людина, що прагне до нових знань, і був залишений асистентом на кафедрі соціальної гігієни і організації охорони здоров'я для наукової роботи.

Треба відзначити, що вже на той час В.А. Капустник брав активну участь у громадському житті інституту. Молодь обрала його головою студентського профкому. Опікуючись соціальними та побутовими проблемами студентської молоді, він набув великого громадського досвіду, що стало йому в нагоді в подальшій роботі.

Працюючи на кафедрі соціальної гігієни і організації охорони здоров'я, В.А. Капустник під керівництвом професора Н.О. Галічевої розробляв питання, пов'язані із соціально-трудовими і клінічними аспектами реабілітації хворих після перенесеного інфаркту міокарда у працездатному віці. Це й стало темою його кандидатської дисертації, захищеної у 1989 р. Проте В.А. Капустник прагнув до лікувальної роботи в клініці й перейшов на кафедру професійних і внутрішніх хвороб ХМІ. З цієї кафедри він зв'язав всю свою подальшу трудову діяльність, тут пройшов шлях від асистента до професора. Його вчителем стала професор І.Ф. Костюк, під керівництвом



В. А. Капустник під час занять з інтернами (2017)

якої у 1999 році він захистив докторську дисертацію за темою «Клінічні, патогенетичні і терапевтичні аспекти сучасного перебігу вібраційної хвороби як патології клітинних мембран».

Завдяки наполегливій творчій праці й компетентності у 2009 р. В.А. Капустник очолив кафедру професійних та внутрішніх хвороб, згодом деякий час виконував обов'язки стоматологічного факультету. Чіткість, висока організація й самодисципліна дозволили йому досягти високих результатів у науковій, лікарській та громадській діяльності. В.А. Капустник — автор понад 450 наукових праць, у тому числі 15 патентів на винаходи. Він — редактор п'ятьох видань підручника «Професійні хвороби», співавтор трьох видань підручника «Внутрішні хвороби», двох видань підручника «Основи медсестринства», трьох монографій. Він є членом двох спецрад із захисту докторських та кандидатських дисертацій. Під його керівництвом захищено 6 та наразі виконуються 2 докторські та 4 кандидатські дисертації.

Практичний досвід та відповідальне ставлення до реалізації нагальних планів стали основними факторами при вирішенні питання про призначення В.А. Капустника на посаду першого проректора з науково-педагогічної роботи. У 2006 р. професор В.А. Капустник був призначений проректором Харківського національного медичного університету. Валерій Андрійович показав себе як талановитий керівник і організатор навчального процесу. Притаманні йому висока самодисципліна, пунктуальність і зваженість, поєднані з наполегливістю та завзятістю, дозволили успішно запровадити в університеті систему Галузових стандартів вищої медичної освіти,

управління якістю підготовки лікарів на додипломному та післядипломному етапах навчання. Під його керівництвом проводилася плідна робота з інтегрування університету до європейського освітньо-наукового простору. У 2013 р. В.А. Капустнику присвоєно почесне звання «Заслужений працівник освіти України».

Майже 14 років В.А. Капустник очолював освітню діяльність університету. Разом із ректором і колективом викладачів він працював над реформуванням системи додипломної та післядипломної медичної освіти та приведенням її якості у відповідність до європейських освітніх стандартів. В університеті розвивалися нові форми та засоби надання освітніх послуг, якості навчання, впроваджувалися інтерактивні технології, велася наполеглива робота з належної організації освітнього процесу. У структурі університету з'явилися нові інститути, як-то Навчально-науковий інститут якості освіти, Навчально-науковий інститут з підготовки іноземних студентів та Інститут післядипломної освіти; відкрилися нові факультети, зокрема, для роботи з іноземними студентами; почала діяти власна університетська клініка. Навчально-виховний процес в університеті відбудовувався відповідно до державних стандартів вищої освіти та за освітніми програмами в цій галузі з курсом на їх інтернаціоналізацію. І в усій цій діяльності є великий доробок В.А. Капустника як першого проректора ХНМУ.

У червні 2019 р. Валерія Андрійовича було обрано ректором Харківського національного медичного університету. За його кандидатуру на виборах проголосувало майже 92% виборців. Це стало визнанням його ролі в керівництві університетом,

В. А. Капустник (у центрі) і В. Д. Марковський (праворуч) на зустрічі з представниками студентського самоврядування (2019)





накопичених ним теоретичних знань і практичного досвіду в управлінській сфері і засвідчило високу повагу та довіру колективу університету до нового керівника. На нього чекає напружена і наполеглива робота з великим колективом викладачів, співробітників і студентів у виконанні тих планів розбудови інфраструктури університету, організації навчального, наукового і лікувально-діагностичного процесів, стратегії інтернаціоналізації ХНМУ, що були розроблені раніше, і нових, над якими ще треба буде працювати.

Валерій Андрійович розуміє задачі, що постали перед ним. У першому інтерв'ю у своєму новому статусі, яке В.А. Капустник дав газеті «Медичний університет», він так окреслив їх коло: «Завдання ректора — грамотно вибудувати стратегію і вирішити питання з фінансуванням, створити управлінську команду, сформувати середовище у ЗВО (зкладах вищої освіти), у якому було б комфортно працювати. Треба зробити так, щоб виш став територією тяжіння талантів. І в той же час для ректора дуже важливі дбайливе ставлення до людей і збереження традицій, тому що це є фундаментом для розвитку всього нового».

Ж.М. Перцева, В.М. Захаревич

Колегіальний медичний огляд пацієнта. (зліва направо) І.Ф. Костюк, В.А. Капустник, О.О. Калмиков, О.І. Кривенко (2016)





Вихованці та співробітники Харківської вищої медичної школи — керівники медичних інститутів України та зарубіжжя

БАРАННИК Петро Іванович, лікар-гігієніст — директор 1-го Київського медичного інституту (1937–1941, нині Національний медичний університет ім. О.О. Богомольця)

ВАЛЯШКО Микола Овксентійович, хімік-фармаколог — директор Харківського хіміко-фармацевтичного інституту (1921–1922, нині Національний фармацевтичний університет)

ВІЗІР Анатолій Дмитрович, терапевт — ректор Запорізького державного медичного інституту (1974–2002, нині Запорізький державний медичний університет)

ГАСПАРЯН Ашот Михайлович, уролог — директор Харківського (1937–1944) та Одеського медичних інститутів (1944–1951, нині відповідно Харківський національний медичний університет та Одеський національний медичний університет)

ГОРЧАКОВ Олександр Кирилович, хірург-ендокринолог — директор Київсько-го стоматологічного інституту (1950–1955, нині стоматологічний факультет Національного медичного університету ім. О.О. Богомольця)

ГОФУНГ Юхим Михайлович, лікар-стоматолог — завідувач державної зуболікувальної школи (1919–1921), організатор і декан одонтологічного факультету Харківського медичного інституту (1921–1929, нині Українська медична стоматологічна академія)

ДАНИЛЕВСЬКИЙ Олександр Якович, біохімік — начальник Санкт-Петербурзької військово-медичної академії (1906–1910, нині Військово-медична академія ім. С.М. Кірова)

ДАНИЛЕНКО Михайло Васильович, хірург — ректор Львівського державного медичного інституту (1964–1981, нині Львівський національний медичний університет ім. Данила Галицького)

ДЕЙНЕКА Яків Іванович, хірург — директор Вінницького (1944–1951) та ректор Одеського (1951–1970) державних медичних інститутів (нині відповідно — Вінницький державний університет ім. М.І. Пирогова та Одеський національний медичний університет)

ЖМАЙЛОВИЧ Фелікс Миколайович, гістолог, судовий медик — директор Одеського медичного інституту (1921–1926, нині Одеський національний медичний університет)

КАЛІНІЧЕНКО Терентій Якович, акушер-гінеколог — директор Харківського фармацевтичного (1936) та Київського медичного (1945–1953) інститутів (нині відповідно Національний фармацевтичний університет та Національний медичний університет ім. О.О. Богомольця)

КАЩЕНКО Микола Феофанович, гістолог — ректор Томського університету (1893–1895)



КОВАЛЕВСЬКИЙ Павло Іванович, психіатр — ректор Варшавського університету (1894–1897)

КОНОНЕНКО Ілларіон Пилипович, невролог — директор Вінницького (1938–1940) та Іванівського (1942–1944) медичних інститутів (нині відповідно Вінницький державний медичний університет ім. М.І. Пирогова та Іванівська державна медична академія)

ЛОВЛЯ Дмитро Сергійович, лікар-гігієніст — директор Харківського (1929–1937) та Чернівецького медичних інститутів (1945–1955, нині відповідно Харківський національний медичний університет та Буковинський державний медичний університет)

МАЙСТРАХ Ксенія Василівна, лікар-гігієніст — директор 4-го Московського медичного інституту (1941–1943, нині Рязанський державний медичний університет)

МИРОТВОРЦЕВ Сергій Романович, хірург — директор Саратовського медичного інституту (1923–1928, нині Саратовський державний медичний університет ім. В.І. Разумовського)

МОРОЗОВ Павло Іванович, топографоанатом — директор Київського жіночого медичного інституту (1916–1919) та ректор Київської медичної академії (1919, нині Національний медичний університет ім. О.О. Богомольця)

МОСКАЛЕНКО Віталій Федорович, терапевт — спеціаліст в галузі соціальної медицини, ректор Національний медичний університет ім. О.О. Богомольця (2003–2014)

НАЗАРОВА Тамара Олександрівна, патофізіолог — ректор Семипалатинського державного медичного інституту (1963–1974, нині НАО «Медичний університет Семей»)»

ОСТРОВЕРХОВ Георгій Юхимович, топографоанатом і хірург — директор Курського медичного інституту (1950–1954, нині Курський державний медичний університет)

ПАТРАТІЙ Володимир Кузьмич, епідеміолог — ректор Чернівецького державного медичного інституту (1975–1993, нині Буковинський державний медичний університет)

ПОВЕЛИЦЯ Федір Дмитрович, мікробіолог — директор Луганського державного медичного інституту (1960–1963, нині Луганський державний медичний університет)

СМІЯН Іван Семенович, педіатр — ректор Тернопільського державного медичного інституту ім. І.Я. Горбачевського (1981–1999, нині Тернопільський національний медичний університет ім. І.Я. Горбачевського)

ТКАЧЕНКО Степан Зіновійович, лікар-гігієніст — директор Харківського санітарно-гігієнічного інституту (1931–1934, нині Харківський національний медичний університет)

ТКАЧОВ Тихон Якович, лікар-гігієніст — організатор і декан санітарного факультету Воронежського медичного інституту (1931–1939, нині Воронежський державний медичний університет ім. М.М. Бурденка)



ФЕДОРОВСЬКИЙ Олександр Миколайович, дерматолог — перший директор Челябінського медичного інституту (1944–1950, нині Південно-Уральський державний медичний університет)

ХВИСЮК Олександр Миколайович, травматолог-ортопед — ректор Харківської медичної академії післядипломної освіти (2004–2020)

ЦУЛУКІДЗЕ Олександр Петрович, уролог — директор Тбіліського інституту для удосконалення лікарів (1946–1953)

ШУПІК Платон Лукич, уролог — директор 2-го Харківського (1940–1941) та Киргизького медичних інститутів (1941–1944, нині відповідно Харківський національний медичний університет та Киргизька державна медична академія ім. І.К. Ахунбаєва)

ЩЕЛКОВ Іван Петрович, фізіолог — ректор Варшавського університету (1890–1894)



Список авторів

1. Белевцова Яна Сергіївна (нар. 1979 р.) — кандидат наук з державного управління, доцент кафедри громадського здоров'я та управління охороною здоров'я і культурології ХНМУ.
2. Бобін Володимир Вікторович (1924–2016) — лікар-анатом, доктор медичних наук, професор, почесний академік Міжнародної академії інтегративної антропології, Почесний професор ХДМУ, завідувач кафедри анатомії людини ХМІ (1971–1992).
3. Бойко Валерій Володимирович (нар. 1962 р.) — хірург-клініцист, доктор медичних наук, професор, Заслужений працівник охорони здоров'я України, Заслужений діяч науки і техніки України, лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки, директор ДУ «Інститут загальної та невідкладної хірургії імені В.Т. Зайцева НАМН України».
4. Васильченко Валерій Миколайович (1939–?) — старший науковий співробітник, кандидат медичних наук, доцент кафедри мікробіології, вірусології та імунології ХНМУ (1984–2007).
5. Гончаренко Людмила Йосипівна (нар. 1939 р.) — хірург-клініцист, кандидат медичних наук, доцент кафедри хірургії №1 ХНМУ.
6. Гузь Анатолій Гаврилович (нар. 1946 р.) — хірург-клініцист, кандидат медичних наук, доцент кафедри загальної хірургії №2 ХНМУ.
7. Дащук Андрій Михайлович (нар. 1957 р.) — лікар-дерматолог, доктор медичних наук, професор, Заслужений лікар України, завідувач кафедри шкірних, венеричних хвороб та СНІДу ХНМУ.
8. Зайченко Людмила Олександрівна (нар. 1940 р.) — лікар-гістолог, кандидат медичних наук, доцент кафедри гістології, цитології та ембріології ХНМУ.
9. Захаревич Вікторія Михайлівна (нар. 1969 р.) — філолог, провідний редактор служби з інформаційного забезпечення редакційно-видавничого відділу ХНМУ.
10. Киричек Людмила Трохимівна (1932–2017) — лікар, фармаколог, доктор медичних наук, професор, завідувачка кафедри фармакології та медичної рецептури ХМІ-ХДМУ (1985–2002).
11. Киричок Ірина Василівна (нар. 1966 р.) — бібліотекар-бібліограф, директор Наукової бібліотеки ХНМУ.
12. Ковальова Ольга Миколаївна (нар. 1942 р.) — лікар-терапевт, доктор медичних наук, Заслужений діяч науки і техніки України, професор кафедри загальної практики — сімейної медицини та внутрішніх хвороб ХНМУ.
13. Коростій Володимир Іванович (нар. 1970 р.) — лікар-психіатр, доктор медичних наук, професор кафедри психіатрії, наркології, медичної психології та соціальної роботи ХНМУ.



14. Кузьміна Ірина Юріївна (нар 1955 р.) — акушер-гінеколог, доктор медичних наук, професор кафедри патологічної фізіології імені Д.О. Альперна ХНМУ.
15. Лісовий Володимир Миколайович (нар. 1956 р.) — хірург-клініцист, доктор медичних наук, професор, член-кореспондент НАМН України, директор Обласного клінічного центру урології і нефрології ім. В.І. Шаповала (2001–2019), Заслужений лікар України, лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки, Почесний громадянин міста Харкова і Харківської області, ректор ХНМУ (2005–2019), голова Вченої ради ХНМУ, завідувач кафедри урології, нефрології та андрології імені проф. А.Г. Подреза ХНМУ.
16. Лупир Віктор Михайлович (1938–2015) — лікар-анатом, доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри анатомії людини ХДМУ (1993–2004).
17. Малая Любов Трохимівна (1919–2003) — лікар-терапевт, доктор медичних наук, професор, академік АМН СРСР, НАН України та АМН України, Герой Соціалістичної Праці, Герой України, директор Інституту терапії АМН України (1986–2003), завідувачка кафедри госпітальної терапії ХНМУ (1961–2003).
18. Масловський Сергій Юрійович (1940–2014) — лікар-анатом, доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри гістології, цитології та ембріології ХНМУ (1996–2014).
19. Павленко Неоніла Володимирівна (нар. 1938 р.) — лікар-бактеріолог, кандидат медичних наук, Відмінник охорони здоров'я, професор кафедри мікробіології, вірусології та імунології ХНМУ (1992–2010).
20. Перцева Жаннета Миколаївна (нар. 1937 р.) — філолог, Заслужений працівник ХНМУ, директор народного музею історії ХНМУ.
21. Петрова Зоя Петрівна (нар. 1938 р.) — філолог, історик медицини, кандидат біологічних наук, Заслужений працівник ХНМУ, доцент кафедри соціальної медицини, економіки та охорони здоров'я ХНМУ (1961–2011).
22. Самохвалов Валерій Гаврилович (нар. 1950 р.) — лікар-фізіолог, доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри фізіології ХНМУ (1997–2014).
23. Сафаргаліна-Корнілова Надія Асхатівна (нар 1957 р.) — лікар-терапевт, кандидат медичних наук, доцент кафедри патологічної фізіології імені Д.О. Альперна ХНМУ.
24. Сипливій Василь Олексійович (нар. 1957 р.) — хірург-клініцист, доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри загальної хірургії № 2 ХНМУ.
25. Солонець Таїсія Василівна (нар. 1945 р.) — старший лаборант кафедри хірургії №1 ХНМУ.
26. Циганенко Анатолій Якович (1929–2012) — лікар-мікробіолог, доктор медичних наук, професор, Заслужений працівник Вищої школи України, академік АН Вищої школи України, ректор ХДМУ (1986–2005), почесний ректор ХНМУ (2005–2012), завідувач кафедри мікробіології, вірусології та імунології (1971–2012).



Алфавітний покажчик імен

А
 Акаловська Віра Євгенівна 104
 Альбрехт Федір (Фрідріх) Карлович 28-29
 Альперн Данило Овсійович 107
 Анка-кулеметниця див. Попова
 Марія Андріївна
 Антонов-Овсієнко Володимир Олександрович 100

Б
 Багалій Дмитро Іванович 23
 Барабашев Павло Миколайович 50
 Баранник Петро Іванович 172
 Баранова Р.І. 78, 79
 Бассет К.І. 104
 Батис 15
 Бер Карл 63
 Белєвцова Яна Сергіївна 175
 Белоусов Володимир Олександрович 137, 139
 Белоусов Олексій Костянтинович 48
 Блазіус Ернст 22
 Блюменталь А.І. див. також Блюменталь Адріан Іванович 25
 Блюменталь Адріан Іванович 24-25, 26-28
 Блюхер Василь Костянтинович 129
 Бобін Володимир Вікторович 175
 Бойко Валерій Володимирович 175
 Бокаріус Микола Миколайович 110, 165
 Бокаріус Микола Сергійович 90, 102, 165
 Борзих О.В. 161
 Брант В.Д. 90
 Брауде Ілля Рафаїлович. 58
 Браунштейн Овсій Петрович 54
 Бруєв Олександр Якович 43-44
 Брюкке Ернст Вільгельм фон 33
 Булгаков Іван Дмитрович див. Книгін Іван Дмитрович
 Буш Іван Федорович 22

В
 Вагнер Іван Карлович 47, 48
 Валяшко Микола Овксентійович 172
 Васильченко Валерій Миколайович 175
 Високович Володимир Костянтинович 87, 88
 Візір Анатолій Дмитрович 172
 Вірхов Рудольф 33, 47
 Возіанов Олександр Федорович 158

Возіанов Сергій Олександрович 161
 Волосовець Олександр Петрович 158
 Воробійов Володимир Петрович 102
 Вороненко Юрій Васильович 158
 Вороний Юрій Юрійович 165
 Воронцов-Вельяминов Микола Павлович 55
 Ворошилов Климент Єфремович 83

Г
 Галан Ганна 104
 Галан Ярослав Олександрович 104
 Галічева Ніна Олександрівна 167
 Ган Фрідріх Іванович 26-27
 Гартін Віталій Віталійович 162
 Гартаннер 24
 Гаспарян Ашот Михайлович 118-122, 123, 129, 130, 172
 Гебра Фердінанд 43
 Генес Семен Григорович 128
 Генке 24
 Генле Якоб 48
 Георгієвський Костянтин Миколайович 58, 90
 Герман 54
 Геуш 22
 Гіртль Йосиф 47
 Голобородько П.І. 82
 Головкін Ю.О. 24, 28
 Гончаренко Людмила Йосипівна 175
 Гоппе-Зейлер Фелікс 33
 Горчаков Олександр Кирилович 172
 Гофунг Юхим Михайлович 172
 Григор'єв Сергій Петрович 151
 Гриньов Даміан Петрович 75-80, 90, 102
 Грищенко Валентин Іванович 144
 Грищенко Іван Іванович 139
 Грищенко М.Г. 127
 Грозний Іоанн 42
 Грубе Вільгельм Федорович 36, 37, 52, 56
 Грубер Максиміліан 88
 Гузь Анатолій Гаврилович 175
 Гур'єв С.О.
 Гусаков Григорій Васильович 83-86, 90
 Гуфланд 15

Д
 Д'арк Жанна 42
 Давиденков Сергій Миколайович 85

Данилевський Василь Яковлевич див. також Данилевський Василь Якович 64
 Данилевський Василь Якович див. також Данилевський Василь Яковлевич 34, 35, 62-71, 101-102
 Данилевський Олександр Якович 64, 172
 Даниленко Михайло Васильович 172
 Дащук Андрій Михайлович 145, 175
 Дейнека Яків Іванович 172
 Демонсі Карл Олександрович 30-32
 Деркач Василь Степанович 76, 78, 79, 149, 154
 Дзяк Георгій Вікторович 158
 Домбровський 27
 Дрейсіг Вільгельм Федорович 18, 20-21
 Дубинський А.А. 150
 Дудукалов Олексій Іванович 56
 Духін Л. 109
 Дюбуа-Реймон Еміль Генріх 33
 Дюмонсі Карл Олександрович див. Демонсі Карл Олександрович

Е
 Еберт Карл Йозеф 43
 Еммеріх Рудольф 88
 Ерліх Пауль 88

Є
 Єллінський Микола Іванович 22-23

Ж
 Ждан Вячеслав Миколайович 158
 Жмайлович Фелікс Миколайович 172
 Жук Олександр Петрович 96, 105-107

З
 Загорський Петро Андрійович 17, 18
 Задорожний Борис Якимович 142-145
 Задорожний Борис Акимович див. також Задорожний Борис Якимович 144
 Зайченко Людмила Олександрівна 175
 Закривидорога Степан Петрович 95
 Запорожан Валерій Миколайович 158



Зарубін Іван Кіндратович 36-39, 56
Захаревич Вікторія Михайлівна 175
Зігмунд Карл Людвиг 43
Зільбер Я.М. 88
Зіменковський Б.С. 158
Златогоров Семен Іванович 79
Зоммер 68
Зубарев Олександр Гордійович 157

І

Іваницький Олексій Михайлович 39
Івченко В.К. 161
Істомін Андрій Георгійович 161

Й

Йорг Іоган Крістіан 24, 27

К

Кавалеров Іван Миколайович 85, 92-97
Каган Езро Мойсейович 99, 102
Казаків Валерій Миколайович 158
Калініченко Терентій Якович 172
Калмиків Олексій Олексійович 170
Капустник Валерій Андрійович 166, 167-170
Кашченко Микола Феофанович 172
Киричек Людмила Трохимівна 175
Киричок Ірина Василівна 175
Кінгслі Марі 63
Книгин Іван Дмитрієвич див. також Книгин Іван Дмитрович 18
Книгин Іван Дмитрович див. також Книгин Іван Дмитрієвич 14, 17-19
Ковалевський Павло Іванович 40-42, 173
Ковальова Ольга Миколаївна 175
Кованов Володимир Васильович 134
Коган С.С. 109
Коган-Ясний Віктор Мойсейович 64
Колесник Ю.М. 158
Колосов Т.А. 56
Колпакова К.Д. 122
Комісаренко Василь Павлович 95
Кононенко Іларіон Пилипович 138-141, 173
Короленко Володимир Галактіонович 64
Коростій Володимир Іванович 175
Коррігарі Георгій Георгійович 15-16
Коршун Степан Васильович 76, 87-91
Косач Юрій Миколайович 104
Костюк Інна Федорівна 167, 170

Котов Олександр Пантелеймонович 139
Красильнікова Анна Яківна 156
Кривенко О.І. 170
Крилов Володимир Платонович 55, 56, 87
Кронсбрух 18
Крушельницька Володимира 104
Крушельницький Іван 104
Кудінцев Іван Васильович 82
Кузнецов Михайло Михайлович 56
Кузнецов Олександр Харитонович 53-54, 87
Кузьміна Ірина Юрївна 176
Кульчицький Микола Костянтинович 45-46, 68
Курінний Ігор Миколайович 161

Л

Ладер 15
Ладний Іван Данилович 147
Лангер Карл 43, 47
Лашкевич Валеріан Григорович 49
Левін Марко Миронович (Меєрович) 139
Ленін Володимир Ілліч 128
Лещенко Георгій Данилович 124
Лісовий Володимир Миколайович 156-166, 176
Лісовий Микола Іванович 156
Лобанов Г.В. 161
Ловля Дмитро Сергійович 78 108-113, 118, 119, 173
Ломиковський Михайло Михайлович 49-50
Лукьянович М.З. 88
Лупир Віктор Михайлович 176
Лур'є 124
Лушка Губерт фон див. Люшка Губерт фон
Людвіг Карл 33, 62
Люшка Губерт фон 47
Лямбль Душан Федорович 33, 47

М

Магомет 42
Мадієвська Нінель Миколаївна 25
Майстрах Ксенія Василівна 173
Макарченко О.Ф. 95
Маковецька Г.Ф. 104
Малая Любов Трохимівна 156, 157, 167, 176
Марзєєв Олександр Микитович 139
Марія, Імператриця 50
Марковський Володимир Дмитрович 169
Масловський Сергій Юрїєвич 176

Мельников Олександр Васильович 103
Мельников-Разведенков Микола Федотович 103
Мечніков Ілля Ілліч 34, 35, 88, 90, 153
Мещанінов Олександр Іванович 139
Миронов Сергій Григорович 77-80
Миротворцев Сергій Романович 173
Міллер Джеймс 43
Мозер 27
Моїсеєнко Петро Онисимович 93
Монастирський Леонід Володимирович 51
Монтїон 63
Мороз Володимир Миколайович 158
Морозов Павло Іванович 173
Москаленко Віталій Федорович 158, 173
Мудрий Ярослав 166

Н

Назаренко 100
Назарова Тамара Олександрівна 173
Налбат Олександра Савеліївна 95
Наполеон 42
Наранович Петро Андрійович 31, 36
Небиков 37
Невіандт Надія 66, 68
Недригайлов Віктор Іванович 88
Нейко Євген Михайлович 158
Несмелова Зінаїда Миколаївна 99
Нефоросний Олексій Іванович 100
Нечес Павло Федорович 100
Ніконенко Олександр Семенович 158
Новак М. 59

О

Озіандер Фрідріх 24
Олена Павлівна, Велика Княгиня 51
Орлов Леонід Володимирович 51-52
Островерхов Георгій Юхимович 173
Остроумов Олексій Олександрович 92
Отелін Олександр Анатолійович 120

П

Павленко Неоніла Володимирівна 176
Павло І 42

Павлов Іван Петрович 72, 73, 122
Палладін Олександр Володимирович 102
Патон Борис Євгенович 161
Патрагій Володимир Кузьмич 173
Пейсахович Григорій Ісаакович 95
Пенський Юліан Романович 55-59
Перцева Жаннета Миколаївна 176
Петро III 42
Петрова Зоя Петрівна 176
Петровський Борис Васильович 144
Петровський Григорій Іванович 93, 128
Пилипенко Микола Іванович 158
Пірогов Микола Іванович 36
Писаренко В.В. 157
Пішак Василь Павлович 158
Повелиця Федір Дмитрович 173
Подрез Аполлінарій Григорович 56, 159, 165, 166
Попов М.А. див. також Попов Митрофан Олексійович 48
Попов Митрофан Олексійович 47-48
Попов О.О. 48
Попов Сергій Олександрович 72-74
Попова Марія Андріївна 96
Постоев Яков Якович 59
Приходькова Єлизавета Костянтинівна 73
Протасова 43
Протопопов Віктор Павлович 102, 110

Р

Радченко Григорій Павлович 100-104
Рейхерт Карл 47
Репрев Олександр Васильович 75, 76, 85, 88
Рокитанський Карл 33
Ромуальдо Дель Бьянко 162
Руа 27
Рубашкін Володимир Якович 85, 102
Рубнер Макс 88

С

Сабанєєв Іван Федорович 52
Самохвалов Валерій Гаврилович 176
Сафаргаліна-Корнілова Надія Асхатівна 176
Семашко Микола Олександрович 96
Сила В.І. 95
Сиплійовий Василь Олексійович 176

Скворцов Ірнарх Поліхронійович 92
Сміян Іван Семенович 141, 173
Смолкіна Броніслава Марківна 122
Соколов Микола Андрійович 57
Соловійов Зіновій Петрович 96
Соловійов Михайло Миколайович 139, 148
Солонець Таїсія Василівна 176
Старк 15
Страфун С.С. 161
Субботін Максим Семенович 51

Т

Тарасевич Л.О. 90
Татаренко Ніна Павлівна 73, 141
Твардовський Олександр Трифонович 147
Теркин Василій 147
Ткаченко Степан Зіновійович 114-116, 173
Ткачов Тихон Якович 173
Тольдт Карл 43, 47
Томашевич В. 58
Трегубов Самуїл Леонтійович 106
Трінклер Микола Петрович 56
Трофімов 57
Трутьєв Нестор Іванович 95, 122, 128-132
Туркельтауб Лев Самуїлович 81-82

У

Уміков Нерсес Захарійович 64
Утевська Софія Львівна 78, 79
Утевський Арон Михайлович 126

Ф

Файншміт Ісаак Ілліч 110
Федоровський Олександр Миколайович 174
Фік 62
Фінкельштейн Євген Олександрович 110
Флюгге Карл 88
Фольборт Георгій Володимирович 102, 130
Франк Петер 15
Фрішман Микола Михайлович 110
Фурманов Дмитро Андрійович 96

Х

Харченко Микола Семенович 126
Хвисьюк Олександр Миколайович 158, 174
Хіліус 22
Хмельницький Борис Мойсейович 58
Хмельницький О.А. 16

Хойнацький А. 63
Хрушов Микита Сергійович 127
Цейтлін Олександр Захарович 130, 132
Цехновіцер Марк Мойсейович 88
Циганенко Анатолій Якович 144, 149-155, 160, 176
Цицурін Федір Степанович 25
Цорн Петро Іванович 17
Цулукідзе Олександр Петрович 174

Ч

Чапаєв Василь Іванович 96
Черненко Володимир Дмитрович 146-148
Черних Валентин Петрович 158
Черніков Євген Абрамович 82
Чилиженко Віталій Анатолійович 145
Чириков Андрій Дмитрович 67, 70
Чуйко В.А. 80
Чуйко Ольга Василівна 78, 79

Ш

Шамов Володимир Миколайович 80, 102, 119, 123, 125, 129, 131
Шаповал Володимир Іванович 151, 157, 159, 165, 166
Шарецький Болеслав Георгійович 57
Шарлай Роман Іванович 132, 133-137
Шатілов Петро Іванович 85
Швейцер Альберт 149, 154
Шгерман Анатолій Юлійович 99
Штрум Ілля Якович 96, 98-99
Шумлянський Павло Михайлович 12-14
Шупик Платон Лукич 95, 121, 123-127, 174
Шурма Ігор Михайлович 157

Щ

Щелков Іван Петрович 33-35, 174

Э

Эрлих 88

Ю

Юшенов Павло Миколайович 63

Я

Якобій Аркадій Іванович
Яворовський Олександр Петрович 158
Якобій Аркадій Іванович 55
Якушевич Сергій Гаврилович 82, 85

До книги увійшли статті про життя та діяльність керівників однієї із найстаріших вищих медичних шкіл України – Харківського національного медичного університету, який розпочав свій славетний шлях у 1804 році як медичний факультет Імператорського Харківського університету (ХУ) і, пройшовши всі етапи реорганізації, є сьогодні сучасним самостійним університетом. Це розповіді про 19 деканів медичного факультету ХУ та 20 директорів і ректорів вже виокремленого Харківського медичного вишу.

Книга доповнена іменним та авторським покажчиками.

Матеріали будуть цікаві лікарям, історикам, краєзнавцям, а також всім, хто цікавиться історією медицини, вищої освіти та персоналіями.

Науково-популярне видання

КЕРІВНИКИ ВИЩОЇ МЕДИЧНОЇ ШКОЛИ: ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

За загальною редакцією В.М. Лісового, В.А. Капустника та Ж.М. Перцевої

*Відповідальний за випуск І.В. Лєтєк
Дизайн та комп'ютерне верстання В. Ск'п, А. Побєдіна
Коректори М.В. Тарасенко, Є.В. Рубцова*

Формат 70×100 1/16. Ум. друк. арк. 14,51.
Тираж 500 пр. Зам. № 2285.

ХНМУ
м. Харків, 61022, пр. Науки, 4
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК №3242 від 18.07.2008 р.

Виготовлювач ТОВ «Золоті сторінки»
вул. Маршала Бажанова, 28, м. Харків, 61002
Тел./факс (057) 701-00-701
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 276 від 12.12.2000 р.